

A TISZALUCZI VÁM BEVÉTELEI ÉS AZOK FELHASZNÁLÁSA 1516—1520-ig.

(Bevezetésül a tiszaluczi rév- és vámjog története.)

Irta: DR. IVÁNYI BÉLA.

A középkor gazdasági életében a vámok nagyon nevezetes szerepet játszottak. Meg kell ugyan vallani, hogy a forgalomra nézve nem jártak előmozdító, sőt ellenkezőleg, bénító, akasztó hatással, de annál jótékonyabb és annál hasznosabb volt az a hatás, a melyet a vámszedő hely tulajdonosának zsebére gyakoroltak.

Mondhatjuk, hogy a királyi kisebb haszonvételek közül a „ius thelonii“ a vámszedési jogosultság, igen kellemes és a mi a legfőbb, hasznot hajtó activ jog volt. Nem egy vámhely minden munkabefektetés, fáradozás nélkül néha nagyon tekintélyes és busás összeget jövedelmezett. Ennek tulajdonítandó, hogy valamely birtok adomány elnyerésével egyidejűleg mindenki iparkodott esetleg a birtokon létező vámszedési jogot is megszerezni. Egy-egy forgalmasabb vámszedő hely jövedelméből az akkori viszonyok mellett egy-egy várat lehetett egész kényelmesen fenntartani. Érthető tehát, ha a középkorban néha egész kis magánharcz folyik egy-egy tekintélyesebb vámhely birtoklása miatt. Ezen tekintélyes vámszedő helyek közé tartozott Tiszalúc is, melynek birtokáért különösen a XV. században nem csekély versengés folyik némely családok közt, a mi nem is csoda, ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy a tiszaluczi vámhely bevétele igen tiszteséges jövedelmi forrást képezett.

*

Tisza-Lucz (a középkorban csak Lucz) régi vámszedő hely, Zemplén vármegye délnyugati szögletében, a Tisza és a Sajó szögében feküdt.¹⁾ Már a XIII. század elejéről van adatunk arra, hogy létezett, sőt arra is, hogy itt már ekkor rév (portus) is volt. Ugyanis III. Honorius pápa 1217-ben megerősítván a templáriusokat magyarországi bir-

¹⁾ Csánky: Magyarország földrajza a Hunyadiak korában, I. 355. l.

tokaikban, e birtokok közt találjuk „domum de Luz, cum portu et piscariis suis.“¹⁾ Azonban nem az egész Lucz birtok volt a templariusoké, mint azt egy még ugyanazon évben kelt (1227) oklevélből tudjuk, mely szerint az egri káptalan előtt Bogáth fia, István és testvérei, a Bogáth-, Radván-nemzetségből, Lucz földnek egy bizonyos részét, azt, a mely a keresztesek (templariusok) felé esik, az ugyanezen nemzetségből való Sándorfia Mognak adományozzák²⁾ és Luch továbbra is a Bogát-Radvány-nemzetség kezén marad, a mit bizonyít az a körülmény, hogy 1252-ben két oklevélben is szerepel a Bogát-Radvány nemzetségből való Simon, ki birtoka után a *Luczi* előnevet veszi fel.³⁾ Még 1286-ban is ezé a nemzetségé Luch, ugyanis IV. László király ekkor erősít meg egy egyezséget, melyet bizonyos pörös birtokokra nézve Simon és Mog comes fiai, Miklós és Simon comes fiaival kötnek. E szerint Lázon, Lucz stb. birtokokat Mog fia Simonnak engedik át.⁴⁾ Lucz birtok 1290-ben újra adományozás alá kerül, az adománylevélből megtudjuk, hogy ekkor a királyi peczéreke kezén volt, azonban IV. László Simon fia Tamás comesnek adományozza.⁵⁾ 1332—7. közt a pápai tizedjegyzékben is szerepel Lucz.⁶⁾ Később, az Anjou kor folyamán — hogy mely időtől fogva, azt pontosan nem tudjuk megmondani — a jeruzsálemi szent János lovagrend kezében van Lucz, még pedig minden haszonhajtó tartozékával, t. i. vámjával és révjével egyetemben. 1373. október 23-án Bandonus, ezen jeruzsálemi szent János lovagrend magyar- és szlavomországi priora, a maga és a rend nevében Nagy Lajos király előtt a Zemplénmegyei és a Tisza folyó mellett fekvő Lúcz birtokot és utilitásait a rend összes tagjainak beleegyezésével elcseréli Czudar (Zudar) Péter szlapon bán és fivérei István, Mihály, György, Imre, János tulajdonát képező Zágráb vármegyei Zircz (Zyrcz) birtokkal. Nagy Lajos 1373. október 31-én küldi a beiktató parancsot az egri káptalanhoz, mely 1373. november 16-án jelenti, hogy Czudar Péter bánt és fivereit a Zemplénmegyei Lucz birtokába ellentmondás nélkül beiktatta.⁷⁾

1) Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 126. és Wenzel: Árp. kori Új Okm. tár XI. 201—2.

2) M. O. D. L. 139. 140. „partem terrae *Lauch* versus cruciferos existentem in provincia Zempliniensi cum terra et fluio Tyza.“

3) Wenzel: VII. 345. XI. 383.

4) M. O. D. L. 139. és 140. Wenzel: XII. 446.

5) Fejér. Codex Dipl. VII. 3. 93. „quasdam terras caniferorum nostrorum *Luch* etc. . . vocatas in comitatu Zempliniensi existentes“ . . .

6) Csánki. I. 355.

7) M. O. D. L. 6149. „quasdam possessionem sui (scil. Baudonis) ordinis *Luch* vocatam, in comitatu Zemlenyensi penes fluio Tyrie existentem . . . cum omnibus utilitatibus, videlicet . . . tributo, portu in eadem existentibus“ . . . Nagy Lajos 1373. december 21-iki átírásában. Az oklevél plicaturáján belül a következő, pecsét-

De Lucz nem sokáig lehetett a Czudaroké, mert már 1393-ban idegen kézen látjuk. Ugyanis ez év junius 17-én nagy osztozkodás folyik az egri káptalan előtt. Egy csomó birtokon a Gyapoli, Dobi, Luczi stb. családok osztoznak és Lúcz „possessio“ ekkor egyéb birtokkal és földekkel együtt Jank fiai, Miklós és Péter, Luczi Lukács fia, Simon és Szász János és Mihályé lett.¹⁾ 1404—1409 közt Izsépi Mátyus fia, Márkus és Cselei Miklós többek közt a Zemplén-vármegyei Lucz (Luuch) birtokon lévő két birtokrész miatt osztoztató pörben állanak Dobi Mihály fia, Péterrel, mely pör Bebek Detre nádor előtt kezdődött és Garai Miklós nádor előtt folytatódott. Ez utóbbi által 1409. december 4-én kiadott oklevél tanúsága szerint Lúcz ekkor Dobó Péter kezén van.²⁾ A XV. században Tisza-Lucz vámjának története elég mozgalmas, maga a vámjog a possessióval együtt sokszor gazdát cserél. Mint láttuk, 1409-ben a Dobiak kezén van Lucz, már 1415. április 15-én Zsigmond király egy Konstanzból keltezett oklevelével Olnodi Czudar István fia Benedeknek, továbbá Olnodi Czudar Péter fiai, Simonnak és Jakabnak „aulae nostrae milites“-nek érdemeik jutalmául a Zemplénmegyei Lúczot adományozza „cum vado et tributo in eadem habitis“, tehát rév- és vámjogával.³⁾ 1435-ben már ismét változik a kép, de már ekkor úgy látszik két Lucz van, még pedig Felső- és Alsó-Lucz, mert ezen év márczius 10-én Zsigmond király Doby Györgynek, továbbá Monoky Miklós, Péter, Mihály és Jakabnak érdemeik elismeréséül több birtokot, köztük a Zemplénmegyei Felső-Luczot (Fewlsewlcwcz) adományozza. Ugyanezen év május 1-én ad parancsot Zsigmond király a birtokok beiktatására és a leleszi convent junius 9-én jelenti, hogy egy birtokot kivéve, a többinél — tehát Lucznál sem — ellentmondás nem történt.⁴⁾

Már öt évre rá, 1440-ben ismét az olnodi Czudarok rendelkeznek Lucz fölött. 1440. február 5-én a budai káptalan előtt Olnodi Czudar János több birtokot, a melyek közt a Zemplénmegyei Lucz is szerepel, 4000 arany forintért Rozgonyi Jánosnak és Lőrincznek zálogosít el.⁵⁾ Azonban ezt a másik két Czudar, Simon és Jakab nem hagyják szó

tanilag roppant érdekes feljegyzés olvasható: *Commissio regine junioris et sigillatum est presentibus episcopo Wesprimiensi, B. preposito Scépusiensi et Johanne magistro janitorum.*⁶⁾

¹⁾ M. O. D. L. 24689. Az idézett oklevél 1589. évi átiratban maradt ránk, sőt ekkor még külön magyar nyelvűre is lefordították.

²⁾ M. O. D. L. 139. 140.

³⁾ M. O. D. L. 10,333.

⁴⁾ M. O. D. L. 23,301.

⁵⁾ M. O. D. L. 13,524.

nélkül, hanem sietnek a váradi káptalanhoz, a mely előtt ugyancsak 1440-ben, márczius 23-án óvást emelnek az ellen, hogy ónodi Czudar Benedek fia, János fivérük, bizonyos Zemplénmegyei birtokokat, köztük Luczot is, mely pedig ezen fivérük megszakadása esetén rájuk szállt volna, feleségének, Hedvignek, Rozgonyi János leányának, továbbá ugyanezen Rozgonyi János fia, János, Lőrincz, Osváld és Rajnáldnak, Hedvig fivérének zálogosította el, miért is a protestálók Czudar János fivérüket ezen birtokok, köztük Lucz elzálogosításától, eladásától, vagy bármilyen néven nevezendő elidegenítésétől, Hedviget és fivéreit pedig ezen birtokok elfogadásától, vagy az ezekbe való beiktatástól eltiltják.¹⁾ Így került Tisza-Lucz egy része a Rozgonyiak kezébe, azonban Lucz másik részét még továbbra is az ónodi Czudarok birtokolják.

1449-ben hatalmaskodás történik Luczon. Ez év szeptember 26-án Hunyadi János kormányzó meghagyja az egri káptalannak, hogy azon hatalmaskodási ügyben (mely az oklevélben azonban részletezve nincsen), melyet Dobi László, bölesi (olnodi) Czudar János özvegye Hedvignek Zemplénmegyében Luczon fekvő birtokán elkövetett, tartson vizsgálatot, a feleket idézze meg és tegyen eljárása eredményéről jelentést Pálóczi László országbírónak. Az egri káptalan 1450. január 20-án tesz jelentést az országbírónak. Ebből megtudjuk, hogy a káptalan emberei Dobi Lászlót Kis-Luczon találták meg és itt is idézték meg.²⁾

Eddig tehát három Lucczal találkoztunk, ugymint: Lucz, Felső-Lucz és Kis-Lucczal. Hogy ezek különböző helységek voltak-e, bajos ma már megállapítani. Lehet, hogy mivel mint később látni fogjuk, Luczon, minthogy a Tisza-Sajó szögében feküdt, nemcsak a Tiszán, hanem lejjebb a Sajón is szedtek vámot, tehát nem lehetetlen, hogy két egymáshoz nagyon közel fekvő helység támadt, melyek közül talán a Tisza mellett, minthogy a folyón menve följebb feküdt, Felső- vagy Nagy-Lucznak, mivel ez volt a régebbi, tehát valószínűleg nagyobb helység, míg a Sajóhoz közelebb, tehát lejjebb fekvő és talán kisebb Luczot Alsó- vagy Kis-Lucznek nevezték. Tény az, hogy az *Alsó-*, *Felső* megkülönböztetés csak a XVI. század elején fordul elő állandóan.

1454. végén, 1455. elején a Luczot birtokló két család, t. i. a Czudarok és Rozgonyiak hadilábon állanak egymással. A dolog úgy kezdődött, hogy állítólag Hedvig asszony tudtával és beleegyezésével Rozgonyi Osváld valami János nevű szolgájával az olnodi Czudaroknak egy luczi vámszedőjét hatalmasan elverette. Természetesen olnodi Czudar Simon és Jakab siettek a királyhoz, V. Lászlóhoz, az esetet elpanaszolni

¹⁾ M. O. D. L. 13,534.

²⁾ M. O. D. L. 14304.

és orvoslást kérni. A király a vizsgálat megtartásával a budai káptalant bizta meg, ez 1455. április 9-én már jelenti, hogy a panasz tárgyát megvizsgálván, igaznak találta.¹⁾

Azonban az igazságszolgáltatás akkor még nagyon is ólomlábon járt és az olnodi Czudarok nem győzték már kivárni az ügy végét, tehát egyszerűen az önbíráskodás terére léptek. Rendeztek ők is egy hatalmaskodást, még pedig 1455. december 25-ike körül (circa festum nativitatis Domini proxime preteritum). Most meg természetesen a Rozgonyiak siettek panaszra a királyhoz. V. László 1456. szeptember 20-án meg is hagyja a budai káptalannak, hogy olnodi Czudar János özvegye Hedvig, továbbá Rozgonyi János erdélyi vajda és Rozgonyi Osváld, a székelyek grófja panaszára tartson vizsgálatot azon ügyben, melyet olnodi Czudar Jakab luczi vámszedője és szolgálja Renda Tamás követett el, betörvén a panaszttevők luczi birtokrészén fekvő házába, ott Nagy János szolgát meg akarta ölni, de az elmenekült.²⁾

Ez azonban még mind nem volt elég, mert a Rozgonyiak ezt nem hagyták szó nélkül. Ugyanis Pálóczi Lipót országbíró előtt olnodi Czudar Jakab megjelenvén, azt a vádat emeli Hedvig asszony ellen, hogy ugyanezen év (1456) július 2-ika körül embereivel panaszttevő luczi vámszedőjének Renda (vagy Randa) Tamásnak luczi házat és kúriáját megtámadtatta és innen Nagy János jobbágyot, aki földesura iránti kötelezettségének eleget sem tett, elfogatta, elvitette és magánál tartotta. Ezzel meg nem elégedve, Tamás vámszedő házából 50 forint értékű arany pénzt és sőt vitetett el. Pálóczy országbíró 1456. október 26-án meg is hagyta az egri káptalannak, hogy ezen ügyben tartson vizsgálatot. Ez 1456. november 4-én már jelenti is, hogy a pénzüsszeg nagyságát kivéve, mindent a panaszos előadásának megfelelőnek talált.³⁾ Hogy azonban ezen veszekedéseknek a befejezése milyen volt, nem tudjuk, erre nincs adatunk.

1) M. O. D. L. 14933. R. Osvaldus „ex consensu et voluntate nobilis domine Hedvigis relicte condam Johannis Chwdar, per quendam Johannem magnum familiarem suum, quendam familiarem exactorem tributi ipsorum exponencium in possessione eorundem Lucz vocata in comitatu Zempliniensi existente exigí soliti, omni sua sine culpa, diris verberum“ etc.

2) M. O. D. L. 15103, „Circa festum Natiuitatis Domini proxime preteritum, egregius Jacobus Czwdar de dicta Olnod missis et destinatis Thoma Renda dicto tributaris et familiari suo in villa Lwcz commorante necnon aliis uniuersis jobagionibus in porcione possessionaria in eadem Lwcz habita residentibus ad domum seu curiam prefate domine Aduiga vocate ad dictorum Johannis Raynoldi et Osualdi in porcione eorum possessionaria similiter in eadem possessione Lucz habita existentem“ . . . etc.

3) Ld. I. Függelék.

Roppant becses és nevezetes adatunk van a luczi vámszedési jog történetére vonatkozólag 1457-ből. Ezen adat a vámjog történetében ez időben mondhatni majdnem egyedül áll. Ezen esztendő július 24-én ugyanis olnodi Czudar Jakab (és Simon) a sajóládi pálosok egyházának és kolostorának adományozza tiszaluczi vámjának minden hét keddi napjának reggelétől egészen szerda reggelig befolyt jövedelmét. Tehát évenként 52 napon át a luczi vám haszonélvezeti joga a sajóládi pálosokat illette. Az adománytevő eme rendelkezését nem hagyja sanctió nélkül, ugyanis mindazokra, a kik a pálosokat ezen adománytól megfosztani akarnák, száz (illetve 200) forint fizetését rendeli el, mely büntetéspénz szintén a sajóládi pálosokat fogja illetni.¹⁾

Mindenesetre ritka dolog és a középkorból — hazi jogtörténetünkben — kevés adattal támogatható az ilyenféle vámhaszonélvezeti jog adományozás létezése. Már arra, hogy egyes vámhelyek jövedelmeiből bizonyos összeget, akár egyszersmindenkorra, akár évenként valamely célra eladományoznak, van adatunk és az ilyen nem is ritka eset a középkorban, de már *egy bizonyos napon* befolyó jövedelem eladományozása ritkaság számba megy. Ebből a körülményből azonban még azt is látjuk, hogy ekkortájt Tisza-Lucz már tekintélyes, állandó forgalmu magán vámszedő hely volt, melynek jövedelmére mindig lehetett számítani.

De térjünk vissza a Luczot birtokló két rivális családhoz, a Czudarokhoz és Rozgonyiakhoz. Ezek úgy látszik 1460-ban már megúnták a sok kölcsönös hatalmaskodást és panaszkodást, és október 16-án elmennek a király, Hunyadi Mátyás elé, barátságos egyezséget kötni. A király előtt olnodi Czudar Simon királyi ajtónálló mester és olnodi Czudar Jakab egyrésztől, másrésztől pedig Rozgonyi Osváld, a székelyek grófja egyezkednek. Az egyezés első pontja szerint Rozgony Osváld (továbbá János és Rajnárd) többek közt összes, a Zemplénmegyei Lucz birtokon lévő birtokrészeit, a vámrészszel együtt, melyet Hedvig asszony halála után 1000 forintért zálog fejében birtokoltak, olnodi Czudar Simonnak és Jakabnak visszaadni, visszabocsátani, kezeikből kiengedni és átadni kötelesek.²⁾ Ezzel tehát egész Lucz és ennek egész vámja visszakerült a Czudarok kezébe.

Hat év múlva, 1466-ban, a luczi vámnál ismét hatalmaskodás történik. Ugyanis olnodi Czudar Jakab Mátyás király előtt panaszt tesz, hogy

1) Ld. II. Függelék.

2) M. O. D. L. 15510. R. Osváld „totales porciones possessionarias . . . in Lwez, cum porcione tributi et thelonii ibidem exigi solitorum . . . memoratis Simoni et Jacobo Czwdar de dicta Olnod, remittere et relaxare, manusque suas et suorum de quorumlibet eisdem penitus excipere debeat et teneatur.«

midőn Dobi László panaszttevőnek Lucz birtoka határában lévő vámhelyéhez érkezett, itt némely szolgájának izgatására panaszttevőnek ott időző jobbágysai közül néhányat hatalmasan elvert, sőt halálosan meg is sebesített. A király 1466. május 21-én meghagyta az egri káptalannak, hogy ezen ügyben tartson vizsgálatot, ez egy hónap múlva, június 21-én már jelenti, hogy a vizsgálatot megtartván, a királyi parancsban előadott tényállást, igaznak és az előadásnak megfelelőnek találta.¹⁾ Az ügy további fejleményeiről nincs adatunk.

A fenti egyezség a Rozgonyiak és Czudarok közt, úgy látszik nem hozta meg a kívánt békét, mert 1467-ben már ismét egyezkedni látjuk őket. 1467. márczius 16-án Pálóczi László országbíró előtt Rozgonyi János tárnokmester, Rozgonyi Rajnárd, a székelyek grófja, olnodi Czudar Jakabbal birtokaira nézve egyezséget kötnek. Ezen egyezség egyik pontja szerint, ha Czudar Jakab halála után neje, Julia özvegségben akar maradni, akkor ez a Zemplénmegyei birtokokat, többek közt Luczot a vámjoggal együtt tartsa meg addig, a míg özvegyi sorban marad, ha azonban újra férjhez megy, akkor a Zemplénmegyei birtokokat, köztük Luczot is Rozgonyi János és Rajnárd 2000 arany forint lefizetése ellenében magukhoz válthatják. A megkötött egyezséget a felek a király elé terjesztvén, ez azt 1467. május 23-án meg is erősítette.²⁾

Ezen egyezség úgy látszik 1471-ben került végrehajtás alá. Ezen év január 9-én Mátyás király meghagyja a leleszi conventnek, hogy Rozgonyi János országbíró és Rozgonyi Rajnárd tárnokmestert többek közt a Zemplénmegyei „Lwch ac vadi in fluuio Thycie et tributi inibi exigi soliti“ birtokába iktassa be és amint a convent 1471. márczius 24-én kelt beiktató jelentéséből látjuk, a beiktatás ellentmondás nélkül történt meg.³⁾ Azonban csodálatosképen ugyanezen évben (illetve már egy évvel előbb) még egy beiktatás történik. 1470. márczius 9-én Mátyás a székesfehérvári káptalannak is meghagyja, hogy Rozgonyi Jánost, Rajnárdot, továbbá ennek fiait Jánost és Istvánt, többek közt a Zemplénmegyei Lucz birtokba, továbbá ennek tiszai és a *Sajó folyón lévő vám- és révjogába* iktassa be. A káptalan ellentmondás nélkül végzi a beiktatást és erről 1470. márczius 20-án és 1471. márczius 21-én is tesz jelentést.⁴⁾

1) M. O. D. L. 16357. Midőn „Ladislaus de Dob ad possessionem eiusdem exponentis (t. i. Czudar J.) Lwcz vocatam ac vadum inter metas eiusdem possessionis Lwcz super fluuio Thycije habitam et existentem pervenisset, tunc idem“... etc.

2) M. O. D. L. 16502., 16503., 18139.

3) M. O. D. L. 17125. Átírva 1514. november 14-én.

4) M. O. D. L. 16975., 16976. Lucz (cum), tributo in dicta possessione Lwcz exigi solito, ac vado super fluuio Thicie ibidem in facie eiusdem habito ac *similiter vado super fluuio Sayo in facie eiusdem habito*“.

A Rozgonyiak felsorolt családtagjai azonban nem kizárólag birtokolták Luczot. Kitűnik ez Mátyás királyunknak egy 1471. április 2-án kelt szabadalomleveléből, melyben a király meghagyja az ország minden rendű és rangú hatóságának, hogy olnodi Czudar Jakab özvegyének, Juliának birtokain, többek közt a Luczon lakó jobbágyait és szolgáltaikat, midőn az országban áruikkal járnak-kelnek, senki közülük feltartóztatni, megállítani, birói széke elé vonni ne merészelje.¹⁾ Ebből látjuk tehát, hogy Julia asszonynak is volt része Lucz birtokban.

Már a következő évben Tisza-Lucz „*possessio regalis*“, azaz királyi birtok lesz, mert Mátyás a Rozgonyiaktól elveszi. Kitűnik pedig ez egy 1472. június 2-án kelt oklevélből. E szerint Báthori István országbíró előtt a Rozgonyiak megjelenvén, előadják, hogy néhai Pálóczi László országbíró előtt Rozgonyi Rajnáld és János olnodi Czudar Jakabbal megegyezett, hogy a többi birtok közt Luczot „(cum) tributo in praedicta possessione Lucz exigi solito ac vado super fluuio Thicie in facie eiusdem habito“ néhai olnodi Czudar Jakab nejének, Juliának „*tum pro dote et rebus parafernalibus eiusdem domine, tum vero certis aliis rationabilibus ex causis . . . inscripserint et contulerint*“ és Julia asszony birtokolta is azt. Mivel azonban Mátyás király a fenti birtokokat a Rozgonyiaktól „*in manus suas regias accepisset ac in perpetuum ab eisdem alienasset*“, azaz Luczot királyi birtokká, vámját pedig királyi vámmá tette, és így a fentiek Juliát a Zemplén megyei birtokokban (Megyaszó, Kesznyéte, Csalános stb.) köztük természetesen Luczban is, „*conservare nequirent*“, azért tehát más, Somogy megyében fekvő birtokokkal recompensálják.²⁾

Tehát 1471, április 2-ika és 1472. június 2-ika közt Tisza-Lucz királyi vámhely lett, amit bizonyára jövedelmező voltának köszönhetett. De a dicsőség nem tartott sokáig, mert már 1472. június 24-én a király a Lucz birtokon lévő vámot, mely úgy látszik valami *előttünk* ismeretlen határ- és terület rendezés folytán Borsodmegyébe került, a sajlóádi pálosoknak adományozza és ugyanekkor megparancsolja a budai káptalannak, hogy a pálosokat a vám birtokába iktassa be. Ennek megtörténtéről a káptalan 1472. július 25-én tesz jelentést a királynak.³⁾

A beiktatásnál szereplő tanúk közt van Máté vámszedő, Lucz királyi birtok tisztje („*teloniator, officialis in possessione regali Leötz*“). Ellenmondás a beiktatás alkalmával nem történt.

¹⁾ M. O. D. L. 17202.

²⁾ M. O. D. L. 17325.

³⁾ M. O. D. L. 17335. és 17348. „*tributum in possessione Leötz, in dicto Borsodiensis existentem*“ adja Mátyás. A 17348. sz. 1472. július 27-iki átírás. Mindkét oklevél újkori hit. másolat.

Ezzel a XV. századbeli Tiszaluczra vonatkozó akták lezáródnak, csak még egyet kell megemlítenünk annak bizonyítására, hogy a luczi vám neves és tekintélyes volt és ez az, hogy Mátyás király 1482 február 2-án Budán kelt oklevelével Szapolyai Imre, szepesi gróf útján közhírré téteti, hogy ezentúl szerémi vagy más alsóvidéki borokat Tisza-Lucznál feljebb, (usque ad possessionem Lucz) se szárazon, se vizen szállítani és máshova, mint Nagybányára, Debreczenbe stb., senki eladni ne merje.¹⁾ Tehát Magyarország alsó részei és az északnyugati részek közt Tisza-Luczon át vezethetett az egyik fő- és elsőrangú összekötő vonal.

A XVI. század elején egy Zemplénmegyei birtokfelsorolásban Szada, Megyaszó stb. közt Lucz (Lwcz) is szerepel.²⁾

1507. november 30-án II. Ulászló Perényi Imre nádornak, a Zemplénmegyei Monak, Megyaszó stb. birtokokkal együtt Luczot is adományozza,³⁾ de úgylátszik ezúttal Lucz nem maradt sokáig a Perényiek kezén.

Nevezetes fordulat áll be a luczi vámhely történetében 1516-al, mert ezen esztendő június 18-án Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf országbíró előtt ákosházi Sárkány Ambrus és Ferencz azt vallják, hogy ők enyingi Török Imre nádorfejevári bántól 15.000 forintot kölcsön vettek és ennek fejében több zemplénmegyei helység közt Nagy- és Kisluczot (Naghlwch és Kyslwch) enyingi Török Imrére és fiaira, Miklós és Bálintra inscribálják.⁴⁾ Ebből azt látjuk, hogy ekkor Luczot már a híres Sárkány-család birtokolja, ezektől az enyingi Török családhoz kerül, de csak négy napra, mert már 1516 június 22-én Szentgyörgyi Péter országbíró előtt Perényi Imre nádor a saját és neje, Kanizsai Dorottya nevében megjelenvén enyingi Török Imre nádorfejevári bánnal, a következő csereszerződésre lép: Török Imre bán a zemplénmegyei birtokait, amelyek ezelőtt az ákosházi Ambrusok kezén voltak, köztük Nagy- és Kisluczot, természetesen vámjával egyetemben, átengedi Perényi Imre nádornak, ennek első nejétől származó fiának, Péternek, továbbá Perényi Ferencz váradi püspöknek. Ezzel szemben a Perényiek bizonyos valkómegyei birtokaikat adják oda Török Imrének.⁵⁾

Ezzel a Tisza-Luczi vám már jó darab időre a Perényiek kezére ment át és mivel nem hiába Kanizsai lány volt a családban, (a nádor neje, Kanizsai Dorottya), 1516-tól fogva a zemplénmegyei birtokokon rend

1) Történelmi Tár. 1902. évf. 352. l. Csánki Dezső dr.: Oklevelek a Hunyadiak korából.

2) M. O. D. L. 26250. Évszám nélkül.

3) M. O. D. L. 21789.

4) M. O. D. L. 22788.

5) M. O. D. L. 22782.

van. Minden bevételről, kiadásról, úgymint pl.: a Kanizsayk dunántúli birtokain számadás készül, melynek helyessége ellenőrzés alá is kerül, amit a számadás-könyvek végén tett ilyes megjegyzések, pl.: „concordat exitus“ bizonyítanak. A Perényi-Kanizsay uralomnak köszönhetjük azt, hogy 1516-tól egészen 1520-ig a luczi vám jövedelméről és annak felhasználásáról és hovaforrásáról oly pontos följegyzéseink vannak. Csak az a sajnálandó, hogy a többi esztendőből nem maradtak ránk számadás-könyvek.

E följegyzésekből és számadás-könyvekből megállapítható az is, hogy Tisza-Lucz kettő van, Felső és Alsó, mely alighanem az általunk már jelzett okoknál fogva azonos Nagy- és Kis-Luczzal. Megtudjuk ezekből azt is, hogy Lucz tulajdonképen Ónod vár tartozéka. Így például: 1517-ben Ónod tartozékai:

Emőd,
Nagy- és Kis-Bölcs
Keznyéthy
Szederkény és
Alsó-Lucz (Lwch)¹⁾.

1518-ban Ónodhoz tartozik „Ambo-Lwch“, azaz mindkét Lucz, tehát Alsó-, Felső-, illetve Kis- és Nagy-Lucz.²⁾ De meg például 1519-ben az ónodi malomjövedelmi számadás, ugyanezen malom kiadási jegyzéke, az ónodi „registrum exitus acervorum“ stb. mind ugyanazon kézzel vannak írva, mint a luczi vámszámadások, tehát valamely Ónod várában lévő castellanus provisor, officialis vagy központi rationista, (legvalószínűbben Horváth Gergely várnagy) csinálta minden a várhoz tartozó jövedelmi forrás, így a luczi vám számadását is.³⁾ 1519-ből maradt ránk egy „registrum factum super introitum ac exitum de dicca regie maiestatis in carnis priuio in pertinenciis castri Onnod...“ itt a tartozékok közt mindkét Lucz (ambo Lwch) 6 forinttal szerepel. Ugyanezen évben az Ónodvári gabonakilenczed jegyzékben a vár pertinenciái közt első helyen áll „Luch superior“ és „Luch inferior“, Felső- és Alsó-Lucz, (egy helyen magyarul írva Felsew-Lwch) stb.⁴⁾

1517-ből érdekes feljegyzés maradt ránk a luczi vámot illetőleg, t. i. jegyzéke azon városoknak, helységeknek, melyeknek lakói Luczon átmenve, vámot fizetni nem tartoznak.

1) M. O. D. L. 26182.

2) M. O. D. L. 37174.

3) M. O. D. L. 26203., 26208., 26210.

4) M. O. D. L. 37173., 26202.

Ezek közt természetesen első helyen áll Lucz és azon helységek, melyek a határban vannak, a Diósgyőr várhoz tartozó helységek és városok, a szabad királyi városok, mint Bártfa, Eperjes, Kassa, Szikszó, továbbá még a főurak és főpapok tulajdonában lévő sok város, mint Eger, Gyöngyös, Heves, Mohi-Szentpéter (Sajó-Szentpéter), (Sáros)-Patak stb.

Mindezeknek lakói Luczon a vámfizetés alól mentesek.¹⁾

1517-ben ügylátszik szigorú tél kezdődött, mert az egyik luczi vámszámadáskönyvben azt olvassuk, hogy azon év november 15-én a Tisza Lucznál befagyott, még pedig egész szélességében, és annyira, hogy „per glacies quilibet transire potuit“. A tél szigora nem hagyott alább, mert december elsején a Tisza jege még mindig szilárdan áll, úgy, hogy bárhol járható. December 8-án a Tisza még mindig be van fagyva, és 15-én is még mindenütt át lehet menni a jégen.²⁾

1518-ból marad ránk egy számadás, melyből megtudjuk, hogy Tisza-Lucznak nemcsak nevezetes vámjövedelme volt, hanem morotvái és halastavai is nagy hasznót hajtottak. Ezen évben a luczi „Holtvíz“ halastól a halak negyedrészeért 26 és fél forint s 12 $\frac{1}{2}$ dénárt vettek be. Tehát ezt az összeget négyszer kell venni, hogy megkapjuk az összes halállomány értékét, ami 106 forint 50 dénár, tehát az akkori időben tekintélyes összeg.³⁾ 1519-ben a luczi „Horgaló“ nevű morotva vagy halastó jövedelme 9 forint 40 dénár. (De morothwa Horgalo in Lwch exhistente medietatem piscature piscium dant, et de media parte piscature succedit domine graciose et iudex de eadem presentavit VIII fl. XL d. —).

1517-ben volt Alsó-Luczon 5 jobbágy-telek, melyek után szent Mihály napkor félforint adót kellett fizetni. 1518-ban mindkét Lucz bírása, Póka Gergely, keresztelő szent János napján 8 forint dicát szolgáltatott be. Már ugyancsak 1518 karácsonya alkalmával Balás Péter Luczon a bíró, aki ugyanekkor „taxa extraordinaria“ fejében 17 forintot szolgáltat be. 1519-ban Felső-Luczon 13, Alsó-Luczon nyolcz jobbágy volt, ugyanezen évben az alsó-luczi 5 jobbágy-telek után szent György napkor is kellett 50 dénár adót fizetni, melyet (2 $\frac{1}{2}$ forintot) a bíró be is szolgáltatott.

Azt már említettük, hogy Lucz jó ideig maradt Perényi birtok. Tudjuk, hogy Alsó-Lucz 1541-ben Perényi Péteré és ekkor itt egy vámszedő (teloneator) van. Ugyanekkor Felső-Lucz — mint a dicalis

1) Ld. III. Függelék.

2) M. O. D. L. 26181. Decz. 1-én „per Tiziam in omnibus locis ire possunt.“ Decz. 8. „Tizia gelata est“. Decz. 15. „Tizia ultra congelata est.“

3) Ld. IV. Függelék és M. O. D. L. 26206., 26482., 37176., 37174., 26202., 26197.

összeírásokban olvassuk — a nemeseké ugyan, de Serédy elfoglalta.¹⁾ Ónodvár maga is a Perényieké, 1544-ben Perényi Péteré, 1552-ben Perényi Gáboré.²⁾

* * *

Ezeknek előrebocsátásával vizsgáljuk már most, milyenek voltak a luczi vámnak bevételei 1516 és 1520 között.

Forrásaink ennek megírására az Országos Levéltárban lévő számadáskönyvek.

Ha egy pillantást vetünk a térképre, rögtön feltűnik, hogy Lucz három folyó egyesülésénél fekszik. Ez a három folyó, a Tisza, Hernád és a Sajó. Természetes tehát, hogy három, a természet által teremtetett út egyesülésénél valami forgalmi góczpontnak kellett keletkezni és kifejlődni. A Tisza a sóban dúlakodó Mármarosból jön, a Hernád a magyar-lengyelországi útvonalnak, mely Kassán, Eperjesen, Bártfán, — szóval a felvidék e három jelentős városán át vezetett, — volt a jelzője. A Sajó völgye a gömöri bányavidéket kapcsolta össze a Nagy-Alfölddel és az ország többi részeivel, természetes tehát, hogy a vámbevételek közt, a pénzen kívül, nagy és fontos szerepet játszik a só és a vas is. Tudvalevő ugyanis, hogy ekkoriban még természetben is, nemcsak pénzben fizettek vámot. Ez az oka annak, hogy a luczi vámszámadás könyvek is több csoportra oszthatók, még pedig tisztán a pénz-jövedelemről és kiadásról szólók, másodsor a só-jövedelemről, harmadszor vas-jövedelemről szólók. Negyedik csoportba sorozhatjuk végül azon jegyzékeket, melyek a só- és vas-jövedelmet közösen tárgyalják.

A jegyzékek 1516-al kezdődnek. 1516-ból csak a vasban és sóban befolyt jövedelmet ismerjük. 1516 június 22-én történik meg a birtokcsere, de a jövedelem már úgy látszik előbb is Perényié volt, mert a jegyzék május 13-ával kezdődik.

Ugyanezen jegyzékben van az 1517. évi vas- és só-jövedelem kimutatása is, de csak végösszegben, részletezve nincs³⁾.

1517-ből maradt ránk az első pénzbevételi jegyzék, mely elég pontos és a bevétel felhasználását is részletezi.⁴⁾

1) Orsz. Levéltár: Dicalis Conscriptio LVI. E. Zemplén. 12. l.

2) Orsz. Levéltár: Dicalis Conscriptio IX. K. Borsod. 18. és 168. l.

3) M. O. D. L. 26169. „Registrum factum super introitum salium et ferri de thelonio Lwez, anno Domini 1516. Ugyanitt „Exitus salium et ferri“, végül az utolsó lapon: „Registrum factum super introitum salium et ferri de thelonio Lwez, anno 1517.“

4) M. O. D. L. 26181. A czímlapon: „Introitus telonii Lwez, anno Domini 1517.“ Belül „Registrum factum per introitum prouentus telonii Lwez, anno Domini 1517.“ Azután „Exitus pecunie telonii Lwez“.

1518-ból van a legrészletesebb és legpontosabb pénzforgalmi kimutatás, míg a vas- és sóforgalom csak kumulatív van feltüntetve.¹⁾

1519-ből a pénzforgalomról semmiféle jegyzék nincs, de annál pontosabbak a vas- és só-bevételi és kiadási jegyzékek. Ebből az esztendőből négy darab só- és vas-bevételi és kiadási kimutatás maradt ránk, melyek közül néhány, különösen a bevétel felhasználása tekintetében elég pontos.²⁾

1520-ból egy jegyzék maradt ránk, mely a pénzbevétel pontos jegyzékét, a vas- és sóban való bevételnek azonban csak végösszegét tartalmazza. A pénzbevétel felhasználása részletezve van. Ugyanezen évből van még egy kimutatás, mely a vámbevétel végösszegét tartalmazza, minden részletezés nélkül.³⁾

¹⁾ M. O. D. L. 25193. A legnagyobb — szinte könyvszerű — jegyzék 49 oldalnyi terjedelemmel. Címlapján: „Registrum theloni Lucz, anno Domini 1518“. Belül: „Registrum factum post datam rationem super introitum prouentuum theloni Lwcz 1518“. A 10. oldalon kezdődik: „Exitus earum pecuniarum“. M. O. D. L. 26185. „Registrum factum super introitum et exitum salium in thelonio Lwch superveniencium, anno 1518“, és „Exitus horum salium.“

Végül: M. O. D. L. 26184. Címlapján: „Registrum super exitum ferri theloni Lwch 1518“. Belül: „Registrum factum post datam rationem super exitum ferri de restancia theloni Lwch anno Domini 1518.“ Ugyanitt: „Exitus earum.“ Tehát 1518-ból a vasjövédelmet inkább csak a készlet felhasználásából következtethetjük, mert a következő jegyzék

M. O. D. L. 26188. is csak a készletet adja. A címlapon: „Registrum super introitum ferri thelonii Lwch, anno Domini 1518.“ Belül: „Registrum factum super introitum et exitum ferri thelonii Lwch supervenientis, anno Domini 1518.“, és ugyanitt: „Exitus eorum.“

²⁾ M. O. D. L. 26198. „Registrum super exitum ferri anni (15)17 de restanciis anno 1519.“

M. O. D. L. 26200. „Registrum factum super introitum et exitum ferri thelonii Lwch supervenientis, anno Domini 1519.“

M. O. D. L. 26199. „Registrum de exitu salium thelonii Lwch, de restanciis anno 1519.“

M. O. D. L. 26201. „Registrum super introitum salium in thelonio Lwch, anno Domini 1519.“

³⁾ M. O. D. L. 26232. „Registrum super introitum pecuniarum thelonii Lwch supervenientium, anno Domini 1520.“ Ugyanebben: „Significacio super expensis de prouentibus pecuniis Lwcz thelonii exposite, anno Domini 1520.“

M. O. D. L. 26252. Általános jövedelmi kimutatás (Ónod vári). „Anno Domini 1520.“ Ebben a vámjövédlemen kívül a bor, gabna stb. bevételek kimutatása is meg van.

1516.

A tiszaluczi vám bevétele sóban és vasban.

I. Sóbevétel.

1516 máj. 13-ig az ónodi várba beszállítottak a luczi vámról	134 drb söt
1516 " 13-án " " " " " " "	88 " "
1516 " 20-án " " " " " " " "	89 " "
1516 jun. 17-én " " " " " " " "	78 " "
1516 " 24-én " " " " " " " "	69 " "
1516 " 28-án " " " " " " " "	88 " "
1516 jul. 3-án " " " " " " " "	77 " "
Összesen	623 drb söt

II. Vasbevétel.

1516 máj. 13. Ónod várába szállítottak a luczi vámról	71 drb sínvasat ¹⁾
1516 jun. 17. " " " " " " " "	47 " "
1516 " 24. " " " " " " " "	68 " "
1516 " 28. " " " " " " " "	33 " "
1516 jul. 3. " " " " " " " "	30 " "
1516 " 15. " " " " " " " "	66 " "
Összesen	315 drb sínvasat ²⁾

E bevételek felhasználása.

I. Sóbevétel felhasználása.

Ónod várának sószükséglete, hetenként egy darab, tehát az egész 1516-ik esztendőre szükséges volt...	52 drb só
Szeptember 8-ika után, midőn a nádor ur (Perényi) Sokylyósról (Siklós) Terebesre ment és hét napig Ónodon tartózkodott, a nádor úr konyhájára naponként szükséges volt egy darab só, kellett tehát összesen ...	7 " "
Azon halak besózására, amelyeket a nádor úr nagybőjtre Budára küldött, kellett összesen ...	7 " "
Valahányszor a nádor akár Budáról jövet, akár Budára menet, Ónodon megállapodott, a konyhára szükséges volt összesen ...	20 " "

¹⁾ A só után a vámot természetben (sódarabokban) fizették, ugyanigy a vas után, melyet, miután rúd vagy sínvas alakjában szállítottak, a vámot is ilyen sínvasban kellett megfizetni. A számadáskönyvek is e vasrudakat „synvas-, sengvas-, senghwas“- vagy latinul egyszerűen „ferrum“-nak nevezik. Hogy a sóvámot rendszert természetben fizették, arra sok példát találunk pl.: Bihar vármegye 1520. évi vámhely és vámtariffa összeírásában, melynek eredetijét az Országos Levéltár őrzi.

²⁾ A vámszámadás könyvekben sok az összeadási hiba. Itt is a végeredmény 315 drb helyett tévesen 365 drb.

Péter mesternek, az olasznak (magistro Petro italico) adatott	7 drb	só
A vár részére szükséges káposzta besózásához kellett	12	" "
Hat darab szalonna besózásához kellett	3	" "
A halásznak egy esztendőre adatott	22	" "

Összesen 130 drb só¹⁾

II. Vasbevétel felhasználása.

A Sárosra szállított nagy ágyúkhöz való nagy czövekhez a kovácsnak adatott	6 drb	sínvas
A nádor ur lovainak patkójára és kocsi kerék vasalására a kovácsnak adatott	2	" "
A várba szükséges 6 csákány (chakan) készítéséhez (Ónodon) a kovácsnak adatott	6	" "
A várba szükséges 6 kapa készítéséhez a kovácsnak adatott	5	" "
A bástya kapu ajtajához (Ad hostium porte basthia, pro sark, et heweder et zár) szükséges sarok vas, heveder és zárra adatott	6	" "
A várhoz szükséges négy ásó készítésére adatott	4	" "
A kőfaragáshoz szükséges vasrud (was rwd) készítésére adatott	3	" "
A majorsági házhoz tartozó két kocsi összes vas részeihez szükséges volt	15	" "
18 drb föld hordáshoz szükséges talyiga (ad thaligas... pro tengeli) tengelyéhez kellett	4	" "
Az új palota tetőzetén a szarufákhoz (zarwfa) szükséges 66 drb nagy szöghöz kellett	14	" "
A lépcsőhöz szükséges nagy és 150 drb kis szöghöz kellett	8	" "
A pincze kapujára való sarkvas, heveder és zárra adatott	10	" "
A pincze 2 ablakára szükséges rácsozatra kellett	12	" "
Az új palota 4 ajtajához szükséges négy ütközőre (ewthkewsew) kellett	1	" "
A majorsági épületnél szükséges négy baltához vagy bárdhoz kellett	4	" "
A kőfaragáshoz szükséges nagy sulyokhoz (pro magno swlyok) kellett	3	" "

Összesen 103 drb sínvas

A jegyzék szerint a só restancia Luczon 507 drb, a vas restancia Luczon 200 drb.

¹⁾ A számadásban hibásan 123.

1517.

A tiszaluczi vám bevétele sóban és vasban.

1517 július 13-tól október 18-ig a luczi vám sóbevétele

(venerunt per telonium Lwcz) --- --- --- --- 160 drb

Ugyanezen idő alatt a luczi vám bevétele vasban --- 420 „ sínvas

Ezen só- és vasmennyiség Luczon van felhalmozva — mondja a jegyzék.

Ha már most a sódarabok és sínvasak értékét akarjuk megállapítani, erre nézve a számadáskönyvekben két kulcs van. Az egyik szerint, mely a sómennyiségnek az Ónodhoz tartozó helységek közti kiosztását tartalmazza, a sónak darabja pontosan öt dénárral van számítva (875 dénár:175 drb sóval=5 dénár; 750:150=5 dénár).¹⁾ Egy más helyen, amikor a számadó 379 darab kősót ad el, nem kap érte 18 frt 95 dénárt, hanem csak 12 forintot²⁾ úgy, hogy darabjáért valamivel többet kap, mint 3·4 dénárt. Ugy, hogy nagybani eladásnál körülbelül 3¹/₂, kicsinybeninél 4 dénárt lehet egy darab sóra számítani.

Ami a vas értékét illeti, erre nézve szintén van kulcsunk. Ugyanis a számadó a nádort hatodmagával 1518-ban Siklósra kísérve, útiköltségének fedezésére elad 321 sínvasat 8 forintért,³⁾ úgy hogy egy darab sínvasra esik közel 2¹/₂ (2·49) dénár. Azonban ezt a sínvas mindenkori szabott árának elfogadni nem lehet, mert az eladás körülményei, helye, ideje stb. mind befolyásolták az áralakulást, úgy hogy az átszámítás, melyet kizárólag ez alapon végeznénk, nem volna helyes.

1517.

A luczi vám pénzforgalma.

I. Bevétel.

A bevétel július 14-től december 15-ig van kimutatva. Minden hét keddjén (feria tertia) szállítja be Ónod várába bizonyos Márton nevű ispán (Martinus espan) a vámhely pénzjövedelmét, amiből azt következtetjük, hogy a keddi napi vámszedési jog talán még mindig a sajlóádi pálosokat illette, és így kedden reggel lezárták a vám-számadást.

¹⁾ M. O. D. L. 26201.²⁾ M. O. D. L. 26185.³⁾ M. O. D. L. 26188.

1517	jul.	17-én	beszállítottak a luczi vámról	---	---	---	3	frt	25	d.
1517	"	28-án	"	"	"	---	—	"	64	"
1517	aug.	4-én	"	"	"	---	—	"	50	"
1517	"	11-én	"	"	"	---	—	"	35	"
1517	"	18-án	"	"	"	---	—	"	28	"
1517	"	25-én	"	"	"	---	—	"	47	"
1517	szept.	1-én	"	"	"	---	3	"	25	"
1517	"	8-án	beszállítottak a luczi vámról (ekkor Szikszón vásár volt)	---	---	---	3	"	35	"
1517	szept.	15-én	beszállítottak a luczi vámról	---	---	---	—	"	80	"
1517	"	22-én	"	"	"	---	1	"	25	"
1517	"	29-én	"	"	"	---	1	"	50	"
1517	okt.	6-án	"	"	"	---	1	"	04	"
1517	"	13-án	"	"	"	---	1	"	50	"
1517	"	20-án	"	"	"	---	2	"	60	"
1517	"	27-én	"	"	"	---	3	"	—	"
1517	nov.	3-án	"	"	"	---	5	"	50	"
1517	"	10-én	"	"	"	---	6	"	25	"
1517	"	17-én	"	"	"	---	4	"	50	"
1517	"	24-én	"	"	"	---	—	"	75	"
1517	decz.	1-én	"	"	"	---	—	"	37	"
1517	"	8-án	"	"	"	---	—	"	40	"
1517	"	15-én	"	"	"	---	—	"	50	"
Összesen							42	frt	05	d.

II. A bevétel felhasználása.

A luczi vám bevétele teljesen Ónod vára fentartására, a benne lévő személyzet, katonaság ellátására lett fordítva. A kiadások elszámolása július 14-el kezdődik és tart december 4-ig.

1517	jul.	14.	a várbeliek ebédjére és vacsorájára való marhahús ára	---	---	---	8	d.
1517	"	15.	Ugyanerre kellett	---	---	---	6	"
1517	"	16.	"	"	---	---	7	"
1517	"	17.	"	"	---	---	6	"
1517	"	17.	Nyeső Mátyásnak, aki a nádor úr számára vizákat vitt, útiköltségre	---	---	---	25	"
1517	"	19.	a várbeliek ebédjére és vacsorájára való marhahús ára	---	---	---	8	"
1517	"	20.	Ugyanerre kellett	---	---	---	6	"
1517	"	21.	"	"	---	---	7	"

1517	jul.	22.	Ugyanerre kellett	8 d.
1517	"	23.	" "	6 "
1517	"	23.	Márton ispán útiköltségére, aki a nádor úrnak vizákat vitt	25 "
1517	"	26.	a várbeliek ebédjére és vacsorájára való marhahúsra	8 "
1517	"	27.	Ugyanerre kellett	7 "
1517	"	28.	" "	8 "
1517	"	29.	" "	10 "
1517	"	30.	" "	6 "
1517	"	30.	Trombitás Lőrincz útiköltségére, ki a nádornak Füzérre vizákat vitt	25 "
1517	"	31.	a számadó saját szolgáját, Miklóst küldte a nádor levelével az egri püspökség kormányzójához (Estei Hyppolithoz), ezen küldöncz költségeire kellett	25 "
1517	aug.	2.	a várbeliek ebédjére és vacsorájára való marhahús ára	8 "
1517	"	2.	Weres Benedeket Ónodról a nádorhoz küldték az egri gubernator levelével, kinek költségeire kellett	25 "
1517	"	3.	a várbeliek ebédjéhez és vacsorájához szükséges marhahús ára	9 "
1517	"	3.	Trombitás Lőrincz útiköltségére, aki Terebesre a nádornak kecségét, vizát és más halakat vitt, kellett	25 "
1517	"	4.	Alacskai Bálint napszámosnak szolgáltatáiért járt	1 frt 50 d.
1517	"	4.	Társának János napszámosnak szolgáltatáiért járt	50 "
1517	"	5.	A várbeliek ellátására való marhahús ára	8 "
1517	"	6.	Ugyanerre kellett	6 "
1517	"	8.	Székely Mihály költségeire, ki Debreczenbe küldetett, hogy a nádor parancsára kihirdesse, hogy ki hajlandó szénáért marhát adni, kellett	25 "
1517	"	9.	Marhahúsra kellett	8 "
1517	"	10.	" "	7 "
1517	"	10.	A nádor számára vett kecségék ára	12 ¹ / ₂ "
1517	"	11.	A várbeliek ellátásához szükséges marhahúsra kellett	8 "

1517	aug.	12.	Ugyanerre kellett	---	---	---	---	---	6 d.
1517	"	13.	"	"	---	---	---	---	10 "
1517	"	16.	"	"	---	---	---	---	8 "
1517	aug.	17.	A várbeliek ellátásához szükséges hús ára	---	---	---	---	---	8 "
1517	"	18.	A számadó vett egy ürit, (ewrew) mely 3 napig tartott, ára volt	---	---	---	---	---	20 "
1517	"	23.	Aszámadó vettegy ürit, mely 25-ikéig tartott	---	---	---	---	---	22 "
1517	"	26.	A számadó vett egy ürit, mely 27-én elfogyott, ekkor ugyanis kézművesek voltak itt, kik a régi edényeket kijavították, az üri ára volt	---	---	---	---	---	23 "
1517	"	28.	Weres Benedek költségeire, ki a nádornak Terebesre levelet vitt, kellett	---	---	---	---	---	25 "
1517	"	30.	Ismét vett a számadó egy ürit, mely mivel az edényeket javító kézművesek még a várban voltak, másnap elfogyott, ára volt	---	---	---	---	---	24 "
1517	szept.	1.	Ugyanígy történt. Az üri ára volt	---	---	---	---	---	21 "
1517	"	1.	A szakács szolgálataiért járó bér	---	---	---	---	1 frt	— "
1517	"	4.	A gazdasági épületnél lévő eke vasa, továbbá egy a gazdasághoz tartozó koci kerekére vaskarika, továbbá egy vasvilla csinálásáért Barnabás kovács kapott	---	---	---	---	---	13 "
1517	"	6.	Egy üri vétetett, mely 3 napig tartott. Ára volt	---	---	---	---	---	20 "
1517	"	10.	Meg jött a nádor úr a pécsi püspökkel (cum domino episcopo Q, ki ekkor alsó-borsvai Szathmáry György volt). Ezen urak szolgálai a következő bormennyiséget kapták: A nádor szolgájának asztalára adatott	---	---	---	---	3 pint bor	
			A nádor jegyzőjének és papjainak adatott	---	---	---	---	1 1/2 " "	
			A nádor szabójának adatott	---	---	---	---	1 1/2 " "	
			" " borbélyának	---	---	---	---	1 " "	
			A szakácsoknak	---	---	---	---	2 1/2 " "	
			A kocsisnak	---	---	---	---	2 1/2 " "	
			Abányász- (vagyaknász)-oknak adatott	---	---	---	---	1 1/2 " "	
			A konyha kocsijára adatott	---	---	---	---	1 1/2 " "	
			A lovászmester szolgájának adatott	---	---	---	---	1 1/2 " "	
			Összesen	---	---	---	---	13 1/2 " "	

		De a számadás könyv 14 pint bort számít.	
		Egy pint bor ára pedig hat dénár lévén a	
		14 pint bor ára volt --- --- --- ---	84 d.
1517 szept.	10.	A nádor speciális famulusainak és az urak asztalára adatott hat pint bor, ennek ára összesen --- --- --- ---	35 „
1517 „	10.	A szakácsoknak a konyhára adatott három pint bort, ennek ára --- --- --- ---	18 „
1517 „	10.	A pécsi püspök szakácsainak a konyhára szintén három pint bor adatott, ennek ára szintén --- --- --- ---	18 „
1517 „	10.	A pécsi püspök szolgálai és prebendáriusai számára adatott 22 pint bor, melynek ára volt --- --- --- ---	1 frt 32 „
1517 „	10.	A számvevő erre a napra vett 9 malacot à 3 dénár --- --- --- ---	27 „
1517 „	13.	A számvevő vett egy ürüt, mely 16-ikáig tartott, ára volt --- --- --- ---	20 „
1517 „	17.	Márton ispán a budai provisor levelével Terebesre küldetett a nádorhoz, költségeire kellett --- --- --- ---	60 „
1517 „	20. (vagy 21.)	A számadáskönyv dátuma: Dominico die in festo Mathei apostoli, mivel azonban Máté evangelista napja, szept. 21-re, a vasárnap pedig 20-ra esett, a dátum hibás.) Egy e napon vett ürü négy napig tartott, ára pedig volt --- --- --- ---	20 „
1517 „	27.	A számadó egy ürüt vett, mely egy hétig tartott, ára volt --- --- --- ---	20 „
1517 „	29.	Márton ispán a böcsi malomház tetőzetéhez 250 lécszeget és 800 gömbölyű szöveget vett, melynek ára volt --- --- --- ---	50 „
1517 „	29.	Trombitás Lőrincz Terebesre a nádornak halakat vitt, költségeire kapott --- --- --- ---	18 „
1517 okt.	4.	A számadó által vett ürü egy hétig tartott, ára volt --- --- --- ---	20 „
1517 „	7.	Márton ispán a nádor meghagyásából deszkákat vitt Terebesre, költségeire adatott neki --- --- --- ---	24 „
1517 „	11.	A várbeliek ellátásához szükséges marhahús ára --- --- --- ---	10 „

1517	okt.	12.	Ugyanarra kellett	8 d.
1517	"	13.	" "	7 "
1517	"	14.	" "	8 "
1517	"	15.	" "	10 "
1517	"	18.	A számadó vett két ürüt, mely két hétig tartott, ára volt	40 "
1517	"	18.	Homonnai János gyalogos katona $1\frac{1}{2}$ évi szolgálata letelvén, fél évi zsoldja volt	3 frt — "
1517	nov.	1.	A várbeliek ellátásához szükséges marhahús ára	10 "
1517	"	2.	Ugyanerre kellett	8 "
1517	"	3.	" "	7 "
1517	"	4.	" "	8 "
1517	"	5.	A nádor parancsára Péter mesternek, az olasznak adatott	7 frt — "
1517	"	5.	A várbeliek hússzükségletére, mivel az üveggyártó mester a várban dolgozott, több kellett, úgy, hogy az egésznek ára volt	12 "
1517	"	6.	Kassáról hozott rézvezzőért, melyet az ablakokhoz hozattak, fizettek	12 "
1517	"	17.	Mikor ismét itt volt a nádor, vettek a szolgazemélyzet élelmezésére két ürüt, melyeknek ára volt	36 "
1517	"	17.	Ugyanekkor a számadó vett egy marhát	1 frt 56 "
1517	"	17.	" vett két ürüt a nádor és kísérete számára, ára volt	36 "
1517	"	4.	(Ez is hibás dátum, mert lehet 5-ike is.) A számadó Márton ispán Posacky János ügyében írt levéllel a nádorhoz küldte. Az ispán költségeire kellett	32 "
—	—	—	Barnabás kovácscsal vetetett a számadó egy vésőt, melylyel a kőfaragók a pince ajtaját faragták, ára volt	4 "
—	—	—	István kovácscsal csináltatott a számadó a pinczéhez sarokvasat, és a pince melletti kis házhoz szintén, fizetsége volt	14 "
—	—	—	Ugyanezen kovácscsal csináltatott a számadó az új palotaház ajtaja számára 100 szöget, melynek ára volt	10 "
—	—	—	Ugyanez a kovács csinált négy ajtóhoz 4 ütőzöt, ára volt	8 "

—	—	Ugyanez a kovács csinált az uj palota ajtajára 8 sarokvasat, ára	16 d.
—	—	Ugyanezen kovács csinált a pincez uj ajtajára négy hevedert	25 „
—	—	Ugyanezen István kovács az uj pincez-ajtóra zárt csinált	8 „
—	—	Ugyanezen kovács csinált a kövek lyukasztásához 5 lyukasztót (Lywkazthoth)	15 „
—	—	Ugyanezen kovács két pincezablakra vas-rácsot csinált	25 „
—	—	Ugyanezen kovács az ónodi malom gabonás ládjára reteszt csinált	5 „
—	—	Iday Márton kulcsárnak, ki a nádor bo-rait gondozza, szolgálataiért adtak	85 „
—	—	1517 julius 13-án az ónodi vár kapujához szerződttetett a számadó hat gyalog- gos katonát, ugymint Homonnai Jánost, liszkai Nyul Jánost, veszprémi Nagy Pált, bölesi Ozdi Pétert, Tuzséri Balázst, Pethkey Mihályt. Szolgálatuk decz. 25-ig terjedt, mely két „kántor“-t (azaz két kántorbőjtön keresztül tart) tesz ki. Kaptak pedig ezek fejenként nem egészen 2 frtot, összesen	11 frtot „
—	—	Másodizben kaptak ujólag	7 „ —
Ónod vára kiadásainak összege			48 frt 03 $\frac{1}{2}$ d.

ugy, hogy a luczi vámon bevett pénzből (48 frt 05 dénár) 1 $\frac{1}{2}$ dénár maradt meg, a többi a vár fentartására ment el. Mig az 1517. évi, pénzszámadáskönyv nem öleli föl az egész évet, addig az 1518. évi valamennyi számadáskönyvnek fölötte áll pontos vezetés tekintetében, mig a luczi vám pénzbevételeit hétről-hétre a legpontosabban figyelemmel kísérhetjük, addig másrészt egy középkori vár béke idején való egy évi élelmezéséről is tiszta fogalmat alkothatunk magunknak.

1518.

A luczi vámpénzforgalma.¹⁾

I. Bevétel.

1518. jan. 5. Márton ispán beszállított a luczi vámjövedelemből (2 tétel) 46 d.

¹⁾ Ez esztendőben is a keddi napok a pénzbeszállítás napjai.

1518	jan.	12.	Márton ispán beszállított a luczi vámjöv.-ből	45	d.
1518	"	19.	" " " " " "	41	"
1518	"	26.	" " " " " "	54	"
1518	febr.	2.	" " " " " "	56	"
1518	"	9.	" " " " " "	2 frt	—
1518	"	16.	" " " " " "	40	"
1518	"	23.	" " " " " "	23	"
1518	márcz.	2.	" " " " " "	60	"
1518	"	9.	" " " " " "	26	"
1518	"	16.	" " " " " "	50	"
1518	"	23.	" " " " " "	40	"
1518	"	30.	" " " " " "	60	"
1518	ápril.	6.	" " " " " "	32	"
1518	"	13.	" " " " " "	40	"
1518	"	20.	" " " " " "	37	"
1518	"	26.	" " " " " "	60	"
1518	máj.	4.	" " " " " "	31	"
1518	"	11.	" " " " " "	60	"
1518	"	18.	" " " " " "	80	"
1518	"	25.	" " " " " "	26	"
1518	jun.	1.	" " " " " "	40	"
1518	"	8.	" " " " " "	22	"
1518	"	15.	" " " " " "	1 frt	50
1518	"	22.	" " " " " "	1	" 28
1518	"	29.	" " " " " "	1	" 75
1518	jul.	6.	" " " " " "	2	" 20
1518	"	13.	" " " " " "	1	" 60
1518	"	20.	Márton ispán beszállított a luczi vámjöv.-ből	—	—
1518	"	"	(ekkor Szikszón vásár volt)	3	" 20
1518	"	27.	Márton ispán beszállított a luczi vámjöv.-ből	2	" 20
1518	aug.	3.	" " " " " "	40	"
1518	"	10.	" " " " " "	1	" —
1518	"	17.	" " " " " "	40	"
1518	"	24.	" " " " " "	47	"
1518	"	31.	" " " " " "	1	" 20
1518	szept.	7.	" " " " " "	2	" 40
1518	"	14.	" " " " " "	1	" 50
1518	"	21.	" " " " " "	1	" 40
1518	"	28.	" " " " " "	—	" 67
1518	okt.	5.	" " " " " "	1	" 25
1518	"	12.	" " " " " "	1	" 13

Tehát csak a két legtekintélyesebb dunai vámhely, a pétervárad-i és a kamenicz-i haladja meg a luczi vámjövédelmét.

Már szinte nevetségesen csekély az a vámjövédlem, a melyet Léka vár (Vas megye) vámhelyein folyt be.

Igy 1523-ban a vámjövédlem (precium theloniorum in Pulya, Perglya, Boonya, Kewhalom faciunt)---	2 ¹ / ₂ forint 47 dénár, ¹⁾
1524-ben a vámjövédlem ---	2 forint 64 dénár, ²⁾
1526-ban a vámjövédlem ---	2 forint 64 dénár. ³⁾

Peker-Szerdahelynek a Peker folyón fönnálló vámhelyén 1524—27-ig befolyt 40 forint és 80 dénár.⁴⁾

Csókakő várnak (Fejér megye) két nevezetes vámhelye volt: Moór és Csurgó, ezeknek vámjövédelme a következő volt:

Moór:

1524. november 19., 1526. január 1-ig ---	35 forint	
1526-ban ---	40	”
1527-ben ---	20	” 48 dénár
1528-ban ---	27	” 81 ”

Csurgó:

1525. november 19., 1526. május 27-ig ---	28 ¹ / ₂ ”	
1526-ban ---	16	”
1527-ben ---	12	” 36 ”
1528-ban ---	18	” 25 ¹ / ₂ ” ⁵⁾

Roppant nagy összegű volt a tokaji vám 1517. évi jövedelme, mely ekkor kerek 140 forintot tett ki, míg ugyanekkor a rátkai vám jövedelme 22 forint 8 dénár, a tiszadobi vám jövedelme pedig 11 forint volt.⁶⁾

Mindezeket figyelembe véve, tagadhatatlan, hogy a tiszaluczi vám egyike volt a legforgalmasabbaknak és legjövédelmezőbbeknek.

II. Ami már most az 1518. évi vámjövédlem felhasználását illeti, az a következő:

¹⁾ M. O. D. L. 26310.

²⁾ M. O. D. L. 36317.

³⁾ M. O. D. L. 26355.

⁴⁾ M. O. D. L. 26322.

⁵⁾ M. O. D. L. 26330.

⁶⁾ M. O. D. L. 26161.

1518	jan.	4.	A számadó az Ónod várbeli gyalogság és egyéb zsoldos népség számára vett 12 hordó sört, mely eltartott február 10-ig, ára volt...	2	frt — d.
1518	"	6.	A várbeliek ebédjére és vacsorájára szolgáló hús ára volt ...	8	d.
1518	"	7.	Ugyanerre kellett ...	6	"
1518	"	9.	Vajra és sajtra kellett...	4	"
1518	"	10.	Húsr (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	8	"
1518	"	11.	Ugyanarra kellett ...	6	"
1518	"	12.	" " ...	5	"
1518	"	13.	" " ...	7	"
1518	"	14.	" " ...	8	"
1518	"	16.	Sajtra és vajra kellett...	5	"
1518	"	17.	Marhahúsra kellett...	8	"
1518	"	18.	" " ...	8	"
1518	"	19.	" " ...	6	"
1518	"	20.	" " ...	6	"
1518	"	21.	" " ...	8	"
1518	"	23.	Sajtra és vajra kellett...	5	"
1518	"	24.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	7	"
1518	"	25.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	5	"
1518	"	26.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	7	"
1518	"	27.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	6	"
1518	"	28.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátására) kellett ...	5	"
1518	"	30.	Sajtra és vajra kellett...	4	"
1518	"	31.	Marhahúsra (a várbeliek ellátására) kellett ...	8	"
1518	febr.	2.	" " " " ...	7	"
1518	"	3.	" " " " ...	5	"
1518	"	4.	" " " " ...	7	"
1518	"	7.	Sajtra és vajra kellett...	5	"
1518	"	8.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátásához) kellett ...	8	"
1518	"	9.	Marhahúsra (a várbeliek egész napi ellátásához) kellett ...	5	"

1518 febr.	10.	Marhahústra (a várbeliek egész napi ellátásához) kellett	6 d.
1518 „	11.	Marhahústra (a várbeliek egész napi ellátásához) kellett	5 „
1518 „	12.	Marhahústra (a várbeliek egész napi ellátásához) kellett	7 „
		Ugyanezen napon a számadó vett 7 hordó sört a zsoldos gyalogosok számára, melynek ára volt	1 frt — „
1518 „	16.	Marhahústra (a várbeliek ellátására) kellett	8 „
1518 „	18.	A bőjtre való tekintettel vett a számadó lenolajat (oleum peche) vagy peczeolajat (ld. Oklevél-Szótár 760. l.). Ugyanekkor asztalos- és üvegesmesterek is voltak a várban. Az olaj ára	1 „ 50 „
1518 márcz.	15.	Mivel a várban kőművesek, asztalosok is valának, mivel más hal nem volt, hát heringet (alec vulgo herenghet) vett a számadó, melynek ára volt	75 „
1518 „	11.	A várbeliek szükségletére vett a számadó 9 hordó sört, mely április 11-ig tartott, ára volt	1 „ 50 „
1518 ápr.	4.	Mivel 4 kőműves és 2 asztalos volt a várban, a számadó egy bárányt vett, melynek ára	13 „
1518 „	5.	A várbeliek ellátásához szükséges marhahús ára	14 „
1518 „	6.	A várbeliek és munkások ellátásához szükséges marhahús ára	10 „
1518 „	7.	Ugyanerre kellett	12 „
1518 „	8.	„ „ „ „ „ „	14 „
1518 „	9.	Halakra a kőművesek és asztalosok számára kellett	16 „
1518 „	10.	Sajt és vajra a kőművesek és asztalosok számára kellett	6 „
1518 „	11.	Marhahústra a várbeliek élelmezéséhez kellett	8 „
1518 „	12.	Ugyanerre kellett a várbeliek élelmezéséhez	7 „
1518 „	13.	„ „ „ „ „ „	6 „
1518 „	14.	„ „ „ „ „ „	6 „
1518 „	15.	„ „ „ „ „ „	8 „

		Ugyanezen napon vett a számadó a várbeliek használatára 12 hordó sört, mely egészen május 8-ig tartott, ára volt...	2 frt — d.
1518	ápr.	17. Sajtra és vajra kellett...	7 „
1518	„	18. A várbeliek ételmezéséhez szükséges marhahúsra kellett...	8 „
1518	„	19. Ugyanerre kellett...	6 „
1518	„	20. „ „ ...	6 „
1518	„	21. „ „ ...	7 „
1518	„	22. „ „ ...	8 „
1518	„	24. Sajtra és vajra kellett...	6 „
1518	„	25. Marhahúsra „ ...	8 „
1515	„	26. Ugyanarra „ ...	6 „
1518	„	27. „ „ ...	6 „
1518	„	28. „ „ ...	6 „
1518	„	29. „ „ ...	8 „
1518	máj.	1. Sajtra és vajra kellett...	5 „
		Ugyanezen napon vett a számadó a sajóládi pálosoktól haresákat, melyekért adott összesen ...	62 „
1518	„	2. A várbeliek ellátására való marhahús ára	8 „
1518	„	3. Ugyanerre kellett ...	8 „
1518	„	4. Vett a számadó a zsoldos gyalogok ételmezésére egy bárányt, ára ...	8 „
1518	„	5. Ugyanerre ugyanezt ...	8 „
1518	„	6. „ „ ...	8 „
1518	„	8. Sajtra és vajra kellett ...	5 „
1518	„	9. Ismét egy bárányt vett a számadó, melynek ára volt ...	8 „
1518	„	9. 6 hordó sört vett a számadó a zsoldosok számára, mely május 17-ig tartott ...	1 frt — „
1518	„	10. Egy bárányt vett a számadó, melynek ára volt ...	8 „
1518	„	11. Egy bárányt vett a számadó, melynek ára volt ...	8 „
1518	„	12. Egy bárányt vett a számadó, melynek ára volt ...	8 „
1518	„	13. Marhahúsra (a várnépség ételmezéséhez) kellett ...	8 „
1518	„	15. Sajtra és vajra kellett...	6 „

1518	máj.	16.	Ismét egy bárányt vett a számadó a zsoldosok számára, ára	8 d.
1518	"	17.	Ismét egy bárányt vett a számadó a zsoldosok számára, ára	8 "
1518	"	17.	A számadó szolgáját, Mártont a nádor levelével Terebesre küldi Szabó Ambrus dolgában, a küldöncz költségeire kellett	25 "
1518	"	18.	Egy bárányt vett a számadó, melynek ára volt	8 "
1518	"	19.	Ugyanezt vett a számadó, melynek ára volt	8 "
1518	"	20.	Marhahústra (a várbeliek ellátásához) kellett	8 "
1518	"	23.	Ugyanerre kellett	8 "
1518	"	24.	Egy bárány a várbeli zsoldosok ellátására	7 "
1518	"	25.	Ugyanaz	8 "
1518	"	27.	"	8 "
1518	"	29.	A számadó szolgáját a nádor levelével Terebesre küldte, egyuttal elhozatta vele az ágymenyezetet, a küldöncz költségeire kellett	26 "
1518	"	30.	Bárányra kellett	8 "
1518	"	31.	Ugyanerre	7 "
1518	jun.	1.	"	8 "
1518	"	3.	"	8 "
1518	"	5.	Sajtra és vajra kellett	7 "
1518	"	6.	Marhahústra	8 "
1518	"	7.	"	7 "
1518	"	8.	"	6 "
			Ugyanekkor vett a számadó 12 hordó sört, mely tartott julius 6-ig, ára	2 frt — "
1518	"	9.	Marhahústra kellett	7 "
1518	"	10.	"	8 "
1518	"	12.	Sajtra és vajra kellett	6 "
1518	"	13.	Marhahústra	8 "
1518	"	14.	"	7 "
1518	"	15.	"	7 "
1518	"	16.	"	6 "
1518	"	17.	"	8 "
1518	"	19.	Sajtra és vajra	6 "
1518	"	20.	Marhahústra	8 "
1518	"	21.	"	7 "
1518	"	22.	"	7 "

1518	jun.	24.	Marhahústra kellett	8 d.
1518	"	26.	Ismét sajtra és vajra kellett	7 "
1518	"	27.	Marhahústra kellett	8 "
1518	"	29.	" "	8 "
1518	"	29.	A Mohiról való István kovács, aki a vár körül szükséges munkákat végezte, megkapta járandóságát, mely összesen	50 "
1518	"	30.	Marhahústra (a várbeliek ételmezéséhez) kellett	7 "
1518	jul.	3.	Sajtra és vajra kellett	6 "
1518	"	4.	Marhahústra	8 "
1518	"	5.	" "	7 "
1518	"	6.	" "	7 "
			Ugyanekkor 7 hordó sör ára (mely aug. 5-ig tartott) volt	1 frt — "
			Marhahústra kellett	7 "
1518	"	7.	Alacskey Bálint napszámos szolgálatai jutalmául kapott egy ködmön subára (ad vnam subam kwdmwn) való pénzt, ami	50 "
1518	"	8.	Marhahústra kellett	8 "
1518	"	10.	Sajtra és vajra kellett	6 "
1518	"	11.	Ónodon volt a nádor, ennek és belső szolgáltnak asztalára kellett egy-egy bárány, melynek ára volt	12 "
1518	"	12.	A nádor kíséretének és a várbeliek ellátására ismét egy bárány kellett, ára	12 "
1518	"	13.	A várbeliek ételmezésére kellett egy bárány, melynek ára volt	12 "
1518	"	14.	Ugyanarra kellett	12 "
1518	"	15.	" "	12 "
1518	"	17.	Sajtra és vajra kellett	7 "
1518	"	18.	Marhahústra	8 "
1518	"	19.	" "	8 "
1518	"	20.	" "	7 "
1518	"	21.	" "	7 "
1518	"	22.	" "	8 "
1518	"	25.	" "	8 "
1518	jul.	26.	A várbeliek ételmezéséhez szükséges marhahústra kellett	6 d.
1518	"	27.	Ugyanerre	8 "
1518	"	28.	" "	7 "

1518	jul.	29.	Ugyanerre kellett	8 d.
—	—	—	Ugyanezen napon a nádor parancsára a számadó Perényinének Terebesre vizákat küldött, melyeket Palócz Antal vitt oda, kinek költségeire kellett	25 „
1518	„	31.	Sajtra és vajra	5 „
1518	aug.	1.	Marhahúsra (a várbeliek ellátására) kellett	8 „
1518	„	2.	Ugyanerre kellett	6 „
1518	„	3.	„ „	8 „
1518	„	5.	„ „	6 „
—	—	—	Ugyanekkor vett a számadó a zsoldosoknak 9 hordó sört, mely eltartott szeptember 4-ig, ára volt pedig	1 frt 50 „
1518	„	7.	Sajtra és vajra kellett	6 „
1518	„	8.	A várbeliek ellátásához szükséges marhahúsra kellett	8 „
1518	„	10.	Ugyanarra kellett	8 „
1518	„	11.	„ „	6 „
1518	„	12.	„ „	8 „
—	—	—	Ugyanekkor a nádor parancsára feleségének Terebesre vizákat küldött a számadó, Palócz Antal uti költségeire kellett	25 „
1518	„	15.	Marhahúsra kellett	8 „
1518	„	16.	„ „	7 „
1518	„	17.	„ „	7 „
1518	„	18.	„ „	8 „
1518	„	19.	„ „	6 „
1518	„	21.	Sajtra és vajra	5 „
1518	„	22.	Marhahúsra	8 „
1518	„	23.	A számadó vizákat küldött Terebesre, szolgájának, aki a vizákat vitte, kiadásaira kellett összesen	28 „
1518	„	24.	Marhahúsra kellett	8 „
1518	„	25.	„ „	6 „
1518	„	26.	„ „	7 „
1518	„	26.	A számadó szolgájával vizákat küldött a nádornénak Terebesre	28 „
1518	„	28.	Sajtra és vajra kellett	5 „
1518	„	29.	Marhahúsra	8 „
1518	„	30.	„ „	6 „
1518	„	31.	„ „	7 „

1518	szept.	1. Marhahústra kellett...	6 d.
1518	"	2. " " " " " " " " " " " "	8 "
1518	"	4. Sajtra és vajra " " " " " " " " " " " "	5 "
—	—	— Ugyanezen a napon János szakácsnak subát vett a számadó, ára volt	1 frt — "
1518	"	5. Marhahústra kellett...	8 "
—	—	— Ugyanekkor vett a számadó 6 hordó sört, mely okt. 3-ig tartott, ára volt	1 frt — "
1518	"	6. Marhahústra kellett (ekkor fazekasok voltak a várban)	10 "
1518	"	8. Marhahústra kellett...	10 "
1518	"	9. " " (ekkor fazekasok voltak a várban)	10 "
1518	"	11. Sajtra és vajra kellett...	6 "
1518	"	12. Marhahústra " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	13. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	14. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	15. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	16. Marhahústra kellett	10 "
1518	"	18. Sajtra és vajra " " " " " " " " " " " "	6 "
1518	"	19. Marhahústra kellett	10 "
1518	"	21. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	22. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	23. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	25. Sajtra és vajra kellett	6 "
1518	"	26. Marhahústra (a fazekasoknak is) kellett	10 "
1518	"	27. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	29. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	30. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	okt.	2. Sajtra és vajra (a fazekasoknak is) kellett	6 "
1518	"	3. Marhahústra kellett	10 "
		— Ugyanezen napon vett a számadó 12 hordó sört, mely nov. 2-ig tartott, ára volt	2 frt — "
1518	"	4. Marhahústra kellett	10 "
1518	"	5. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	6. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	7. " " " " " " " " " " " "	10 "
1518	"	9. Sajtra és vajra kellett	5 "
		Ugyanezen napon a számadó szolgáját Csetnekre küldte hogy szakálás ágyukat	

		(vulgo szakalos) vegyen illetve készíttessen, költségére kellett	60 d.
1518	okt.	10. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	11. „ „	10 „
1518	„	12. „ „	10 „
1518	„	13. „ „	10 „
1518	„	14. „ „	10 „
1518	„	16. Sajtra és vajra kellett	5 „
1518	„	17. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	18. „ „	10 „
1518	„	19. „ „	10 „
1518	„	20. „ „	10 „
1518	„	21. „ „	10 „
1518	„	23. Sajtra és vajra kellett	5 „
1518	„	24. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	25. „ „	10 „
		Ugyanekkor Tamás napszámosnak szolgálatai fejében vett a számadó egy ködmön subát (vnam subam kwdmwn) melynek ára volt	50 „
1518	„	26. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	28. „ „	10 „
1518	„	31. „ „	10 „
1518	nov.	1. „ „	10 „
1518	„	2. „ „	10 „
		Ugyanekkor vett a számadó 9 hordó sört, mely decz. 1-ig tartott, ára volt	1 frt 50 „
1518	„	3. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	4. „ „	10 „
1518	„	6. Sajtra és vajra kellett	5 „
1518	„	7. Marhahúsra (a várbeliek ellátásához) kellett	10 „
1518	„	8. Marhahúsra kellett	10 „
1518	„	9. „ „	10 „
1518	„	10. „ „	10 „
1518	„	11. „ „	10 „
1518	„	13. Sajtra és vajra „	5 „
1518	„	14. Marhahúsra „	10 „
—	—	— Ugyanezen napon Tamás napszámos kapott	50 „
1518	nov.	15. Marhahúsra (e naptól fogva kőművesek dolgoztak a várban) kellett	12 „
1518	„	16. Marhahúsra kellett	12 „

1518	nov.	17.	Marhahústra kellett	---	12 d.
1518	"	18.	"	---	12 "
1518	"	20.	Sajtra és vajra (a kőmívesek számára is) kellett	---	7 "
1518	"	21.	Marhahústra kellett	---	12 "
1518	"	22.	"	---	13 "
1518	"	23.	"	---	12 "
1518	"	24.	"	---	12 "
1518	"	25.	"	---	13 "
1518	"	27.	Sajtra és vajra	---	7 "
1518	"	28.	Marhahústra	---	12 "
1518	"	30.	"	---	12 "
1518	decz.	1.	"	---	13 "
1518	"	1.	A számadó vett 12 hordó sört, mely eltartott december 28-ig, ára	2 frt	— "
1518	"	2.	Marhahústra (ekkor kemencze csinálók voltak itt, kik a nagy szoba kemenczéjét építették) kellett tehát	---	13 "
1518	"	4.	Sajtra és vajra (ugyanezeknek és a várbelieknek) kellett	---	7 "
1518	"	5.	Marhahústra	---	12 "
1518	"	6.	"	---	12 "
1518	"	8.	"	---	12 "
1518	"	9.	"	---	13 "
1518	"	11.	Sajtra és vajra (a még mindig itt lévő kemenczéseknek) kellett	---	7 "
1518	"	12.	Marhahústra (a még mindig itt lévő kemenczéseknek) kellett	---	12 "
1518	"	13.	Marhahústra (a még mindig itt lévő kemenczéseknek) kellett	---	12 "
1518	"	14.	Marhahústra (a még mindig itt lévő kemenczéseknek) kellett	---	12 "
1518	"	15.	Marhahústra (a várbeliek számára) kellett	---	12 "
1518	"	16.	"	---	8 "
1518	"	18.	Sajtra és vajra	---	5 "
1518	"	18.	A számadó a kovácsnal csináltatott az üveg ablakokra 26 horgot (wlgo XXVI horgot) a munka fejében a kovácsnak járt Ugyanezzel csináltatott a várkörüli használatra két sánczásót	---	13 "
					16 "

		Ugyanezzel a vár előtti tetőzethez csináltatott 16 nagy ú. n. szaruszeget ---	5 d.
		Ugyanezzel a vár körüli használatra való nagy gereblyét vagy csákányt újra megcsináltatta, a régieket pedig kijavíttatta, a miért a kovács bére volt ---	9 „
1518	decz.	19. Marhahústra a várbeliek ételmezéséhez kellett ---	8 „
1518	„	21. Marhahústra a várbeliek ételmezéséhez kellett ---	8 „
1518	„	22. Marhahústra a várbeliek ételmezéséhez kellett ---	7 „
1518	„	23. Marhahústra a várbeliek ételmezéséhez kellett ---	8 „
1518	„	24. Egy font pecze (len) olajra kellett ---	4 „
1518	„	25. Marhahústra kellett ---	8 „
1518	„	26. „ „ ---	8 „
1518	„	27. „ „ ---	8 „
		Ugyanekkor a számadó elküldte Márton szolgáját Csetnekre 40 darab szakálás elhozataláért, kinek költségeire kellett ---	65 „
		Ugyanezen napon az ásók és gereblyék javításához szükséges aczél (wlgo acelerth) beszerzésére kellett ---	19 „
1518	„	28. Marhahústra „ ---	8 „
1518	„	29. „ „ ---	8 „
1518	„	30. „ „ ---	8 „
1519	jan.	1. Sajtra és vajra „ ---	5 „
		Ugyanekkor János szakács bére volt ---	2 frt 50 „
		„ a sütő „ „ ---	1 „ — „
Összesen			51 frt 60 d.

A végén a számadásnak más kézzel az van oda írva, hogy „exitus concordat“ azaz a kiadás és a bevétel egyeznek, azonban a kettő között kilencz dénár különbség van, mert a bevétel 51 forint 69 dénár.

Ha már most a vámbevételek 1517. évi és 1518. évi felhasználását egybe vetjük, látjuk, hogy míg 1517-ben főleg Ónod vár felszerelésének és épületeinek javítására és a zsoldosok fizetésére és csak másod sorban ételmezésre kellett a pénz, addig 1518-ban a legnagyobb összegek a várbeliek ételmezésére fordíttatnak.

1517-ben	húsrá kiadatott	2 forint és 75 dénár
	Halra „	12 ^{1/2} „
	9 malacz ára volt	27 „
	16 ürü „ „	22 „
	1 marha „ „	56 „
	47 ^{1/2} pint borra kellett	87 „
	Munkabérek és zsold	24 „
	Küldöncz díjak	34 „
	Nyers anyag (réz, vas)	66 „
	Összesen	48 forint 03 ^{1/2} d.

1518-ban	Marhahúsrá kellett	15 forint 74 dénár
	123 hordó sörre	50 „
	Munkabérekre	12 „
	Küldöncz díjra	82 „
	24 bárány ára	25 „
	Sajt és vaj ára	10 „
	Olajra kellett	54 „
	Halra „	53 „
	Összesen	51 forint 60 dénár

Az összehasonlításnál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a körülményt, hogy az 1517. évi kiadási lajstrom nem teljes, míg az 1518. évi január 1-től, 1519 január 1-ig majdnem napról-napra feltünteteti a kiadásokat.

Már most érdekes volna tudni, hogy kik és hányan szolgáltak az Ónodi várban, hogy hány ember közt oszlanak el az ellátásukra felhasznált összegek.

1518-ban és bizonyára előbb is Horváth Gergely volt Ónodon a várnagy,	
a ki bizonyára a számadásokat is vezette, vagy legalább is felügyelt	
ezeknek vezetésére ¹⁾	1 ember
Ennek volt egy viczéje (Vicecastellanus)	1 „
1517—18-ban szerepel még Márton ispán	1 „
1517-ben Miklós a várnagy szolgálója	1 „
1517-ben Iday Márton kulesár	1 „
Nyeső Mátyás, Trombitás Lőrincz, Székely Mihály, Veres	
Benedek küldönczök	4 „
Alacskaý Bálint és társa János zsoldosok	2 „

¹⁾ M. O. D. L. 26215, mely Perényi Imre nádor levele Horváth Gergely ónodi várnagyhoz, vagy ennek vicze várnagyához, Sikiósról 1518. december 20-án.

Homonnay és társai gyalogos katonák, (kiket már ismerünk)	6	ember
Péter olasz (ki 1517—18-ban szerepel és a kinek néhány szolgája is volt) --- --- --- --- ---	1	„
János szakács --- --- --- --- ---	1	„
A sütő --- --- --- --- ---	1	„
Összesen tehát		20 ember,

ezekhez számítandó még tehát Péter olasz 3—4 szolgája, továbbá az időnként a várban dolgozó mesteremberek, mint István kovács, Barnabás kovács, kályhások, kőművesek, továbbá figyelembe veendő az is, hogy néha 2—3 küldöncz egyszerre távol van, úgy, hogy a várbeliek 18—20-an vannak rendszerint.

1519-ben van a várban 6 gyalogos katona --- --- --- ---	6	ember
Alacskey Bálint és társa Tamás zsoldosok --- --- --- ---	2	„
2 éjjeli őr (vigilator) --- --- --- --- ---	2	„
Péter olasz (szolgáival) --- --- --- --- ---	1	„
A szakács és a sütő --- --- --- --- ---	2	„
Végül a várnagy, alvárnagy, ispán --- --- --- --- ---	3	„
Ezeknek szolgálói és a küldönczök (talán összesen 4) --- ---	4	„
Összesen		20 „ ¹⁾

1520-ból tudjuk, hogy ekkor az alvárnaggal együtt 8 gyalogos van a várban²⁾ kikhez hozzá számítva a várnagyot, Barnabás ispánt, két éjjeli őr, Bálintot és Kopasz Tamást két zsoldost, Tamást és Simont, a szakácsot, sütőt stb. ismét 18—20 főnyi létszámot kapunk. Ezekhez mindig kell néhány kézművest számítani, így pl: 1519-ben Máté valpói ácsmester dolgozik a várban negyed magával oculi vasárnaptól pünkösdig.³⁾

Ha például csak 20 főnyi létszámot veszünk alapul, akkor is pl: 1518-ben egy-egy ember eltartása az egész éven át átlag 2 forint 58 dénárba került, a miből azonban bizonyos várfenntartási százalék leszámítandó.

A mi már most az egyes élelmi cikkek ekkori árát illeti:

Pl:

1 pint bor ára --- ---	6	dénár (mai pénzben 69 fillér)
1 hordó sör ára --- ---	14—16	„ közt ingadozik, a hordó nagysága természetesen ismeretlen

¹⁾ M. O. D. L. 26,197.

²⁾ M. O. D. L. 26,240.

³⁾ M. O. D. L. 26,197.

Az olaj fontja	---	---	4 dénár	1520-ban 3 dénár
1 darab malacz ára	---	---	3 „	(mai pénzben 34.5 fillér)
1 „ ürü	---	18—24 „	---	közt ingadozik, (mai pénzben Kor. 2.07 — Kor. 2.76)
1 darab bárány ára	---	7—13 „	---	közt ingadozik (mai pénzben Kor. 0.80.5 — Kor. 1.49.5)
1 fiatal szarvasmarha ára	1 frt 50	---	---	„ körül ingadozik
1 rézvessző	---	10 „	---	(mai pénzben Kor. 1.15)
1 vas véső	---	4 „	---	(„ „ 46 fillér)
1 ködmön-suba ára	---	50 „	---	és 1 frt közt változik.

A küldöncz díjak pontos tudása mellett szinte egész kis posta tariffát adhatunk.

Így egy levél elvitele Lucz-ról-Egerbe 25 dénárba kerül (mai pénzben Kor. 2.87.5)

Ugyancsak Lucz-ról Füzérre is	---	---	---	25 dénárba kerül
„ „ Terebesre	---	18, 21, 24, 28, 60	„	„
„ „ Debreczenbe	---	---	25	„ „
„ „ Csetnekre menő küldöncz ára	60—65	„	---	„

a mi tekintve az aránylag rövid távolságokat, elég drága közlekedési, illetve érintkezési eszköz volt.

1518-ból a luczi vámnak só és vas jövedelmi jegyzéke is fennmaradt. E szerint 1518. január 1-től egészen december 30-ig a luczi vámon összegyűlt 379 drb só, ezt a mennyiséget a számadó eladta 12 forintért és ebből fedezte Ónodról Siklósra a nádorhoz hatod magával tett utazás költségeit.

A vas jegyzék szerint a számadó ezen év december 25-én Terebesen beszámolt a nádornak 700 drb sinvasról, mely az egész 1518. esztendőben jött össze a luczi vámon.

Ebből 200 drb-ot 5 forintért eladott, melyen két vasalt szekeret vett és ezekkel hordatta a várbeli építkezésekhez a követ.

160 darabot eladott négy forintért és vett rajta három borjut a gazdaság számára.

321 darabot eladott akkor, mikor szeptember 8. előtt hatod magával Siklósra utazott, hogy a nádornál legyen, még mielőtt a bácsi országgyűlésre az urak összegyűlekeznek.

Mivel az útra és egy hónapi távollétre sok pénz kellett, a nádor megengedte, hogy ezen 321 darab sínvas árát, 8 forintot kiadásai megtérítésére fordítsa.

A vár védelmére szükséges 9 dárda csinálásához kellett 8 sínvas.

A várban szükséges kovács munkákhoz, emeltyük, kapukilincs stb. készítéséhez kellett 11 sínvas. Kellett tehát összesen 690 sínvas, a minek értéke, a már ismeretes kulcs alapján 17 forint 35 dénár volt. 10 drb sínvasról a számadó úgylátszik elfelejtett beszámolni.

A nádornak való elszámolás után maradt még Luczon 200 drb sínvas restancziában, a melynek felhasználása a következőkre történt:

Két szekerczéhez és két gazdasági kocsi vasalásához kellett	3 drb sínvas
Ugyanezen szekerekhez két löcs készítéséhez kellett	2 „ „
Az ónodi és bölszi malmoknak	6 „ „
26 drb üveg ablakokra való horog készítéséhez	1 „ „
Április 11-től 1519. január 17-ig a nádor és neje lovainak patkóira kellett	6 „ „
Április 11 után István kovács készített 9 kapát a vár körüli használatra, erre kellett	3 „ „
Ugyancsak a vár körül használatra csinált a kovács 3 ásót erre kellett	2 „ „
Egy drb csákány készítéséhez kellett	1 „ „
14 taliga karikájához és tengelyéhez (ad paruas bigas, wlgo XIII taliga, pro laboracione karyka et thengel) kellett	2 „ „
16 drb nagy szaruszegre, mely a vár előtti tetőhöz volt szükséges, kellett	5 „ „
A várbeli új palota négy ajtajára készített 8 heveder és 8 sarkvashoz kellett	5 „ „
A nagy szoba kemenczájének vas részeihez kellett	84 „ „
Maradt még a luczi vámon restanczia	80 „ „
Összesen 200 drb sínvas	

Ha a sót, vasat pénzre átszámítjuk, akkor 1518-ban a luczi vám bevétele volt:

Késpénzben	51 forint 69 dénár
Á 379 drb só eladásából befolyt	12 „ — „
A 900 „ vas értéke (a kulcs szerint)	22 „ 50 „
Az évi bevétel összege tehát	
	86 forint 19 dénár

pénzösszegnek felel meg.

1519-ből mint már tudjuk pénz bevételi lajstromunk a luczi vám jövedelméről nincs, ellenben vas és só jövedelmi jegyzék van.

Egy-egy jegyzék a vas és só jövedelem 1517. évi restancziájával foglalkozik. E szerint 1517-ből a luczi vámjövedelemből Ónodon maradt 78 darab vas, ennek felhasználása a következő:

Április 10-ike körül a várbeli faházak javításához, nagy szaruszegek számára kellett	7 drb vas
Április 10-ike körül a konyha javítására vasrácsokhoz, stb. kellett	3 „ „
Ugyanezen nap körül a ládi pálosok szükségleteire adatott	4 „ „
Május 29. körül az ebédlőházhoz szükséges nagy szaruszegekre, két kapu emeltyűjére, kilincsekre stb. vasrészek készítéséhez kellett	60 „ „
Június 12. körül Máté valpói bodnárnak, midőn hazament „pro iuuamine“ adatott	4 „ „
Összesen	78 drb vas

Tehát a kiadás-bevétel egyezik (exitus concordat) és a restancia értéke pénzben 1 forint és 95 dénár.

1519-ben június 12-től október 7-ig a luczi vámon bejött összesen 427 drb sínvas. Ebből a nádorné parancsára Pestre, innen pedig Walpóra vitetett a számadó 400 drb sínvasat, az ónodi és bölcsi malmokhoz, az eke vas alkatrészeihez, baltákhoz, kapákhoz a „párkányi“ nagy kapuhoz kellett január 6-tól, május 8-ig 15 drb sínvas, a fennmaradó 12 drb sínvas pedig Ónodon van elhelyezve.

A vasbevétel értéke pénzben 10 forint 67⁵ dénárt tesz ki.

Ugyancsak ebben az évben kerül felhasználás alá az 1517. évi só restancia, ami összesen 682 drb só volt. A felhasználás egyes tételei a következők:

1519 jan. 2-án az Ónod várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 ¹ / ₂ drb só
1519 „ 9-én az Ónod várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 „ „
1519 „ 16-án az Ónod várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 ¹ / ₂ „ „
1519 „ 23-án az Ónod várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 ¹ / ₂ „ „
Ugyanezen héten a luczi Horgaló halastóból hozott halak besózására kellett	7 „ „
1519 „ 30-án a várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 ¹ / ₂ „ „
1519 febr. 6-án a várbeli konyha egész heti használatára kellett	1 „ „
1519 „ 12-én midőn a nádor holttestét kísérő urak Ónodon voltak a konyha használatára kellett	1 ¹ / ₂ „ „

1519 febr. 13-án	Ugyanerre a czélra kellett	2	drb	só
1519 „ 14-én	ugyancsak az urak konyhájára kellett	1	„	„
1519 „ 14-én	midőn az urak a nádor holttestével Terebes felé indultak, (hol tudvalevőleg Perényi eltemettetett) a tárnoki szekérre az útra adatott még	2	„	„
	Arra a három napra, míg a temetéssel menő urak Ónodon tartózkodtak a kenyér sütőnek a sütéshez adatott	4	„	„
1519 „ 14-ének	egész hetére a várbeli konyhára kellett	1 ^{1/2}	„	„
1519 „ 19-én	midőn a nádorné a nádor Terebesen történt temetéséről jövet a gyermekekkel együtt Ónodra jött, konyhájára adatott	2	„	„
	Ugyanekkor a kenyérsütőnek a kenyérsütéshez adatott	2	„	„
1519 „ 20-ának	egész hetére a várbeli konyha használatára kellett	1	„	„
1519 „ 27-ének	egész hetére a várbeli konyha használatára kellett	1 ^{1/2}	„	„
1519 márcz. 1-én	midőn az özvegy nádorné a gyermekekkel együtt visszatért Terebesről Ónodra, konyhájára kellett	1	„	„
1519 „ 2-án	Ugyanerre a czélra kellett	1	„	„
1519 „ 3-án	„ „ „ „	1	„	„
1519 „ 4-én	„ „ „ „	1 ^{1/2}	„	„
1519 „ 5-én	midőn az özvegy nádorné Debrő várba készült, kellett a konyhára	1	„	„
	Arra az időre míg a nádorné gyermekeivel és egyéb urakkal itt Ónodon tartózkodott, a sütéshez kellett	4	„	„
1519 „ 5-én	midőn a nádorné Debrőre ment, a szakács kocsijára adatott	4	„	„
1519 „ 6-án	a nádorné parancsára a ládi pálosoknak adatott	20	„	„
	Ugyanekkor a várbeli konyha szükségletére kellett az egész hétre	1 ^{1/2}	„	„
1519 „ 13-án	a várkonyha egész heti szükségletére kellett	1 ^{1/2}	„	„
1519 jan. 1-től	egészen márczius 13-ig a péknek kenyérsütésre kellett	8	„	„

1519	márcz. 13-án	a fazekasnak, ki a nagy palotában a kemenczét csinálta, előző év decz. 25-ike óta „convenció“ fejében járt	---	---	---	3	drb	só
1519	„ 20-án	a várkonyha egész heti használatára kellett	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 27-én	a nádorné parancsára 4 ács jött Walpóról a várbeli faházak és párkány készítésére, ezeknek és a várkonyhának adatott	---	---	---	2	„	„
1519	ápril. 3-án	a munkások és a várkonyha szükségletére az egész hétre kellett	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 10-én	ugyanezen célra az egész hétre kellett	---	---	---	2	„	„
1519	„ 17-én	„ „ „ „ „ „	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	ápril. 24-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	2	„	„
1519	márcz. 13-tól május 1-ig	a péknek a várbeliek és a munkások számára sült kenyerekhez kellett	---	---	---	8	„	„
1519	máj. 1-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	2	„	„
1519	„ 8-án	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 15-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	2	„	„
1519	„ 22-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 29-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	2	„	„
1519	jun. 5-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 12-én	a várkonyha és a munkások egész heti szükségletére kellett	---	---	---	2	„	„
1519	„ 13-án	az ácsok hazamentek Walpóra a mikor is „pro iumento ipsorum“ adatott nekik	---	---	---	4	„	„
1519	„ 19-én	a várkonyha egész heti használatára kellett	---	---	---	1	„	„
1519	„ 26-án	„ „ „ „ „ „	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	jul. 3-án	„ „ „ „ „ „	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	„ 10-én	„ „ „ „ „ „	---	---	---	1	„	„
1519	„ 17-én	„ „ „ „ „ „	---	---	---	1 $\frac{1}{2}$	„	„
1519	máj. 1-től, jul. 22-ig	a pék kapott kenyérsütésre összesen	---	---	---	9	drb	sót

1519 jul. 24-ének egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 ^{1/2} drb só
1519 „ 31-ének egész hetére a várkonyha használatára	kellett mivel a sódarabok kicsinyek valának, meg munkások voltak a várban	1 ^{1/2} „ „
1519 aug. 7-ének egész hetére a várkonyhára kellett,	(ekkor „heazo“-k, tetőfedők is voltak itt)	2 „ „
1519 „ 14-ének egész hetére a várkonyhára kellett		1 „ „
1519 „ 21-ének	„ „ „ „ „ „	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 28-ának	„ „ „ „ „ „	1 ^{1/2} „ „
1519 szept. 4-ének	„ „ „ „ „ „	1 „ „
1519 „ 11-ének	„ „ „ „ „ „	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 18-ának	„ „ „ „ „ „ (mert a sódarabok kicsik voltak)	2 „ „
1519 aug. 22-től szept. 21-ig a péknek kenyérsütésre kellett		8 „ „
1519 szept. 25-ének egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 okt. 2-ának egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 9-ének egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 „ „
1519 „ 16-ának egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 23-ának egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 30-ának egész hetére a várkonyha használatára	kellett	2 „ „
1519 nov. 6-ának egész hetére a várkonyha használatára	kellett	1 „ „
1519 szept. 21-től nov. 11-ig a péknek kenyérsütésre kellett		6 „ „
1519 nov. 13-ának egész hetére a várbeli konyha haszná-	latára kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 „ 20-ának egész hetére a várbeli konyha haszná-	latára kellett	1 „ „
1519 „ 27-ének egész hetére a várbeli konyha haszná-	latára kellett	1 ^{1/2} „ „
1519 decz. 4-ének egész hetére a várbeli konyha haszná-	latára kellett	1 „ „
Ugyanekkor a káposzta besózásához kellett		6 „ „
1519 „ 11-ének egész hetére a várkonyhára kellett		1 ^{1/2} „ „
1519 „ 18-ának	„ „ „ „ „ „	2 „ „

1519 decz. 25-ének egész hetére a várkonyhára kellett...	1 1/2 drb só
1519 „ 11-től decz. 31-ig a péknek kenyérsütésre kellett	7 „ „
Tehát 1519 jan. 1-től decz. 31-ig az Ónodon elfogyasztott só mennyisége	192 drb.

Ónod vár egyéb szükségleteire kiutalványozott só mennyisége a következő:

Az 1519-ben Ónodon (a vár körül) alkalmazott 24 kaszásnak és szénagyűjtőnek adatott fejenként 3 drb só, összesen tehát kaptak	72 drb sót
Az Ónodhoz tartozó Szederkényen alkalmazott 27 kaszás kapott	81 „ „
Az Ónodhoz tartozó Kesznyétenyen alkalmazott 20 kaszás kapott (naponként 3 drbot)	102 „ „
Az Ónodhoz tartozó mindkét Luczon alkalmazott 20 kaszás kapott	60 „ „
Az Ónodhoz tartozó Bölesön alkalmazott 26 kaszás kapott	78 „ „
Ezenkívül az özvegy nádorné ügyvédje Aczél Dénes kapott működéseért	20 „ „
Kupay Tamás a nádorné Borsod-megyei ügyvédje kapott működéseért	20 „ „
Sisáry Bálint a nádorné Zemplén-megyei ügyvédje kapott működéseért	17 „ „
Maradék só van még Ónodon restanciában	40 „ „
Ez összesen	490 drb só

a mi hozzáadva a várban elhasznált 192 drb sóhoz = 682 drb, ami a restanciával (682 drb) egyezik.

Az 1519 évi sóbevétel összege június 12-től október 18-ig a luczi vámon 475 darab volt, a melyet, minthogy teljesen fölöslegszámba ment, és eladni nem tudták, elosztották az Ónod várhoz tartozó helységek lakói közt, így:

Megyaszó helység lakói közt kiosztottak	175 drb sót 8 frt 75 dénár értékben.
Szederkény helység lakói közt kiosztottak	150 „ „ 7 „ 50 „ „
Kesznyéteny helység lakói közt kiosztottak	150 „ „ 7 „ 50 „ „

mivel azonban e helységek lakói a pénzértéknek megfelelő összegért eladni, illetve átvenni nem akarták, — mondja a számadó — tehát az

özvegy nádorné meg hagyására Pestre szállíttattuk és ott elhelyeztettük.

Tehát 1519-ben a luczi vámon a maradék 682 drb és a befolyt 475 drb sóval együtt 1157 drb só volt, melynek értéke, (darabját nem az 5 dénáros kényszer árfolyammal számítva, hanem átlag 4 dénárral) 46 forint 28 dénár volt, a mihez hozzávéve a vasrestancia és vasbevétel 505 drb vas értékét 12 forint 62·5 dénárt kapunk. A készpénz bevételt, mint már említettük, nem ismerjük, de ha körülbelül 50 frt.-ra becsüljük csak, akkor is tekintélyes bevételt hajtó vámhelynek kell a luczit deklarálnunk.

Mig az 1519. évből csak nyersanyag-bevételi lajstromok maradtak csak ránk, addig 1520-ból meg pénzbevételi lajstrom maradt csak, mely — sajnos — nem teljes és a mely végösszegben az év első felének vas- és sójövedelmét is megadja. Ezzel szemben a jövedelem felhasználása is csak az év első negyedéről van kimutatva. A vas- és sójövedelemet némileg ki tudjuk egészíteni egy másik kimutatásból, melyben Ónod vár 1520 évi jövedelmei összegezve vannak, azonban ennek is az a nagy hiányossága, hogy nem teljes, úgy, hogy az 1520. évnek jövedelmét hozzávetőlegesen csak úgy tudjuk megállapítani, ha az év első negyedének eredménye alapján kiszámítjuk a hátralévő három negyed év jövedelmét, azonban az ilyesféle számítás eredménye természetesen biztosnak és pontosnak nem vehető.

1520-ban Barnabás ispán régi szokás szerint minden hét keddi napján a következő pénzösszeget szállította be a luczi vámról.

1520 jan. 3-án a luczi vám jövedelme volt	45	dénár
1520 " 10-ig " " " " " "	55	"
1520 " 17-ig " " " " " " "	40	"
1520 " 24-ig " " " " " " "	60	"
1520 " 31-ig " " " " " " "	50	"
1520 febr. 7-ig " " " " " " "	42	"
1520 " 14-ig " " " " " " "	53	"
1520 " 21-ig " " " " " " "	49	"
1520 " 28-ig " " " " " " "	54	"
1520 márcz. 6-ig " " " " " " "	38	"
1520 " 13-ig " " " " " " "	27	"
1520 " 20-ig " " " " " " "	38	"
1520 " 27-ig " " " " " " "	33	"
1520 ápr. 3-ig " " " " " " "	38	"
1520 " 10-ig " " " " " " "	37	"
1520 " 17-ig " " " " " " "	43	"

1520 ápr. 24-ig a luczi vám jövedelme volt	78 forint
1520 máj. 1-ig „ „ „ „	43 „
1520 „ 8-ig „ „ „ „	88 „
1520 „ 15-ig „ „ „ „	85 „
1520 „ 22-ig „ „ „ „	86 „

Tehát összesen befolyt a luczi vámon 10 forint

82 dénár, az év első negyedében, január, február, márczius hónapokban befolyt a luczi vámon 6 forint 02 dénár, mivel azonban a téli hónapokban, körülbelül április végéig a forgalom mindig gyengébb, amit a fenti kimutatáson is láthatunk, a hol például májusban a heti vámbevétel, a télnek néha több mint kétszeresére emelkedik, mely különös alkalmakkor meg, (pl: a szikszói vásár alkalmával) különösen megtöbbszöröződik, úgy hogy a 6 forintot, mint egy negyed év vámbevételének átlagát elfogadni nem lehet, hanem figyelembe véve az 1517. és 1518. évek vámbevételeit — a hol a nyári és őszi hónapok a legjövedelmezőbbek — az átlagot legalább 10 és legfeljebb 12 forintra kell negyedévenként tennünk, amikor az évi vámbevételt közepes vagy kedvezőtlenebb forgalmú esztendő esetén körülbelül 40, jó forgalmú év esetén 50 vagy még több forintban lehet megállapítani.

Hogy a bevétel körülbelül elérhette a 45—50 forintot, azt következtethetjük abból is, hogy ugyanezen évben a luczi vám bevételeiből május 17-éig már közel 17 forintot felhasználtak Ónod vára szükségleteire, ami egyúttal azt is bizonyítja, hogy a forrásul felhasznált jövedelmi és kiadási jegyzékünk nem eredeti példány, hanem az eredetinek csak — valamely előttünk ismeretlen okból félben maradt — másolata. Ha tehát az év ötödik hónapjában már túlkiadás tapasztalható, az annak a jele, hogy a sáfár számított a nyári nagyobb vámjövedelemre, de meg az eddigiekből láttuk már, hogy Ónod vár fenntartásához évenként körülbelül 50 forint mindig kellett, és ezt a luczi vámjövedelem rendszert fődözte.

A só- és vasjövedelem kimutatása csak 27 napról ismeretes. Ugyanis:

1520. május 1-től—27-ig a luczi vám sóbevéle	63 drb
Ugyanezen idő alatt a luczi vám sínvas bevétele	33 „

volt. Ennek a felhasználása ebben a jegyzékben specializálva nincsen.

Ami a pénzbevétel felhasználását illeti, az a következő:

1520 jan. 1. Ónod vár népeinek ellátására kellett marha-	
hús ára volt	8 d.

1520	jan.	2.	Ugyanerre kellett	7 d.
1520	"	3.	" "	6 "
1520	"	4.	" "	7 "
1520	"	5.	" "	8 "
1520	"	7.	A várbeliek élelmezéséhez szükséges sajtra és vajra kellett	6 "
1520	"	8.	A várbeliek élelmezéséhez szükséges marhahúsra kellett	7 "
1520	"	9.	Ugyanarra kellett	8 "
1520	"	10.	" "	7 "
1520	"	11.	" "	6 "
1520	"	12.	" "	8 "
1520	"	14.	Sajtra és vajra kellett	7 "
1520	"	15.	Marhahúsra kellett	7 "
1520	"	16.	" "	6 "
1520	"	17.	" "	8 "
1520	"	18.	" "	7 "
			Ugyanekkor egy fél szalonnát vett a számadó, melynek ára volt	60 "
			Ugyanekkor Tamás és Simon zsoldosoknak két csizmához való talpbőrre adatott	24 "
			Ugyanekkor Kopasz Tamásnak, a vár éjjeli őrének vett a számadó a „conventió“ fejében egy szürke posztó felső ruhát, ára volt	39 "
			Ugyanekkor ugyanennek vett a számadó harisnyát („eidem Valention vigilatori harisnya emi“), melynek ára volt	6 "
			Ugyanekkor a gazdaságban lévő kenyérsütő asszonynak adatott	7 "
1520	jan.	19.	Marhahúsra a várbeliek élelmezéséhez kellett	8 "
1520	"	21.	Vajra és sajtra " " "	6 "
1520	"	22.	Marhahúsra " " "	7 "
			Ugyanekkor Simon éjjeli őr szolgálatának bére	50 "
			Ugyanekkor a gazdaságban lévő kenyérsütő asszony bére	50 "
1520	"	23.	Marhahúsra a várbeliek ellátásához kellett	8 "
1520	"	24.	" " " "	6 "
1520	"	25.	" " " "	8 "
1520	"	26.	" " " "	7 "

		Ugyanezen napon a gazdasági szekéren lévő sikoltyu (Lásd Oklevél-Szótár) csináltatására (Eodem die ad currum allodiale mlgō Chȳ-kaltzo de ferro feci parare) kellett	2 d.
1520 jan.	28.	Sajtra és vajra a várbeliek ellátására kellett	7 "
1520 "	29.	Marhahusra a várbeliek ellátására kellett	8 "
1520 "	30.	Ugyanerre kellett	6 "
1520 "	31.	" " " " " " " "	7 "
1520 febr.	2.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	4.	Sajtra és vajra kellett	6 "
1520 "	5.	Marhahusra kellett	7 "
1520 "	6.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	7.	" " " " " " " "	7 "
1520 "	8.	" " " " " " " "	6 "
1520 "	9.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	11.	Sajtra és vajra kellett	7 "
1520 "	12.	Marhahusra kellett	7 "
1520 "	13.	" " " " " " " "	6 "
1520 "	14.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	15.	" " " " " " " "	7 "
1520 "	16.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	18.	Sajtra és vajra kellett	7 "
1520 "	19.	Marhahusra kellett	8 "
1520 "	20.	" " " " " " " "	7 "
1520 "	21.	" " " " " " " "	9 "
1520 "	26.	Len (vagy pecze) olajra, fontját 3 dénárral számítva 33 fontot (oleum pechee per denarios III fonthyat, XXXIII. emi) vett a számadó	1 frt — "
1520 márc.	3.	Vett a számadó 9 hordó sört, melynek ára volt	1 " 80 "
1520 "	18.	Kellett ismét 33 font pecze-olaj, melynek ára volt	1 " — "
		Ugyanekkor kellett 10 hordó sör, mely április 8-ig, husvétig tartott, és ára volt	2 " — "
1520 ápr.	8.	Vett a számadó husvétra 12 bárányt, áruk volt	1 " — "
		Ugyanekkor vett a számadó borsot és sáfránt, melynek ára volt	34 "
1520 "	9.	Marhahúsr a várbeliek ételmezéséhez kellett	10 "
1520 "	10.	" " " " " " " "	9 "
1520 "	11.	" " " " " " " "	6 "
1520 "	12.	" " " " " " " "	8 "
1520 "	15.	" " " " " " " "	11 "

1520	ápr. 16.	Marhahúsr	a várbeliek	élelmezéséhez	kellett	7 d.
1520	" 17.	"	"	"	"	8 "
1520	" 18.	"	"	"	"	9 "
1520	" 19.	"	"	"	"	10 "
1520	" 22.	"	"	"	"	12 "
1520	" 23.	"	"	"	"	10 "
1520	" 24.	"	"	"	"	15 "
1520	" 25.	"	"	"	"	6 "
1520	" 26.	"	"	"	"	9 "
1520	" 20.	"	"	"	"	11 "
1520	" 30.	"	"	"	"	6 "
1520	máj. 1.	"	"	"	"	7 "
1520	" 2.	"	"	"	"	9 "
1520	" 3.	"	"	"	"	10 "
1520	" 6.	"	"	"	"	8 "
1520	" 7.	"	"	"	"	7 "
1520	" 8.	"	"	"	"	8 "
1520	" 9.	"	"	"	"	6 "
1520	" 10.	"	"	"	"	7 "
1520	" 13.	"	"	"	"	10 "
1520	" 14.	"	"	"	"	6 "
1520	" 15.	"	"	"	"	5 "
1520	" 16.	"	"	"	"	6 "
1520	" 17.	"	"	"	"	9 "

Ugyanekkor vett a számadó 7 hordó sört,
mely eltartott május 27-ig pünkösdig és a
melynek ára volt ----- 1 frt — d.

Ugyanekkor vett a számadó egy szalonnát,
ára volt ----- 90 d.

Összesen ----- 17 forint.

Ebből husra fordítatott	-----	5 forint 19. dénár
vaj- és sajtra fordítatott	-----	— " 39 "
bors- és sáfrányra fordítatott	-----	— " 34 "
12 bárány ára	-----	1 " — "
szalonna ára	-----	1 " 50 "
olajra fordítatott (összesen 66 font)	-----	2 " — "
26 hordó sör ára	-----	4 " 80 "
mukabérek és conventiók	-----	1 " 78 "

Összesen ----- 17 forint — dénár

A másik jegyzék szerint 1520 január 1-től május 27-ig „ex thelonio Lwcz” csak 10 forint 80 dénár jött volna be, ami hibás, mert hiszen a fenti csonka jegyzék szerint május 22-ig 10 forint 82 dénár folyt be, ennek tehát 27-én már 11 forinton felüli összegnek kellett lenni, e jegyzék szerint ez bevétel „omnes ad vsum castri sunt expositi”, ami tényleg úgy is van.

Sóból Ónodon restancia volt 51 darab, amihez 1520 január 1-től május 27-ig hozzájött 49 darab (holott az előbbi jegyzék szerint május 1-től 27-ig a bevétel 63 darab), melyből 36 darab a várbeliek szükségletére lett felhasználva, a maradék tehát 64 darab.

Vasjövedelem január 1-től volt 33 darab, ami az előbbi jegyzékekkel megegyezik.

Ezzel a luczi vám bevételeinek és kiadásainak, illetve a bevételek hovaforrásának lajstromai lezáródnak. 1520. pünkösdjétől fogva több ilyen lajstrom vagy kimutatás nem maradt ránk. Most tehát a meglévő jegyzékek eredményét összefoglalva, állapítsuk meg, mennyi volt a luczi vám bevételeinek összege 1516—1518-ig.

1516-ban a sójövedelem pénzre átszámítva (1 db à 4 dénár)	24	frt	92	d.
a vasjövedelem „ „ (1 db à 2 ⁵ „)	7	„	87 ⁵	„
1517-ben a sójövedelem „ „ --- --- --- ---	6	„	40	„
a vasjövedelem „ „ --- --- --- ---	10	„	50	„
a pénzbevétel --- --- --- ---	42	„	05	„
1518-ban a sójövedelem „ „ (illetve eladási ára)	12	„	—	„
a vasjövedelem „ „ --- --- --- ---	22	„	50	„
a pénzbevétel --- --- --- ---	51	„	69	„
1519-ben a sójövedelem „ „ --- --- --- ---	46	„	28	„
(az 1517 évi restanciával) a vasjövedelem --- --- --- ---	12	„	62 ⁵	„
1520-ban a pénzbevétel pénzre átszámítva --- --- --- ---	10	„	82	„
a vasbevétel „ „ --- --- --- ---	—	„	82 ⁵	„
a sóbevétel „ „ --- --- --- ---	2	„	52	„
Összesen ---	251	frt	00 ⁵	d.

ami 5 évi bevételnek csak egy része, mert hiszen jegyzékeink töredékesek, vagy épen hiányzanak, úgy hogy a tényleges bevétel jóval több. Ha már most felteszük, hogy ekkor tájt egy forint megfelel 11⁵⁰ koronának, akkor a fenti végösszeg (a $\frac{1}{2}$ dénárt elhagyva) mai pénzben 2886 korona 50 fillérnek felelne meg, ami azonban még nem jelenti azt, hogy az akkori pénzösszeg ugyanennyit ér, mint a 2886 stb. korona, mert úgy az árak közti különbséget, mint pedig az akkori pénz nagyobb vásárlási képességét is figyelembe kell vennünk.

Ezzel a Tisza-Lucz vámjára vonatkozó számadási acták lezáródnak; még itt-ott találunk ugyan hivatkozást a Kanizsay számadásokban Ónodra és tartozékaira, de már a luczi vám jövedelmiviszonyiara nem.

* * *

Mint már tudjuk, a vámhely maga még jó darabig Perényi kézen maradt. A XVI. század második felében Lucz is sokat szenvedhetett a folytonos török-magyar-német hadjáratokban. 1565. körül, mikor Tokaj, Szerencs ostroma folyt, valószínűleg Lucz is tönkre ment, úgy, hogy 1588-ban, midőn a török Szikszó behódoltatását kísérelte meg, már nem sok elpusztítani valót találhatott. A bécsi és zsitvatoroki békékkel Lucz területe Erdélyhez került. 1619-ben Lucz már Rákóczy birtok,¹⁾ 1670-ben I. Rákóczy Ferenczé,²⁾ 1676-ban Zrinyi Ilonáé,³⁾ 1679-ben egész Ónod vidéke a fiskusé és Danka Balázs ónodi tricesimator kezeli,⁴⁾ 1689-ben Lucz mint város „oppidum“ szerepel, míg Alsó-Lucz 1719-ben már csak puszta „praedium“,⁵⁾ 1722-től kezdve Csáky-Sickingen birtok lett és jó ideig ezeknek kezén is maradt,⁶⁾ és mint vámhely még a XVIII. században is szerepel.

F ü g g e l é k.

I.

1456. november 4. *Az egri káptalan Pálóczi László országbíró 1456. október 26-án kelt nyomozó parancsára jelenti V. László királynak, hogy mindazon hatalmaskodásokat, melyeket ónodi Czudar János özvegye Hedvig emberei, ónodi Czudar Jakab luczi vámján elkövettek, az előadottaknak megfelelőnek találta, kivéve mégis az elvett pénzösszeg nagyságát.*

Serenissimo principi domino Ladislao, Dei gratia Hungarie Bohemie, Dalmacie Croacie etc. regi domino eorum gracioso, capitulum ecclesie Agriensis oraciones in Domino cum perpetua fidelitate. Vestra nouerit serenitas nos literas viri magnifici domini comitis Ladislai de Palocz iudicis curie vestre inquisitorias nobis directas honore quo decuit recepimus in hec verba. *Amicis suis reuerendis capitulo ecclesie Agriensis comes Ladislaus de Palocz iudex curie regie amicciam paratam cum honore. Dicitur nobis in persona magnifici domini Jacobi Chwdar de Olnod, quomodo generosa domina Hedugis vocata, relictia Johannis*

¹⁾ Orsz. Levéltár: Urb. et Conser. fasc. 22 : No. 21.

²⁾ „ „ „ „ „ „ 25 : „ 38.

³⁾ „ „ „ „ „ „ 25 : „ 43.

⁴⁾ „ „ „ „ „ „ 25 : „ 44.

⁵⁾ „ „ „ „ „ „ 25 : „ 49. és fasc. 9. No. 19.

⁶⁾ „ „ „ „ „ „ 25 : „ 50.

similiter Czwdar, de eadem Olnod circa festum visitacionis beate Marie virginis (julius 2. körül) proxime preteritum, missis et destinatis Johanne de Possa, altero Johanne de Lezna, Andrea de Homorogd et Petro Magno familiaribus suis ad domum et curiam cuiusdam Thome Randa jobagionis et theoloniatoris praefati domini Jacobi exponentis in possessione Lwcz habitas noctis in crepusculo manibus armatis et potenciaris, ab indeque quendam Johannem Magnum jobagionem, ipsius exponentis non obtemperantem licencia nec iusto terragio deposito sed nec aliis debitis iuxta regni consuetudinem persolutis, sed vi et potencialiter simulcum vniuersis suis rebus et bonis leuatis ad porcionem suam possessionariam in eadem possessione Lwcz habitam deportari fecisset moraturum et ipsum tamdiu in suis vinculis conseruasset donec opportuit se promittere suum esse jobagionem, hiis minime contentis eadem domina per antefatos suos seruitores ad valorem quinquaginta florenorum auri sales et pecuniam ipsius domini Jacobi exponentis sibi in theolonio in ipsa Lwcz exigi solito ad porcionem suam prouenientem in dicta domo Thome Randa theoloniatoris seliciet sui habitas de eadem domo recipi et auferri fecisset potencia mediante in praeiudicium et dampnum dieti querulantis valde magnum, super quo amiciciam vestram petimus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Demetrius Posa vel Ipolitus de Posachez aut Nicolaus de Leh vel alter Nicolaus de Zombor siu Paulus de eadem aliis absentibus homo regius ab omnibus quibus incumbit meram de premissis experietur certitudinis veritatem, quam tandem domino nostro regi fideliter rescribatis. Datum Agrie in festo beati Demetrii martiris anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. *Nos itaque* amicabilibus petitionibus ipsius domini comitis inclinati, unacum praefato Ipolito de Posachez homine ipsius vestre serenitatis nostrum hominem videlicet honorabilem magistrum Blasium de Feldes socium et concanonicum nostrum ad premissa peragenda nostro pro testimonio transmittimus fidedignum. Qui tandem exinde ad nos reuersi, nobis concorditer retulerunt, quomodo ipsi in festo omnium sanctorum nunc proxime preterito in comitatu Zempliniensi simul procedendo ab omnibus nobilibus et ignobilibus ac alterius cuiusvis status et condicionis dieti comitatus hominibus a quibus decens et opportune fuisset diligenter inquirendo omnia praemissa et quevis praemissorum singula sic facta fuisse comperissent quemadmodum tenor literarum ipsius domini comitis continent praesscriptarum dempto numeo pecuniarum. Datum quarto die termini prae notati, anno domini superscripto.

Kivül: Domino regi, pro magnifico Jacobo Czwdar de Olnod contra generosam dominam Hedwigem relictam condam Johannis Czwdar de eadem Olnod inquisitionis — Relacio.

Eredetije papiron, kívül a káptalan rányomott pecsétjének némi töredéke. Signaturája M. O. D. L. 15107.

II.

1457. július 24. Ónod. Olnodi Czudar Jakab a sajó-ládi bold. szűz Mária tiszteletére épült egyháznak adományozza luczi vámjának minden hét kedd reggeltől szerda reggelig befolyó jövedelmét, és mindazok a kik ezen adományát nem respectálják, 200 forintot fizetnek büntetésként a sajó-ládi pálosoknak.

Jacobus Zudar de Olnod, tenore presencium significamus vniuersis quibus incumbit presentem videlicet perlecturis, quia labilitatem et transmutacionem humane nature considerantes ac rerum caducarum inconstantiam, non compulsi, nec coacti sed de plena magnifice virtutis astucia, animique matura deliberacione praehabita onera (sic!) denique et grauamina magnifici Symonis Zudar de eadem Olnod fratris nostri eterini ac aliorum aliarumque parentelerrum de quibus prohibicio aut impetio huius rei estimaretur eueniretur super nos assumendo vt perpetue rei consempterna sit et memoria pro nostra et omnium nostrorum salute predecessorum, vt eo feruencius ac constantissime sacrificium laudis diuine offeratur maiestati, cum canticis et deuotissimis suffragijs. Verum quia bona spiritualia, sine bonis spiritualibus (helyesen: temporalibus) diu persistere non possunt, ideo proposuimus pro laude eterna aliquid condonandum. Voluntatis igitur ratificacionem donatione perpetua de consilio nostrorum carissimorum fratrum ac amicorum, ecclesie gloriosissime intemerateque Dei genitricis virginis Marie in Laad fundate et constructe tributum seu thelonium in possessione nostra propria et hereditaria Luch vocata habitum, aridorum scilicet et vadorum cum omnibus prouentibus et vtilitatibus ad eadem (talán: idem) vtputa vadum et tributum pertinentibus videlicet salibus ferris laminis pecuniis et aliis quibuscunque productibus feria tertia ab aurora incipiendo osque direscionem et ad mane quartae ferie in perpetuum elemosinam ecclesie pretate (sic!) et fratribus in eadem protempore degentibus condonauimus et assignamus ymmo de presenti condonamus assignamus et ratificamus, includendo nichilominus, vt idem prior ac fratres claustro in eodem pro tempore habitantes in negociis exercendis praedicta videlicet vadum et thelonium concernentibus, vtputa in empicione nauium ac aliarum rerum impedire seu molestare vllomodo queant. Quicunque autem ex nostrarum parentelarum seu alius cuiusuis status et dignitatis contra nostram hanc ordinationem et donationem obstare seu contraire contenderit, ne monasterium sepe memoratum ab ista elemosina perpetua per nos collata et donata sequestretur et alienetur, quod ab sit, ducentos florenos puri auri iusti et veri ponderis eisdem priori et fratribus in praedicta Laad degentibus soluere et dare teneatur. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes sigillo nostro proprio fecimus communiri. Datum in Olnod feria secunda in vigilia sancti Jacobi apostoli. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo.

Eredetiye hártján, alul sárga selymen olnodi Czudar Jakab fekete viasza nyomott pecsétje függ. Signaturája M. O. D. L, 14102. Ennek M. O. D. L. 14101. sz. alatt más példánya is őriztetik, mely ettől némileg eltér. Így pl. a sanctio csak száz forint, továbbá benne van az

a záradék, hogy Czudar Jakab és örökösei a ládi pálosokat ezen adomány birtokában „contra quoslibet impetitores causidicos iuridice conservare defensare et expedire teneantur laboribus ipsorum propriis et expensis.“ Továbbá itt kifejezettebben kimondatik, hogy az adományt az ecclesia és a claustrum kapja, tehát nem egyedül az egyház. E példányon Czudar Jakabnak papírra nyomott és nem függő pecsétje (illetve csak fekete viasz töredéke) látható, és maga az oklevél papírra van írva. A harmadik példány ennek egyszerű papírra írt másolata, sőt van egy negyedik példány is, mely szintén papírra írt, — befejezetlen — másolat, jelzete M. O. D. L. 13754.

III.

1517. *Felsorolása azon helységeknek, melyeknek lakói Tiszaluczon vámost fizetni nem tartoztak.*

Qui telonium non soluunt.

Pertinencia bonorum villarum et opidum ad castrum Gyosgyewr in Lwch telonium non dat.

Eciam que ville sunt in meta et finibus terre Lwch: telonium soluere non tenetur. Eciam ciuitates liberales regie maiestati is videlicet Cassouia, Apéries, Parthfa, Zyzko (sic!) et alie omnia opidi et ciuitates regie maiestatis telonium soluere non tenetur. Eciam sunt alique opidi et ville barronorum dominorum prelatorum, videlicet Agria, Hewes, Gyengyes, Zolnok, Mohi, Zenthpether, Pathak et alie multe magnificorum dominorum, telonium soluere non tenetur.

(Eredetije papíron az 1517. évi pénzbevételi és kiadási számadáskönyvhöz mellékelve. Signaturája M. o. D. L. 26181.)

IV.

1518. *A szederkényi és luczi halastavak jövedelme és ennek felhasználása.*

A czímlapon: Registrum super precium piscium Morothve 1518.

Belül: Registrum factum post datam rationem super piscaturam, precium piscium Morothwe de Zederken et Holtwyz de Lwch, anno 1518.

Zederken

De Morothwa Zederken medietatem piscium dat domino palatino (Perényi) et de parte piscium iudex Vincencius Olah precium induxit
fl XXXI.

Felsew Lwcz

De Holtwyz in Felsw Lwch quartam partem piscium dat domino palatino et de quartam partem piscium precium portauerunt
fl XXVI¹/₂ d. XII¹/₂

Exitus earum pecuniarum

Erga manus domini palatini a commissione eiusdem ad Festum Natiuitatis Domini (december 25.) de precium piscium Zederken et Luch asignauit in Soklyos --- fl LXVII¹/₂ den XII¹/₂.

Alul más irással: Concordat exitus.

(Eredetije papíron, signaturája M. O. D. L. 26194.)

A PATKÓ EREDETÉRŐL, VONATKOZÁSSAL AZ ÁRPÁDHÁZ-KORABELI MAGYAR LELETEKRE.

(6 ábrával.)

Irta: DR. ZIMMERMANN ÁGOSTON, kir. állatorvosi főiskolai m.-tanár.

A szegekkel való patkolás eredetét, daczára az erre vonatkozó számos kutatásnak, ma még homály fedi; feltalálója eddig ismeretlen. A patkolás kezdetéről, első idejéből nincsenek írásbeli feljegyzések, a mennyiben ez a regék és mondák korszakába nyúlik vissza. Némi fényt derítenek reá az ásatások leletei, úgy hogy ma már valószínűséggel állítható, hogy a *lovak vasalása már a Krisztus születése előtti időben ismeretes volt.*

Egyes szerzők, különösen a francziák, a *gall-kelta népeknek* tulajdonítják a patkó feltalálását, mások a *germánok* részére vindikálják a feltalálás érdemét, ismét mások DEILITZSCH¹) és társai nyomán haladva, *Assyriában és Egyiptomban* keresik a patkó eredetét és ezen az úton végül egyesek odajutottak el, hogy a *turáni népeket, skythákat, hunokat* illetik a vasalás feltalálásának dicsőségével.

Miután a patkó történetének ez a része, legalább közvetve, a *magyarokat* is érinti, czélszerűnek látszott a nálunk, Magyarországon talált honfoglalás korabeli és későbbi Árpádház-korabeli leletekben, a *honfoglalás kútfoiben* tanulmányozni ezt a kérdést. A talált adatok részletesebb ismertetése előtt azonban ajánlatosnak vélem a patkolás történetére vonatkozó eddigi vizsgálatok eredményét röviden, főbb vonásaiban ismertetni.

I.

A pata ápolásának és vasalásának története a *ló domesztikálásának történetével* szoros összefüggésben áll.

A ló első nyoma a legalsó, harmadkori (eocaen) rétegben található. A fossilis csontokból, milyeneket Ausztrália kivételével minden világrészben ástak ki, arra lehet következtetni, hogy abban az időben Közép-Európa igen mocsaras, nedves vidékein a meleg, subtropikus éghajlat alatt elefántszerű patás állatok és nagy testalkatú majmok társaságában élt a mainál kisebb ősló, a *hippotherium* vagy *hipparion*, melynek az öt közül meglevő *három ujjából* a középső már erősen túlszárnyalja két társát. A legfelső harmadkortól kezdve a diluviumban már a mai lóhoz hasonló állatot találunk, azonban a csontok alakjából és nagyságából ítélve, arra lehet következtetni, hogy az Európában

¹ Deilitzsch: Babel und Bibel.

jelenleg élő ló közelebb áll, inkább hasonlít az *ázsiai diluvialis lóhoz*, melynek maradványait a Himalaya déli lejtőin és az Ural-hegység s China közötti területen ásták ki, mint a *diluvialis európai lóhoz*. Az együtt talált csontokból az is kitűnik, hogy a diluvialis ló csordákban, többek társaságában élt, mint ahogyan még napjainkban is Ázsiában, Mongolország határaitban, Dsungariában teljesen vadon él egy lófajta, melyet felfedezőjéről, PRZEWALSKI orosz utazóról, *Equus Przewalskii*-nek neveztek el és amelynek alakja, külseje igen hasonló a combarellesi barlangban talált, kökorból származó lóabrákhoz; ezért nincs kizárva, hogy ez az ázsiai vad ló egyenes leszármazottja annak a lónak, melyet az emberek a kőkorból Európában ismertek és használtak.¹⁾

A somme-völgyi (Amiens- és Abbeville-nél) és neanderthali (Düsseldorf mellett) leletekben fosszilis embercsontok szomszédságában találtak lócsontokat és fogakat; a lovak tehát a kőkornak ebben a szakában már emberek társaságában éltek, az eltört csontok pedig arra engednek következtetést vonni, hogy az *emberek ekkor lóhússal is táplálkoztak*. Ezek a csontok épen úgy, mint a bronzkori ásatásokból kikerült csontok egy része nagyságra és koponyaalakulásra nézve hasonlóak az *Equus Przewalskii* csontozatához és ha szabad ebből a pata alakulására következtetni, akkor a hipparionnak a vízállásos talajon bizonyára lazább szerkezetű patája a neolith- és bronzkori lóban már erősen megszilárdulhatott, mire, tekintettel az ősember vadászhajlamaire, az üldözésnél nagy szüksége is volt.

II.

A legrégibb *írásbeli* feljegyzéseink Babyloniára és Assyriára vonatkoznak, körülbelül 2500 évvel Kr. e. (DEILITZSCH). De HAMMURABBI, Ábrahám kortársa (2250. év körül Kr. e.), kinek beható és terjedelmes törvénykönyvét a SUSA melletti ásatásoknál 1902. telén MORGAN találta meg, lovakról nem tesz említést. Lovat a régi Egyiptomban sem ismertek, csak szamarat, melyet teherhordónak és a cséplésre alkalmaztak. Az újabb birodalomban azonban a lovak már nagyobb szerepet játszottak és hangzatos, győzelmes háborúkra emlékeztető nevekkal jelölték meg.

A *paták védelmére* szolgáló eszközöknek első nyomait szintén Egyiptomban találjuk. A száz kapujáról nevezetes *Théba* (Medinet-Habu) lovakban igen gazdag lehetett; síremlékei közül azokon, melyek II. és III. RHAMES dicsőséges csatáit örökítik meg, a lovaknak részben csak az elülső, részben csupán a hátulsó patáin, de egy részükénél mind a négy patán *védő bevonat*, úgy látszik fonadék, ismerhető fel, amelynek alkalmazása bizonyára azáltal vált szükségessé, mivel az egyiptomi ménesek az akkor még igen puha talajú nilusi deltában legeltek, patáik ellazultak, elpuhultak, terültek és így ilyen védőberendezésre szorultak.

Az *indiaiak* legrégibb könyveiben: a védákban szintén találunk feljegyzéseket a lóra vonatkozólag, melyet ígás és háts szolgálatra használtak; ez képezte egyszersmind a legértékesebb áldozatot is. A Mahabharata-époszukban egy négyesfogat van ismertetve, melynek

¹⁾ Zimmermann: Egy vadon élő lófajtáról. Természet. 1904.

lovain egyebek között a patákat dicsérik és ezeket emelik ki. Különben AELIANUS (De natura animalium XIII.) említi, hogy Indiában a lovak és szamarak vad esordákban vándorolnak.

Palaestinában a második évezred körül, tehát a zsidók bevándorlása előtt, már ismerték a lovat. (MÓZES V. könyve, 20. rész. 1. vers, JÓSUÉ könyve 11. rész, 4. vers és több helyen a BIRÁK könyvében.) SALAMON-nak (1000. körül Kr. e.) már 12.000 lovas katonája és 1400 szekere volt, sőt az arabok nemes lovait SALAMON méneséből származtatják. Azonban a patákra és azoknak ápolására vonatkozólag a bibliában nem találunk adatokat.

A Kaspi- és Fekete-tenger partjain és ezektől észak felé élt lovai-val a *skytha* nép. A skytháknak HERODOTOS szerint lovuk mindenük volt; ez vitte őket, ez táplálta őket húsával és tejével, *patáiból* pikkelyes pánczélt (PAUSANIAS 1. 21, 8.), bőrből ruhát, inaiából íjjat készítettek stb., úgy hogy méltán mondják, hogy nemcsak lovon, hanem lovukból éltek, sőt még haláluk után sem nélkülözhatték, azért halottaikkal lovaikat is eltemették, teljesen felszerszámozva, feldíszítve. Az újabb déloroszországi ásatások (KORDAKOFF, TOLSTOI, REINACH) Alexandropol mellett skytha sírokat derítettek ki, melyekben diszes kantárok, övek stb. mellett a *patákon is egy-egy másfél cm. széles és egy mm. vastag aranylemez találtak*, ez a lemez a pata hordozószélét veszi körül és 18 apró szögecskével van annak falához erősítve; úgy látszik a lemez erősebb kopásának megakadályozása céljából kb. egy cm. vastag és egy fél cm. széles sarkat, illetve körmöt is alkalmaztak. Hasonló *díszítés* van leírva az AVESTA harmadik könyvében. MITHRADATES áldozatra szánt fehér lovainak patáit szintén drága érezzel vonatta be; valószínű, hogy ezt a szokást, a pata díszítését, a lovaikkal együtt a skytháktól vették át.

A skytha lovakat apró, hosszú sörényű, igen szívós, igénytelen, gyors mozgású állatoknak írja le STRABO és PLINIUS, míg GRATIUS (509.) szerint patáik nem elég erősek, miután állandóan puhább talajon tartózkodnak, azt megszokták és emiatt másutt nem messze jutnának el. GRATIUS adatai eltérnek a többi szerzőétől és nem is tekinthetők megbízhatóknak; úgy látszik, ez a költő nem sokat értett a lovakhoz, mert vele ellenében meg OVIDIUS (Tristia 3., 11., 32. és 54.) különösen dicséri, hogy a géták és sarmaták lovai jégben, hóban és kemény köves úton mily jól voltak használhatók.

A skythák déli és délnyugati szomszédjai, a thrákok, makedonok és thessáliaiak, szintén nagy lókedvelők és lótenyésztők voltak; lovaságuk messze földön híres volt, de sokat szenvedett a lovak patáinak gyors kopása miatt, minek következtében NAGY SÁNDOR is kénytelen volt ázsiai útját megszakítani, annyira megromlottak lovainak patái. Arról különben több helyen találunk említést téve (DIDOROS 17., 94.; POLYBIUS 3., 311.; CURTIUS 8., 3.), hogy a paták elhasználása és kisebesedése miatt hosszabb hadjáratokban sok vereséget szenvedett az akkori lovasság, mely a sántaságuk miatt hasznavehetetlenné vált lovakat visszahagyta. XENOPHON (περί ἵππων V., 4.) írja, hogy ilyen sántaságok ellen nincs segítség.

A klasszikus ókor népei közül a *görögök* regéiben a ló nagy szerepet játszik (PEGASUS, CENTAUROK stb.); a lovak szerszámai közül a *zablát*

BELLEROPHON találta fel, kinek ATHENE sugalmazta álmában ennek tervét (PINDAROS Olymp. 13., 91., 59.), a kocsi szerkezetét ERECHTEUS-nak, HEPHAISTOS kovács és GAEA fiának tulajdonítják, de a lovak patkolásáról egy szóval sem emlékeznek meg. Az istenek nagy része lovon vagy lóval ábrázoltatik: HELIOS négyes fogatot hajt, ZEUS, POSEIDON, ARES, HERA, ATHENE, CASTOR és POLLUX stb. kocsival és lóval, a patákon azonban nyoma sem látszik a védőburkolásnak vagy a patkolásnak.

XENOPHON a már idézett munkájában részletes leírását adja egy fiatal lónak, kezdi az elülső patákon és testtájanként halad fel és hátrafelé a hátulsó patákig. Az ő nyomán haladnak a római írók is, VERGILIUS (Georgicon 3., 72.—89.), COLUMELLA (6., 28.), VARRO (De re rustica 2., 7.), CRESCENTIUS (9., 10., 11., 54.), VEGETIUS (mulomedic. 4., 6.), PLINIUS (8., 42., 65.) és mások. A *patákat illetőleg* valamennyien megegyeznek abban, hogy erős paták a kívánatosak, melyek úgy elől, mint hátul magasak, kerek alakúak és oly kemények, hogy alattuk a föld dübörög. XENOPHON a jó csikó kellékei között első helyen említi, hogy jó patái legyenek. Ugyancsak XENOPHON írja le (hippiké 2.—7.) nagy részletességgel a ló ápolását és tisztogatását, miközben a pata és a nyír kitisztításáról sem feledkezik meg, de patkóról vagy patkószerű eszközről nem emlékezik meg, csupán egy helyen említi meg (Anabasis 4., 5.), hogy az armeniaiak lovaik patájára bőrzsákokat húznak.

A HOMEROS-nál olvasható χαλκόποδες (érezpatájú) vagy PINDAROS-nál χαλκῆαι ὀπλαί, épen úgy mint EURIPIDES-nél κωδανόκροτος (hangosan szóló) patáknál ezek költői jelzők (epitheton ornans), melyeket szarvasokra és bikákra is alkalmaznak, pedig ezeket semmi esetre sem vasalták meg. APSYRTOS is κρατερώνυχες = erős patájú, ARISTOPHANES pedig στερερόποδες = kemény patájú lovakról ír.

A rómaiak földjén, Itáliában már Aeneas és a trójaiak megérkezése előtt virágzó állattenyésztés volt. AENAS-nak több ízben lovas katonákkal kellett megküzdenie; utódai később Róma alapítása után állandó lovas katonaságot szerveztek (celeris) és 226-ban Kr. e. Róma már 70,000 lovas katonával rendelkezett. A sok háború, diadalmenet, circus stb. által a lovak tisztelete utóbb annyira túltengett, hogy egyes lovaknak külön palotákat építettek, *patáikat bearanyozták* és kimúlásuk után ünnepelesen eltemették (PLINIUS).

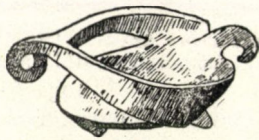
A mi a *pata ápolását* a rómaiaknál illeti, úgy azt találjuk, hogy ők is a kemény patákat keresték. VERGILIUS, HORATIUS, VEGETIUS kátránnyal, olajjal, eczettel, mások meg szamar-trágyával, epheu magvával, fokhagymával vagy a reatini mocsár vizével kezelteik a lovak patáit (PLINIUS 31., 2., 8.). CATO (De re rustica 72.) a lekopott szaru pótlására legalkalmasabb anyagnak a szurkot és kátrányt mondja.

A *paták betegségeiről* több feljegyzést találunk; VEGETIUS ungulae attritae, detritae és subtritaeről ír és ugyanakkor észrevehető már annak is a nyoma, hogy miként az egyiptomiak a tevék lábára sásból font harisnyákat alkalmaztak (ARISTOTELES), a rómaiak is kezdtek *lóczipőket* alkalmazni, melyeket sásból, rekettyefélékből készítettek (így a Sarothamnus scoparius-t, a seprő zanótot, a Stipa tenecissima-t, az árvalányhajat használták erre a célra). Ezeket a czipőket *spartum*-nak vagy *soleae*

sparteae-nak (COLMELLA, VEGETIUS) nevezték. Ezek mellett bőrből is készítettek ilyenekhez hasonlókat, sőt szükség esetén fakérgéből is, melyet azután szíjjakkal erősítettek oda (PLINIUS); ezek a szíjjak nem ritkán sérüléseket, sebzéseket idézhettek elő, ilyenekről több helyen találunk feljegyzéseket.

A császárok idejében a fentebb leírt fonadékok helyett *vastalpakat*, **soleae ferreae**, alkalmaztak a patákra; ezeket azonban nem szegekkel erősítették fel, hanem kötelekkel segélyével. A British-múzeumban őrzik azt a SUTONIUS idejéből (70.—120. Kr. u.) való reliefet, melyet a római Porta latina mellett találtak és melyen egy hadi kocsi elé fogott négy ló lábain a sandalszerű kötelek elég jól látható. A patavédőket ezen alakjuk miatt lovagnál **hipposandal**-nak, öszvérek- és szamaraknál **mulosandal**-nak, marháknál pedig **boosandal**-nak nevezték el.

A hipposandal különböző alakú, többé-kevésbé ovalis, néha áttört fémlemez, mely hátul felfelé hajlik és itt többnyire egy lehajló kampóval bír. Oldalsó és sarki részletéből pántszerű részlet indul ki, mely gyűrű alakjában fogja körül a patát. Mások több, különböző helyen mutatnak hajlásokat, görbületeket, nyílásokat, gyűrűket és kampókat, melyek a kötelek, szíjjak megerősítésére szolgáltak. Alakjukból, nagyságukból és súlyukból következtethető, hogy bizonyára csak lassú mozgású, nehéz ígás lovagnál vették igénybe, ezeknél sem minden, hanem csak kivételes esetekben, hosszú utaknál, kemény köves talajon; egyeseket talán csak beteg patákra alkalmaztak. Általános használatuk és elterjedésük ellen szól a leletek aránylag csekély száma; több példányt találtak a francia-, német- és angolországi római leletekben, az 1. ábra a Cannstadt mellett kiásott hipposandalt tünteti fel.

1. ábra.

Hipposandal (Cannstadt-i lelet).

A vason kívül a sandalok előállítására más, nemes érczet is használtak; így NERO császárról jegyzik fel, hogy ezer öszvérrel utazott, melyek lábaira ezüst sandalok voltak erősítve, feleségének POPPAEA SABINA-nak öszvérei pedig arany sandalokat viseltek (Catullus 17., 26; Columella 6., 12., 3.).

Egyes hipposandalok elül és hátul reáhajlottak a patára; másokat oldalt hajlitottak fölfelé. Ilyen felhajtott szélű talpvas képezhette az átmenetet a szegekkel való vasaláshoz. A philadelphiai múzeumban van az a négy patatalp, melyet Corneto-ban egy etrusk sírban találtak; a sír állítólag a Kr. e. negyedik századból való. A soleák a pata alakját mutatják, alsó felületükön 18—20 tüskét (6—9 mm. magasak) látunk. A cabinet de France-ban látható ezüst csészén egy főuri vadászat ábrázolása, melyen az egyik ló lábán jól észrevehető, hogy patkója a pata fali felületére reáhajlik, de kötelek vagy szegek nyoma nem tűnik fel.

A solea ferrea, hipposandal nyugtalanabb gyorsabb lovakon sok bajt okozhatott, hamar eltolódott, kimozdult helyéből. SUTONIUS említi meg, hogy VESPASIANUS császár utazása közben többször volt kénytelen megállni, hogy a kocsi az öszvéreket megtalpalja (calceare).

A pata ápolásáról a későbbi korból is több feljegyzésre találunk. DIOCLETIANUS császár egy edictumában (303. Kr. u.), melyben a munkabéreket szabályozza, az állatok nyírásáért és a paták faragásáért 6 dénárt állapít meg (1 dénár DIOCLETIANUS idejében körülbelül 3 fillér). Egy tarentumi érmen (a British-múzeumban) látható, a mint egy római lovon ül és annak sörényét fésüli, míg egy másik a ló bal elülső lábát emeli fel és patáján igazít valamit. A Róma melletti castra peregrinában BONANI két eszközt talált, melyek közül az egyik (1. a 2. ábrán) igen hasonló a mai szarufaragó késhez; hasonló késeket találtak TROYON, GOYEM és mások is. HIPPOKRATES, APSYRTUS, VEGETIUS FLAVIUS is tesznek említést ilyen eszközről, sőt VEGETIUS annak készítését, kovácsolását is ismerteti; azonban patkó, vagy patkószeg készítéséről nem ír, mit bizonyára nem mulasztott volna el, ha már ismerte volna.

2. ábra.
Tasztókés
patafaragásra
(a római castra
peregrina ása-
tásából).

Épen úgy mint a görög emlékeken, a korábbi római lovas emlékeken sem található semmi nyoma a szegekkel való vasalásnak. FABRETTI rendszeres vizsgálat alá vette a régi lovas szobrokat és egyéb emlékeket, de csak egy-nél talált patkót, melyről azonban WINKELMANN kimutatta, hogy későbbi eredetű; ugyanis a ló lába letört és egy modern művész, aki a szobor restaurálásával volt megbízva, szeges patkóval ellátott lábbal pótolta azt.

III.

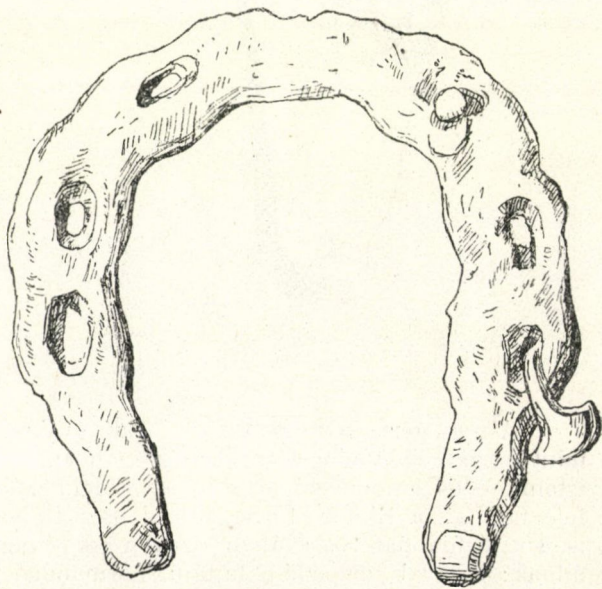
A francia szerzők (MATTHIEU, MEGNIN és mások) szerint a *kelták* Galliában már a Kr. e.-i időben ismerték a szegekkel való vasalást. CASTAN 1858.-ban a régi Alesia vidékén (Alise-Saint-Reimes a Côte d'Or departement-ban) végzett ásatáskor ember, ló, sertés és medvesontok között, részben hamu alatt patkókat talált. Később III. NAPOLEON is foglalkozott erre vonatkozó tanulmányokkal és a „Histoire de Caesar” című művében pontosan megállapította a kelta lovasság helyét Alesia ostrománál. Nagyobb számú patkókat találtak Langres és Dijon között is, ahol Alesia ostroma után az utolsó csatákat vívták, melyek után CAESAR 52.-ben Kr. e. Gallia birtokába jutott. Hasonlókat találtak még FOQUET, MATTHIEU, MEGNIN, TROYON, QUIQUEREZ; ezek közül különösen QUIQUEREZ lelete érdemel említést, amennyiben ezek a patkók a berni Jurában lócsontok között turfarétegben oly helyen találtattak, melynél a fölötte levő földréteg geológiai alakulásából ítélve legalább a Kr. e. 6. századból származtathatók. Különösen gazdag kelta, gallorómai patkókban a besançoni múzeum, hol száznál többet találni; de láthatók ilyenek másutt is, így a bajor nemzeti múzeumban (Münchenben).

Mindezek a patkók igen aprók, alakjuk többé-kevésbé kerek. Szélük a szeglyukaknak megfelelően hullámzatos lefutású. Szeglyukat 5—6-ot mélyítették a vasba, ezek a lyukak hosszant tojásdad alakúak és közvetlenül a patkó alsó felületéből ölösen indulnak ki; árkolás nyoma nem látható. Körömmel nincsenek ezek a patkók ellátva, egyesek sarkakkal sem, míg másoknál apró, a patkószár végének felhajtásával

készült sarkokat vehetünk észre (1. 3. ábra.) A patkószegek rövidek; a szegfej aránylag nagy, oldalt lapított és felül legömbölyített, némileg a hegedű kulcsához hasonló. A szeg pengéje rövid, többé-kevésbbé négyszögletes és hegyben végződik, jeléül annak, hogy nem csípték le a végét, hanem csupán reáfordították a pata falára.

Ezeknél a leleteknél azonban az a különös körülmény ötlük fel, hogy CAESAR, aki pedig a lovakat, fegyvereket, eszközöket egyébként igen részletesen ismerteti, róluk nem emlékezik meg. Feltűnő az is, hogy miért nem alkalmazták a tanulékony rómaiak a VERCINGETORIX-szal viselt háboru után a patkolást.

Már az Alesia utáni ütközetből való leletekben is, de még inkább az erre következő időből az imént leírtól eltérő típust mutató patkókat találunk. Legnagyobb számban és legcharakteristikusabb formákban a Hamburg melletti *Saalburg*-nál ástak ki ilyeneket a legmélyebb rétegben, solea ferreákkal együtt a saalburgi római kastély ásatása alkalmával, mely kastélyt kevéssel Kr. sz. előtt DRUSUS épített és ezután a rómaiak végvára volt a germán földön. Az itt talált patkók jóval vastagabbak, szélesebbek és erősebbek, szélük síma, egyenletes, nem hullámzatos lefutású. Szeglyukaik többnyire közvetlenül a vasba mélyítettek, de egyeseknél árkolás nyoma is vehető észre; szeglyuk 6—8 látható rajtuk alakjuk inkább négyszögletes. Körmöt csak az újabbkori leletekből került patkókon találunk (így a freisingi vízvezeték építéskor kiásottaknál), míg sarkai csaknem kivétel nélkül valamennyi germán típusú patkónak vannak, melyeket vagy a patkószár végeinek felhajtásából állítottak elő, vagy már magából a vasanyagból így kovácsoltak. (Lásd a 4. ábrát.) A patkószegek aránylag rövidek, tehát a germánok, éppen úgy mint a gallok, alacsonyan szegelték fel patkóikat; a szeg feje négyszögletes koczká vagy téglalap alakú, felül lapított, csak egyeseknél a mai jégszeghez hasonlóan kibégyesedő; pengéje négyszögletes, lapos.

3. ábra.

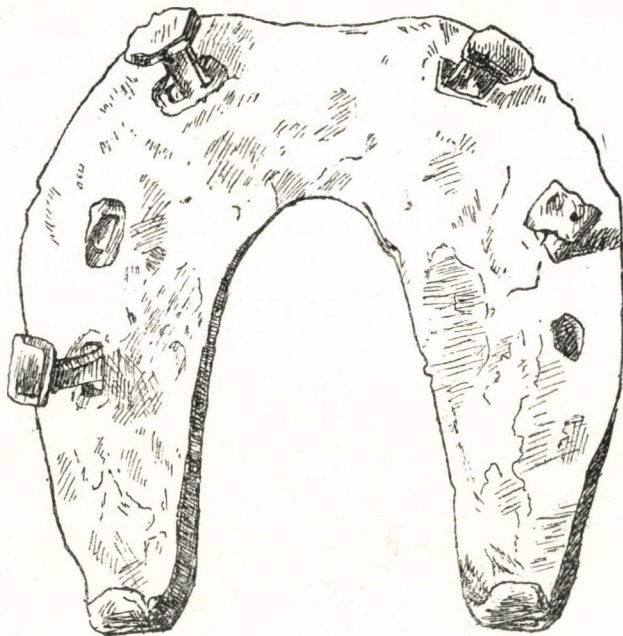
Kelta vagy gallorómai típusú patkó (Alesia-i lelet).

Ilyen patkókat találtak a Rajna melletti római leletekben, a regeosburgi római úton (*Dahlen*) és több más helyen; azonban ilyenek is kisebb számban fordulnak elő, mint egyéb eszközök, lőszerszármok, mit

részben annak kell tulajdonítani, hogy a vas ekkor drága volt, ezért nem temették el, hanem újból felhasználták; esetleg fegyvereket is készítettek belőle.

A germán patkók rosszabb anyagból készültek; a vas nem jó, törékeny, több phosphor és ként tartalmaz, míg a gallorómai patkók közül egyesek teljesen feketék maradtak. BRAUNGARTH¹⁾ szerint aránylag sok titánt foglalnak magukban.

A rómaiak a későbbi háborúkban a germán nehéz lovasságot több ízben igénybe vették, elkerültek Galliába is és így keveredhettek a két-féle patkók.

4. ábra.

Germán típusú patkó (Saalburgi lelet).

A régi germán mondákban lovak gyakran szerepelnek, éppen úgy mint a gall mythológiában is. A galloknál EPONA az állatenyésztés istennője és különösebben a lovak védelmezője. Ennek képmását többfelé találták a Rhone, Loire, Mosel és a Rajna mentén, de a Drávánál is, sőt legújabban Szerbiában. Ezeken a kő- vagy broncealakok ló oldalán állnak; a lovak nehezebb fajtájú, normandiai lóhoz hasonló, *lábaikon patkók láthatók*. Ezek a szobrok is utalnak arra, hogy a római császárság idején a két törzs és ennek kulturája már annyira keveredett, hogy belőlük az egyik vagy másik néptörzs sajátosságaira távolabbi helyek

¹⁾ BRAUNGARTH: Hufeisenfunde in Deutschland, namentlich in Südbayern und die Geschichte des Hufeisens. Thiel's Landwirthschaftliche Jahrbücher. 1893. XXII. pag. 325.

leleteiből következtetni alig lehet. Egyes német szerzők ugyanis az EPONA lovainak alakjából hajlandók arra is következtetni, hogy a patkolást a kelták (gallok) a germánoktól sajátították el.

IV.

A germán mythológiában nagy szerep jut a kovácsoknak. Ezek csúf, görbe lábakkal, duzzadt izületekkel, benyomott orral ábrázoltatnak; legnagyobb részük törpe. Ködsipkájuk segítségével egy-kettőre láthatatlanokká képesek tenni magukat. Ebből az éppen nem hízelgő leírásból *Zippelius*¹⁾ arra következtet, hogy ezek a *kovácsok hún eredetűek*. A varusos görbe lábak lovas emberekre mutatnak; a ködsapkát pedig úgy értelmezi, hogy eltűntek, láthatatlanokká lettek a vasaló műhely füstjében; végül a nagy, óriás termetű germánok az apró növésű húnokat könnyen törpéknek nézhették, annyiival is inkább, mivel alacsony természetűkhöz képest nagyerejűek voltak. A germán mythológiában mindannyian ellenséges, intrikus szerepet játszanak; az állatokat megbabonázzák, a lovakat megvadítják, megbetegítik (bizonyára járványokat hurezoltak el, vagy terjesztettek kovács-foglalkozásuk közben). Ezek a *kovácsok egyúttal bányászok is voltak*, erdei műhelyeikben vasat is állítottak elő. Ilyen régi primitív vaskorok nyomai a berni Júraban, Hallstadt mellett, Tirolban, Karinthiában, Szileziában és több más helyen találhatók.

Zippelius tehát a régi patkoló kovácsokat a mai ézigány-kovácsokkal hasonlítja össze, kik azután az erdei műhelyükben készített anyaggal messze földre el is vándoroltak, hadseregeket követtek, stb. Innen van az, hogy egyes nagytávolságú vidékeken talált patkóformák igen hasonlók egymáshoz. Így pl. skandináv félszigeten RYGH nagyobb számmal talált patkókat (*broddar*-nak nevezik ezeket; *brodd* = vasszeg, *broddingen* = vasalni), melyek a pata talpának csupán elülső részletét fedik és védik meg; a pata alakja szerint hajlított vaslemez közepéből fel- és lefelé indul ki egy-egy vasnyúlvány, felfelé reá és befelé hajlították a pata falába s ezáltal tartották meg helyzetében, a lefelé nyúló, pyramis alakú vasköröm sikos vagy lejtős úton való kapaszkodásra szolgálhatott. De akadtak ilyen téli patkókra az etrusk sírokban is, sőt *Finnországban* egyes helyeken ma is használnak ilyen patkókat, melyeket *viskari*-nak neveznek; már pedig a finnek állítólag a *magyarok rokonai* és ez közvetve szintén a mellett szólhatna, egyes német szerzők szerint, hogy ez a vasalás ilyen vándorló hún-kovácsoktól ered.

A IX. században a vasalás már általánosan elterjedt Közép-Európában; ebből az időből számos írásbeli feljegyzés maradt róla hátra, részben a törvénykönyvekben is. Így többek között a Code venedotien, a Sachsenspiegel, a Trêve de Dieu emlékezik meg róla. A keresztes háborúk idejében nagy befolyással volt a patkolás tökéletesbedésére a magas fejlettségű *saracen kovács-művészet*. Körülbelül erre az időre esik a patkók árkolása, a szegárok készítése, valamint a lejtős felület kovácsolása.

A középkori műemlékek közül, melyekből a vasalásra lehet következtetni, a *Hohenstaufok* képei és szobrai, CRANACH LUKÁCS képei és a

¹⁾ *Zippelius*: Die geschichtlichen Anfänge des europäischen Hufbeschlages. 1903.

SZENT LŐRINCZ kápolnák ajtain felszegezve talált patkók (SZT. LŐRINCZ a fuvarosok védőszentje,) mellett felemlítendő SZT. GYÖRGY szobra a prágai Hradsin udvarán, melyet magyar mesterek, a *Kolozsváriak* készítettek és a melynek másait Budán a Halászbástya alatt és ujabbán Kolozsvárott állították fel. A magyar vonatkozású műemlékek közül első helyen említendő fel SZENT ISTVÁN magyar király lovasszobra, mely a bambergi dóm egyik belső oszlopán áll. A lovon a patkók jól láthatók, sőt az egyik lábán az erős, nagy szegek is megkülönböztethetők. A bambergi püspökséget II. HENRIK német király, SZT. ISTVÁN sógora a würzburgi püspökség területéből hasította ki; a bambergi székesegyház 1012. május 6.-án szentelték fel ASCHRIC (Asztrik) kalocsai érsek jelenlétében. A szobor a XIII. században készült; a patkók alakja, amennyiben megítélni lehet, semmiben sem tér el az akkori középeurópai patkókétól.

Régibb ennél egy, ugyancsak Bambergben, a városi könyvtárban elhelyezett kéziratban levő *apokalyptikus lovas alak* képe, mely III. OTTÓ idejéből (983.—1002.) való; ez a lovas symbolikus alak SZT. JÁNOS *látomásából*, aki a sátánt és az antikrisztus pogányságot — itt ez a magyar rablóhadakra vonatkozik, — reávezeti büntetésképpen a bűnös kereszténységre. A ló vasalásán eltérés az akkor divatos alaktól nem vehető észre.

A velencei SZT. Márk-tér egy udvarában találtak a XI. századból való SZT. GYÖRGY *szobrot*; az ólomszobor lovagja úgy arcban, mint ruházatában keleti typust mutat (SZT. GYÖRGY állítólag kappadócziai fejedelem volt), lova pedig olyan patkóval van megvasalva, milyent ma a chinaiaknál találunk, tehát *turáni eredetű* lehet.

Chinában, Peking szomszédságában és a tatároknál FLEMMING a gall-keltánok nevezett patkótypushoz hasonló, primitív patkókat talált, melyek szeglyukai is igen hasonlóak az első leletek patkóihoz.

ZIPPELIUS szerint az avignon-i múzeum egy reliefje állítólag AETIUS-t ábrázolja hadi szekéren, amely elé fogott lovak meg vannak vasalva. AETIUS sokat hadakozott a húnokkal, míg a catalauni ütközetben elesett; járt Ázsiában is, ezért ZIPPELIUS nem tartja kizártnak, hogy a rómaiak ekkor sajátították el a húnoktól a patkolás mesterségét, az alesiai, saalburgi és egyéb leletek pedig más beszámítás alá esnek.

Egyesek (BOULEY, RAYAL) a nélkül, hogy bővebben okadatolnák, szintén felveszik, hogy az ázsiai népek a rómaiakkal való érintkezésük előtt már ismerték a vasalást. BRAUNGART említi, hogy Németország egyes helyein kiásott patkókat a nép *Ungarneisen*-nek nevezi, északi Németországban pedig általánosságban *Heideneisen*-nek hívják őket.

Az eddigi leletek és az irodalomban talált adatok egyike sem bír azonban *bizonyító erővel* arra vonatkozólag, hogy a turáni eredetű népek előbb ismerték volna a patkolást, mint a római, gall vagy germán népek.

A skytha sírok aranylemezes patáin az aranylemez nem a patkó feladatát teljesíti, mivel csak körülfoglalja a pata hordozószélét.

A német mythologiai adatokból, egyes legendákból annyival kevésbé szabad a húnok kovács-mesterségére következtetni, mivel ezt illetőleg teljesen hiányzanak pozitív leletek; AETIUS relief képe keveset nyújt ezen kérdés eldöntésére, ha ugyan egyáltalában a relief tényleg AETIUS-t ábrázolja.

A broddar-ból alig lehet visszafelé következtetni, amennyiben a skandináv leletek mindannyian későbbi korra vonatkoznak, melynél a gall és germán patkók kora jóval régebb.

V.

A magyarokat illetőleg a honfoglalás kútfoi, byzanci, keleti, nyugati kútfoi, szláv források, hazai kútfoi és a honfoglalás korának hazai emlékei igazíthatnak útba.

A magyarok korábbi hazája, sorsa, életmódja a honfoglalás előtt, amennyire mai tudásunk engedi, a mellett látszik bizonyítani, hogy a patkolást nem ismerték.

A magyarokról legelőször a *byzanci írók* szólnak¹⁾ és pedig *Georgius monachus* BÖLCS LEO hadi taktikájának XVIII. fejezetében és biborban született KONSTANTINUS császár. Mindketten *πέδιλα σελήναια σίδηρα*-ról emlékeznek meg, kemény (fél)holdalakú talpakról, amikor a maguk hadseregéről írnak. Egy másik byzanci anonymus a IV. században V. JUSTINIANUS császár idejében írja, hogy a lovakat vaslemezekkel (*σιδηροῖς πεδάλαις*), tehát a talpat teljesen befedő patkókkal vasalták. Azonban a magyarok patkolásáról mindhárman hallgatnak, éppen úgy mint a X. század *arab írói* (IBN ROSZTEH, GURDÊZI, EL BEKRÎ, IBN FADHLÂN, ISZTAKHRI, IBN HUKAL és MASZUDI), kiket GRÓF KUÚN GÉZA fordításában közöl „A magyar honfoglalás kútfoi“ és akik közvetlenül is, de még inkább közvetve világosítják fel történetünket.

A *szláv források*, főleg a NESZTOR-féle orosz krónika, csak némi halvány sugarat vetnek erre a korszakra; többet, sőt sokat köszönhet a magyar történelem a *nyugati, főleg német forrásoknak* a honfoglalásról, majd a későbbi korról. Ezekben azonban a patkolásra vonatkozólag nem találunk semmiféle feljegyzést.

A *hazai kútfoi* aránylag késő keletűek: *Béla király névtelen jegyzőjének* műve, JULIÁN Szentdomonkos-rendű szerzetes hittérítő útja Magyarországon 1236.-ban, KÉZAI SIMON-nak, IV. LÁSZLÓ udvari papjának *krónikája*, a *budai krónika*, a *pozsonyi krónika*, a *dubniczi krónika* és a bécsi udvari könyvtárban őrzött *képes krónika* 1358.-ból. Ezek a krónikák a hűt nemcsak közel rokonnak, hanem szinte azonosnak nézik a magyarral és sokat, amit a hagyomány fenntartott, vagy amit a régi állapotok felől hallottak, nem a honfoglalás történetében, hanem már a húnok történetében beszélnek el. A felsorolt krónikák több-kevesebb használható adatot nyújtanak erre a korszakra, legkevesebbet talán az, kit majdnem másfélszázadig, a legújabb időig a honfoglalás klasszikus történetírójának tekintettek: ANONYMUS, BÉLA király névtelen jegyzője. Kiténik ezekből, hogy a magyarok ősi hazája Oroszország délkeleti részében, az erdős fekete föld határától a Kaukázus aljáig s az Azovi- és Fekete-tengerig terjedő sík pusztá, u. n. Steppe vidékén volt, melynek talaja olyan, hogy lovaik bátran meg lehettek *patkó nélkül is*; nem is találunk semmiféle leletet ebben az irányban, pedig ugyancsak ezen a tájékon éltek valamikor a skythák is, úgy hogy ezek alapján felvehető,

¹⁾ PAULER-SZILÁGYI: A magyar honfoglalás kútfoi. Budapest. 1900.

hogy azok a törzsek, melyekből a népvándorlás megkezdésekor a magyarok kialakultak, nem ismerték a patkolást.

A IX. században (889.-ben) az Ural melletti hazájukból kiűzött bessenyők a magyarokat kiverték a Don és Dnieper közötti Lebediából, mire ezek nyugatra vonultak, Kievnél a Dnieperen át, majd a Dnieszter mentén felfelé a Stry vizénél, Galicziában délre fordultak és a vereczkei szoroson át leszálltak a tiszai síkságra, 895.-ben.¹⁾ A régi magyarok férfiai mindig lóháton jártak, az asszonyok és gyermekek szekereken követték. A ló, mely télen-nyáron künn legelt, éppen úgy, mint a skytháknál, úgyszólván mindenüket képezte, húsát ették, tejét itták, bőréből, szőréből készült ruhájuk, edényük, fonaluk. Táborozásuk alkalmával lovuk mindig sátruk mellett legelt, többnyire béklyókba verve (ilyeneket több helyen találtak), hogy azonnal reáptanthassanak. Halottaik mellé a sirba temették lovát, kuttyját is. Ennek daczára a *honfoglaláskorabeli sírokból patkók nyomait nem találjuk*, vagyis új hazájukba érve a magyarok még nem gyakorolták a patkolást.

szent István korában a magyarok bensőbb érintkezésbe jutottak a német kultúrával. szent István felesége Gizella, II. Henrik német király huga sok németet hozott magával, kik szokásaikat részben itt is meghonosították. Lehetséges, hogy a patkolás is ezektől ered. Péter alatt, ki III. Henriknek, azután Salamon alatt, ki IV. Henriknek volt hűbérese, ismét sok német jött be; ezeknek a bevándorlásoknak a nyoma a fegyvereken is meglátszik, a sírleletekben pedig már *több germán típusú patkóra akadunk*.

III. Béla alatt a törvény a kovácsokról is megemlékezik. Végül IV. Béla alatt a tatárjárás alkalmával ismét nagyobb tömegű ázsiai invasio lepte el az országot, de specialis patkó nyomára ebből az időből sem akadunk.

VI.

Az írott kútfők mellett tárgyunkat illetőleg nagyobb jelentősége van az *ásatások leleteinek*. Az a szokás, hogy halottaikat kedvencz lovaikkal temették el, nemcsak a skytháknál és a középázsiai népeknél volt meg, hanem a szlávok, gallok és germánoknál is, sőt a középkori keresztény lovagok is, mint ez a templombeli sírokból kitűnik, a VIII. századig gyakorolták ezt. Ez a szokás sok hecses adatot nyújt az archaeológiának.

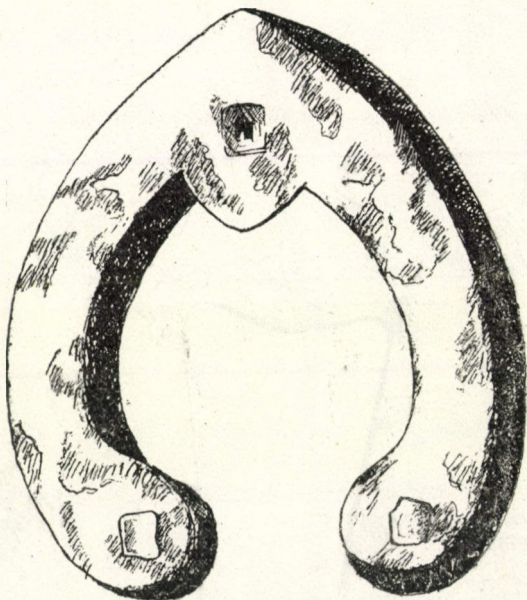
Patkót aránylag keveset találni; ennek oka elsősorban abban keresendő, a mire már történt utalás, hogy t. i. a vas akkor drága és értékes fém volt.

A magyar ásatások leletei általában azt bizonyítják, hogy a patkó nem turáni találmány. Az avar és a honfoglaláskorabeli leletekben — egy-kettő kivételével, melyeknek alakja azonban igen problematikussá teszi használatát — nem fordul elő, holott más lószerszám és eszköz, így a kengyel és zabla, mindig megtalálható.

A patkó legrégibb nyomait egy pár *népvándorláskorabeli u. n. sarmata típusú leletben* találni. Ilyen az *ordasi lelet* (a nemzeti múzeum régiség-tárában) és a *horgosi lelet*, melyet a szegedi múzeumban őriznek; hasonló

¹⁾ PAULER: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Budapest. 1900.

typus van még a *nagykövesdi* honfoglaláskori (kora Árpád-kori) *leletben*, mely a zempléni múzeumban van elhelyezve. Ezek mellett a germán, széles lemezű típusra akadunk a *szabad-batthyáni leletben* a XIII. századból és a *pusztaszentimrei leletben*, mely szintén kora Árpád-kori. A XIV. századból való a *kalocsa-örjegi lelet* (a nemzeti múzeumban), hol kengyellel, sarkantyúval és lándzsával találtak patkót, XV. századbeli a *dohányosi határban* levő nadabi várnál kengyellel és kályhacserepekkel kiásott széleslemezű négy patkó (a nemzeti múzeum régiségtárában) és végül a *Pusztá-Ujfalván* „Leányok táncza” nevű halomban (Szabolcs-megyében) *Mátyás* király korabeli karddal, kengyellel stb. talált patkó

5. ábra.

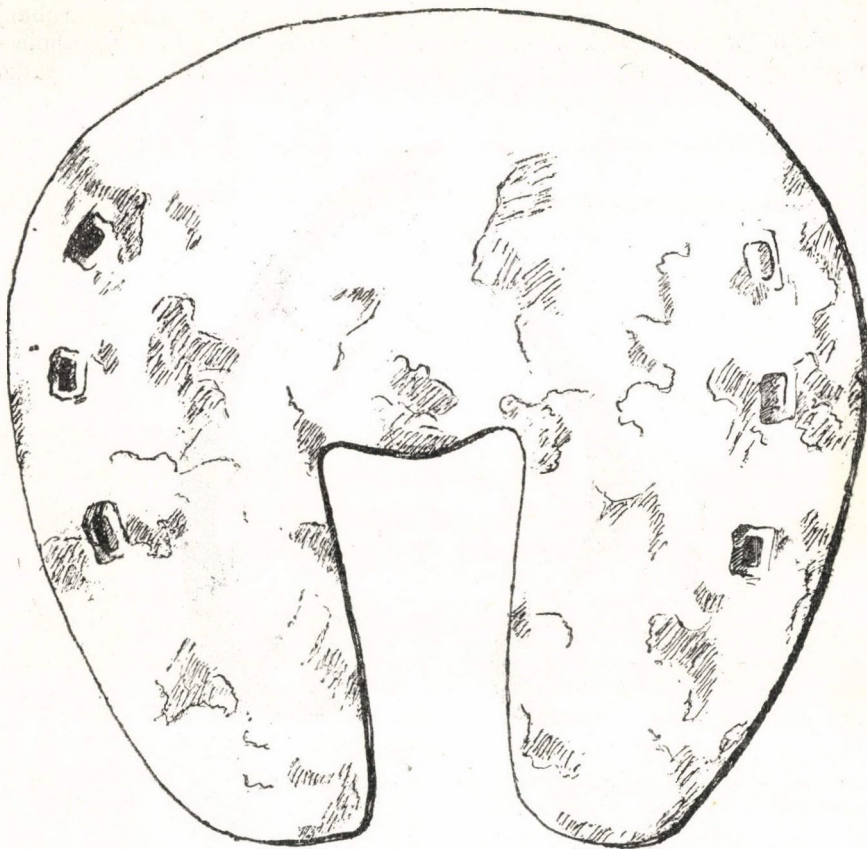
Ordasi lelet típusát mutató patkóalakú vas.

(szintén a nemzeti múzeumban). A többi lelet hitelességéhez kétség fér, a mennyiben többnyire megbolygatott helyről kerültek, úgy hogy későbbi korból származó leletekkel keverődhetnek.

A felsorolt leletek (részletes ismertetésük, leírásuk mérési adatokkal az „Állatorvosi Lapok” 1905. évf. 17. számában olvasható) közül az *ordasi leletben* talált patkóalakú vas kissé megnyúlt, elől pedig a közepén a köröm helyének megfelelően egy sajátságos szívalakú *kitüremkedést* mutat; ezen a helyen, valamint a sarki részletnek megfelelő helyeken, a hol kiszélesedik, mindegyik oldalon egy-egy laposfejű szeggel van ellátva; egyébként szegárkot vagy szeglyukat nem találunk rajta. (L. az 5. ábrát.)

Hasonló alakú a *nagykövesdi lelet* patkója is. Mindkettőnél feltűnik a szeglyukak hiánya, mely a patkóhoz hasonló alakja daczára kérdésessé

teszi ezeknek patkó voltát. A három jelenlévő szeglyük oly helyen van alkalmazva, hogy ha azokon át verték fel a patára, akkor okvetlenül a pata érzékenyebb részeibe, irharétegébe hatolt be a szeg, minek következtében a ló megsántult és munkára képtelen lett volna. Nem lehetetlen, sőt valószínűbbnek látszik, hogy ez a vas inkább a kocsi- vagy a nyereg-, talán a nyeregkapavasalásból származik.

6. ábra.

Kalocsa-Örjegen talált XIII. századbeli patkó (természetes nagyságban).

A kalocsa-örjegi patkót, mely a XIII—XV. századból származik, tünteti fel a 6. ábra. Ez a patkó a germán typust mutatja, igen széles lemez, négyszögletes bevájt, bemélyített szeglyukakkal.

Az Árpád-házkorabeli leletekben tehát legkorábban a XII. században találunk patkókat, a többi lelet olyan, hogy vagy későbbi korból is származhatott, vagy pedig az illető vas patkóvoltához fér kétség. Míg azokból a lovassirokból, melyeket a szerencsés véletlen lelkiismeretes kutató kezeibe juttatott, ritkán hiányzott a zabla és a kengyelvas, addig pat-

kókra nem akadtak, úgy hogy bátran állítható, hogy a lovak patkolása a magyaroknál ebben a korban nem divott, legalább patkókat a honfoglalás korából nem ismerünk.

Támogatják ezt a feltevést az *ethnographiai kutatások adatai* is, melyek szerint a középzásiai lovas nomád népek nem vasalják meg lovaik patáit. FLEMMING Tomsik közelében középkori sírokból sok értékes fegyvert, ékszert és állati csontokat talált, de patkót nem. A krimi és ukraini tatárok még a XVII. században nem ismerték a patkót, de a Góbi sivatagtól a chinai határig ma sem patkolnak, bár ismerik a patkót.

GRÓF ZICHY JENŐ ázsiai expedíciójában részt vett CSIKI ERNŐ nemzeti múzeumi őrtől tudom, hogy a középzásiai nomád törzsek, hol a magyarok őseit keresték, nem patkolják lovaikat.

DR. ALMÁSSY GYÖRGY az 1900. évben a Tien-san szyrt vidékein végzett középzásiai expedíciójáról szóló útleírásában¹⁾ patkóról nem emlékszik meg, pedig a kirgizek legfőbb kincse a lovuk. A szemirjecsi kirgizek között, a hol ALMÁSSY járt, „baigus“ azaz földönfutó, a kinek lova nincs s így gyalog járni kénytelen, aligha van, mert az ilyen még sem tudna élni.

A mint az *ethnographiai kutatások* a patkó magyar, illetve turáni eredetét illetőleg teljesen negatív adatokat nyújtanak, ugyanúgy a nyelvészeti, nyelvtörténeti adatok is erre vezetnek. CZUCZOR és FOGARASI²⁾ szerint „a patkó a lovak, öszvérek stb. patájára felütni való félkörös és tömör lemez vasból.“ Hangra és értelemlre egyezik vele a szláv *potkova*, mely potkujem (alákolholni) igétől származtatható.

*

Összefoglalva a patkó történetének magyar vonatkozású részleteit, kitűnik, hogy:

1. a patkó nem magyar, sőt minden valószínűség szerint nem is turáni találmány;

2. az avar és a honfoglaláskorabeli magyar leletekben, egy-kettő kivételével, melyeknek alakja azonban igen problematikus, teszi használatát, patkó nem fordul elő, holott a kengyel és zabla csak igen ritkán hiányzik;

3. a magyarokkal rokon vagy pedig az ősmagyarok életmódjához hasonló viszonyok között élő középzásiai nomád népek lovaikat nem patkolják és azért felvehető, hogy az ősmagyarok régi hazájukban sem ismerték a patkót (neve szláv eredetű);

4. a későbbi Árpádházkorabeli magyar leletek patkói nagyjában a germán typust mutatják.

Végül kedves kötelességet teljesítek, a midőn e helyen is köszönetet mondok NAGY GÉZA nemzeti múzeumi régiségtári igazgató-örnek és DR. BÁTKY ZSIGMOND néprajzi múzeumi örnek szíves támogatásukért.

¹⁾ ALMÁSSY: Vándorutam Ázsia szívébe. Budapest, 1904.

²⁾ CZUCZOR—FOGARASI: A magyar nyelv szótára. 1870. V. kötet.

ADATOK.

AZ ESZTERGOMI VARGÁK CZÉHLEVELE 1473-ból MAGYAR FORDÍTÁSBAN.

1473. január 8. Esztergom. A város közönsége megerősíti a varga czéh szabadalmait és kiváltságait tartalmazó 11 magyar nyelvű articulust. Ugyanezt II. Ulászló 1496. november 1-én átírja és megerősíti.

Wladislaus Dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Ladomeriae, Cumaniae Burgaviaeque Rex, necnon Sylesiae ac Lucemburgensis Dux, Marchioque Moraviae, Lusatiae etc. Omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod pro parte et in persona fidelium nostrorum circumsectorum universorum magistrorum sutorum in civitate nostra Strigoniensi, Comaromiensi, exhibitae sunt nobis et praesentatae, quaedam fidelium literae nostrorum prudentorum ac circumsectorum iudicis et iuratorum civium dictae civitatis nostrae Strigoniensis in pargameno confectae duplicique et authentico sigillo eiusdem civitatis nostrae inpendenti communitae, certas consuetudines, constitutiones, libertates et libertatum praerogativas ipsorumque magistrorum sutorum in se continentium tenoris infrascripti supplicatum itaque extitit nostrae maiestati humiliter, ut easdem literas et omnia in eisdem contenta ratas gratas et accepta habere, literisque nostris privilegialibus de verbo ad verbum interi et inscribi facere ac pro praenotatis magistris sutorum, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis innovantes perpetuo valituras confirmare dignaremur, quarum quidem literarum tenor talis est:

Nos Sebastianus Pollya iudex nec non Petrus Dominici, alter Petrus Nyul, Paulus Andreae, Joannes Szücs, Albertus Carnifer, Michael Thóth, Blasius Augustini, Jacobus Textor, Benedictus Literatus, Leonardus Institor et Lucas Davonszky cives civitatis Strigoniensis. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod honesti viri Georgius Nyllas decanus necnon Joannes Thoth et Laurentius Németh sutores magistri cehae seu confraternitatis omnium magistrorum sutorum in dicta civitate nostra Comaromiensi (!) nostram personaliter venientes in presentiam nobis in eorum ac omnium magistrorum aliorum sutorum praedictorum personis cum instantia debita supplicarunt, quod cum ipsi confraternitatem in honorem omnium sanctorum unanimi consensu parilique voluntate in claustrum Sancti

Martini apud fratres de ordine praedicatorum vel una alia ecclesia in dicta civitate nostra, quam videlicet ad hoc eligerent, per eiusmodi conditionibus et articulis sub infrascriptis tenendam et perpetuo observandam disposuissent et ordinassent, huiusmodi dispositionem et ordinationem acceptare et nostris literis privilegialibus suo ordine inseri et inscribi facere eisdemque nostrum consensum pariter et assensum praebere dignaremur. Quarum quidem dispositionis et ordinationis series sequitur et est talis:

Articulus 1-mus. Új varga mesterek minden esztendőben edgyütt gyülekezzenek és két ché mestert és egy dékánt magokk válasszanak. Ha pediglen az mester emberek az egyhazzi attyánk szerént az vallások miatt megh nem egyezhelnének, tehát az varga mesterek az eő vallásokat máshova avagy más ecclesiában az hova fog teczeni más városban is foganatos légyen.

Articulus 2-dus. Valamely városban, ecclesiában avagy clastromban tartatik az varga mesterek czéhe minden vasárnap azon mesterek egy szent énekles mesét nagy ájjtatoságal tartozznak megh halgatni. Alicsuk és affirmalyuk azt is, hogy az megh nevezett szent mésen az chéhé mester és dékán maga személye szerént nagy böcsüllettel jelen légyen.

Articulus tertius. Az Szent Háromság napján, Mént Szent napján és Szent Gergely páppa napján az chéhé mester és az varga mesterek tarozzanak egy szent énekles mesét magok személyek szerént jelen lenni és megh halgatni.

Articulus quartus. Az megh nevezet ünepnapokra ménden mester tartozzék hét-hét gyertát és három-három pénzt az oltara tenni, ha pediglen valamely közölek aztat elmulatná és elhalgatná és igazs elmullatássának okátt megh nem mutatná, az eő elmulatássáért egy márczt avagy egy font viaszgra megh böntetessik.

Articulus quintus. Ha valamely varga mester ez világábul kimulna és megh halna, ménden tartozzék az eő házához menni és az holt testet ecclesiában avagy sirban kísértetni és az szent mesét megh halgatni és jelen lenni, mely dolgot ha valamely közölek elmulatna és halgatna és avagy megh utálna, az olyan egy márczal avagy egy font viaszgal böntötessék megh. És valamely ecclesiában az olyant holt test eltemetessék, az chéhé tartozzék egy szent mesét szolgáltatni és ezek után a szomoru attyafiakkal házához menni.

Articulus sextus. Másféle mesterembereknek és az kik nincsenek chében az vásárnapokon kívül esztendőben szoktak lenni, semí féle bőrköt nem szabad venni az hol ché vagyon és semmi mivet az melly fekete bőrből miveltetik és csináltatik ne legyen szabad nékik árulni, de veres bőrből való sarukat szabad légyen árulni, mivel afféle kereskedés mások(nak) is engetessék az szigyártók minálunk lakozók valahol szeretik és nékik teczik, szabadon vehetnek az bőrköt, annak okáér az első articulus ellen ne légyen az ki vidékrül mondaték és a kik nincsenek chében.

Articulus septimus. Hogy ha olyan jövevény varga mester, az mi városban jönne, az ki nem volna chében és azon városban akarna

lakni, addig az ideig semmi nemű művet ne legyen szabad űzni, valameddigh varga mesterek közé nem addya maghát, az mi szokásunk szerént és mikor chében adgya magát, tartozzék az mestereknek két ebédde is és egy felestekemet adni, azután tartozzék ugy accommodálni magát mindenekben, az mind az chéhek igazsága tartya.

Articulus octavus. Valamely mester legény az varga mester után maradot előzvegýét elvehné feleségül és mestersíget akarna űzni, az olyan tartozik az varga mestereknek egy felőstekemet adni.

Articulus nonus. Ha valamelyik a mesterek közül mesterséghe felől, avagy más afféle dolog feleől össze veszniének és megh hábor-gatnának és azon dologh a ché mester eleibe jönne, szabad az dékán-nak elősze veszett dologhért ad florenos 12 megh bñtetni az mester embereket, ha pedighlen azon, aki veszekedésnek oka volt és az bñtetésnek ellene volna avagy contradikálna, adatik hatalom nékiek, hogy miáltalunk tizenkét formáltassék és megh bñtessék.

Articulus decimus. Az mely chében lévő mester ember, az mi keözensíges gyülekezetben nem találtnék és jelen nem volna, az eő elmulatá-ának bizonyos nem mutathatná és nem próbálná okát, egy arany(nyal) mely tizennégy forint bñtettessék és ha ennek utánna is akarná követni, adassék hatalom, hogy afféle mesterember mieleinkbe czítáltassék és méltó(an) bñtettessék megh.

Articulus XI. et ultimus. Alicsuk azt is és confirmáljuk, hogy az varga mestereknek két leginnél és egy inasnál többet ne legyen szabad tartani, továbbán valamely városban az varga mesterek lagnának és chéhök volna, tartoznak az városbeli bírónak egy pár sarut adni, ezt pedighlen mindenkor tartozni fognak követni.

Nos itaque supplicationibus eorundem magistrorum Georgii Lusinsky et Joannis Voluntati iustis salubribus que et rationalibus inclinati, praemissas dispositiones et ordinationes ipsorum cum omnibus et singulis clausis et articulis earundem suo ordine praesentibus nostris literis privilegialibus inseri et inscribi facientes duximus ratificandum et approbandum ac ratificamus et approbamus iidemque nostrum consensum benevolum horum et assensum praebemus. In quorum omnium fidem et singulorum testium praemissorum, firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras dupplicis sigilli nostri appensione communiter eisdem magistris tutoribus duximus concedendas. Datum feria sexta proxima post festum Epiphaniarum Domini, anno Domini millesimo quadingentesimo septuagesimo tertio.

Nos itaque praemissa supplicatione pro parte praemissorum magistrorum tutorum nostrae pro quo suam porrecta, maiestati regia benignitate exaudita et elementer admissa, praescriptas literas annotatorum iudicis et iuratorum civium non abrasas nec cancellatas neque in aliqua parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas, quo ad omnes earum continentes clausulas et articulos eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae, viribusque earundem veritas suffragatur, acceptamus, approbamus et ratificamus easque et omnia in eis contenta pro prae-

narratis universis magistris sutoribus in praescripta chaaha seu confraternitate omnium sanctorum constitutis ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis innovantes perpetuo valituras confirmamus praesentium nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum per manus reverendissimi in X-to patris domini Thomae episcopi ecclesiae Strigoniensis Aulae nostrae summii secretarii et cancellaris fidelis nostri dilecti. Budae in festo omnium Sanctorum anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto. Regnorum nostrorum Hungariae etc. anno septimo, Bohemiae vero anno vigesimo sexto.

Eredetije papiron, 1731. évi egyszerű másolatban, XVIII. sz. elei fordításban. Orsz. Levéltár. Mechanica. Cottus Bars sub. No. 4.

A FÖLDMÍVELES TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ ADATOK KASSA
VÁROS LEVELTÁRÁBÓL. 1559—1614.

I.

1559. máj. 13. Paulus Choltay provisor etc. iudici in Forro.¹⁾ Salutem et omne bonum. Hagyom én te neked bíró, hogy ott mindjárást szántass hatvan kebölre való ugarat uram számára, egyebet ebbe semmiképpen ne mívelj. Vale. Datum et arce Regecz 13 May anno domini 1559.

II.

1559. május 16. Paulus Chyoltay etc. iudici de Forro salutem. Hagyom én te neked, hogy ez levél látván, ezennel hozzám jöjj ide Wylmanban, beszédem vagyon veled. Továbbá *hadd meg az községnek, hogy ezennel az ugarolást elkezdjék és szántsonak hatvan köbölnek való földet.* Ebben egyebet ne tégy. Ez levél költ Wylmanban 16 May anno 1559.

III.

1614. Az Atya mindenható Istentől, ki minden jóknak kifolyó kútfeje, kívánunk uraságtoknak minden testi-lelki kívánt jókat mind az uraságtok szép háza népével és jóakarókkal egyetemben.

Uraságtoknak, mint tisztelendő becsületes urainknak ezen könyörgönk, hogy uraságtok az *ebédköböl* felől ne háborítson meg bennünket. Lám sehol egy helyben sem háborítják meg ez felől sem nagyságos urak, sem nemes rendek szegény cséplő jobbágyit, hanem kiadják. Mi is azért soha nem emlékezünk reá, hogy ennek előtte ki nem adták volna. Vagyon köztünk hatvannégy esztendő ember is, ki ennyi grófokat ért Kassa királyi várasunkban, úgymint Szabó Imrét, Eötvös Lőrinczet, Gressel Lénártot, Varga Miklóst, Materna Andrást, Czigay Gáspárt, Gedeon diákot, Vaskóczy Jánost, Christoph diákot, Simon diákot, Biczenzet, Mészáros Tamás uramot, Szegedi András uramot, ismét becsületes Menikort urunk bíró urunk is, Fekete Ferencz urunk is, ki Istenben elnyugodt, látván, tudván az dolgot, kiadatták és nem háborgatták. Mostanis azért kérjük uraságtokat alázatos supplicatióknál által, hogy uraságtok is adassa ki az *ebédköböl* az szegény cséplőknek, mert vagyon sok közöttünk, kinek még kenyere is kevés vagyon olyankor, hanem ha mástól kér kölcsön. Abból kell azt is megadni szegénynek, magának kevés fog maradni. Uraságtok ne vesse hátra efelől való alá-

¹⁾ Ugyancsak szóról-szóra azonos tartalmú levél intéztetett ugyanazon napon „iudici de Garadna.“

zatos könyörgésünket, kit köszönhessünk és szolgálhassunk meg örökké uraságtoknak, mint tisztelendő becsületes urainknak. Az *keperész* felől is könyörgünk uraságtoknak, hogy abban se háborítson meg uraságtok. Nám regestomunkban is be vagyon írva, hogy soha a keperészre Forrón nem dézsmáltak. Uraságtok is tartson meg bennünket benne, amint eleitől fogva volt, kit szolgálhassunk meg közönségesen uraságtoknak, mint tisztelendő becsületes urainknak. Ezzel Istennek kegyes gondviselése alá ajánljuk uraságtokat.

Kegyes választ várunk uraságtoktól, mint tisztelendő becsületes urainktól.

Ex Forró.

Kivül: Generoso ac circumspecto viro, domino Melchiori Rainer liberae regiaeque civitatis Cassoviensis primario, cum suis iuriconsultis honorandissimis, dominis semper nobis honorandissimis.

Alatta más kézzel: Exhibitae 17. Julii 1614.

Eredetijök Kassa szab. kir. levéltárában.

Közli: KEMÉNY LAJOS.

DRASKOVICH GYÖRGY PÉCSI PÜSPÖKNEK, I. FERDINÁNDNAK A
TRIDENTI ZSINATRA KÜLDÖTT KÖVETÉNEK FIZETÉSE
1561—1563-BAN.

A trienti zsinaton tudvalévőleg nagy szerepet játszott a császár és magyar király követe Draskovich, aki a francia Guise herczeggel egyetértve, nem egyszer döntő befolyással volt a zsinat ügyeire.

Draskovichot a magyar kamara jövedelmeiből fizette Ferdinánd, míg úgy látszik másik követét, Tuun Zsigmondot, a császári kamara fizette. Draskovich 1561 őszén mehetett le Trientbe, még pedig a csanádi és tinini vagy knini püspökök kíséretében, mert amint egy ránk maradt számadás töredékéből látjuk, a „császár parancsára“ ezek követték. Útiköltségül 400 forintot kapott. 1562 januárjától 1563 júliusáig bezárólag havi 200 rénes forint, azaz 160 magyar forint fizetést kapott a püspök, összesen tehát 3800 rénes forintot vagyis 3040 magyar forintot. A pénzláb az ismert, a 16. század folyamán hazánkban általánosan dívó számlálási forint-rendszer alapján: 4 magyar számlálási forint 100 dénárjával = 5 rajnai számlálási forint. BELHÁZY számításai alapján¹⁾ 1547—1575 között 140 magyar dénár érvén egy magyar aranyforintot s utóbbi pedig mai koronaértékben 11.50 korona, így a püspöki számadásban a florenus hungaricalis = 8.21 korona, a florenus rhenensis pedig 6.55 korona.

Az érdekes lajstromot az alábbiakban közöljük:

Expensae diurnae reverendissimo domino Georgio Draskowyth ad concilium Tridentinum missae per cameram Hungaricam sacrae caesareae et regiae maiestatis datae.

1562.

17. Januarius. Reverendissimo domino Georgio Draskowyth episcopo Quinqueecclesiensi missi sunt pro expensis viatici concilii Tridentini per reverendissimos episcopos Chanadiensem et Thiniensem ex mandato S. Caesariae maiestatis cum sequituros --- flor. 400

7. Aprilis. Eidem domino Reverendissimo episcopo Quinqueecclesiensi et oratori S. Caesariae maiestatis de regno Hungariae ad concilium Tridentinum expedito, pro expensis quatuor mensium dati sunt floreni Renenses octingenti, facientes hungaricales --- flor. 640

22. Julii. Eidem ad rationem expensarum concilii Tridentini dati sunt Renenses floreni quadringenti facientes hungaricales --- flor. 320

1) Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Ipar stb. Budapest, 1898. 472. l.

12. Septembris. Eidem ad rationem expensarum concilii Tridentini, dati sunt pro mensibus julio et augusto floreni Renenses 400 facientes hungaricales flor. 320

19. Octobris. Eidem pro expensis videlicet mensium septembris, octobris, novembris, decembris dati sunt floreni Renenses 800 facientes hungaricales flor. 640

Anno 1563.

19. Februarii. Eidem ad rationem expensarum concilii Tridentini pro mensibus tribus scilicet januario, februario, martio floreni Renenses 600, facient hungaricales flor. 480

29. Julii. Eidem pro expensis ad concilium Tridentinum mensium aprilis, maii, junii et julii dati sunt Renenses 800, facientes hungaricales flor. 640

Suma sine expensis viatici facit Renenses 3800 hungaricales florenos..... 3040

Más írással:

Pro stipendio legationis reverendissimi domini Zagrabiensis pro primis sex mensibus debentur floreni renenses 1200
ad rationem floreni 200 pro mense.

Item ad ceteros subsequentes 18 menses, ad rationem 300 renenses pro mense debentur 5400
fl 6600

Dati sunt ad supradictam rationem a camera hungarica floreni hungarica floreni hungaricales 3040, qui faciunt renenses 3800

Ex camera aulica in totum sunt recepti flor. 3000

in qua summa computantur etiam 300 talleri mutuo dati a domino Pragensi 6800

Ita quod reverendissimo domino Zagrabiensi sunt persoluti renenses 200, supra salarium biennale, qui debent computari viatico redditus.

Kívül:

1562. Extractus verus ex libro et regesto camere Hungarice descriptus. (Más kéz) Expensae pro Georgio Draskovich ad Concilium Tridentinum.

Ered. az Orsz. Levéltárban „Particulare No. 1.“ jelzet alatt.

Közli: DR. I. B.

CSETNEK LETÁRA 1662-BŐL.

Inventarium

honorum castri Czetnek ad rationem celsissimae principissae dominae Sophiae Báthori celsissimi condam principis domini Georgii Rakoci principis transilvaniae, partium regni Hungariae domini et sicularum comitis etc. relictas pertinentium e manibus praedecessoris egregii domini Petri Dobóczy ad manus successoris officialis strenui Danielis Keöszörüs a die 12, mensis augusti, in anno 1662. inchoatum et assignatum.
Castrum Cze'nek.

Mint hogy ezen csetneki kastélynak és ugyanehez tartozó jószágnak is sok feöldeura és possessora vagyon, úgy annyira negyvennyólcznak számlállyák az kik ezen kastélyt és ehez való jószágot bírnak, az my kegyelmes asszonyunk részére azért teöbb benne nincsen csak az mint ide alá specificálatott és declaráltatott.

Vagyon eö nagysága számára egy keöbül épített ház, melly keözépseö contignatiön vagyon, mivel ennek az alsó része Ghiczei Gábor és Jánosi Mihály uramék számára vagyon; viszont az felsö harmadik contignatiön való ház Halmi Gábor uram successorié; ezen házra feljáró grádics fábul építettett, deszkás, az grádicson fellyül egy hoszszú deszkás folyosó.

Ezen ház padlásos deszkás az allya téglával rakott; ajtaja az folyosóruul nyiló félszer pártazatos, vas sarkas hevederes pléhes No 1. Paraszt üvegü ablak, mindenik négy-négy fiókos No 4.

Tizenkét karika héjával három No. 3.

Négyszegüasztal egy No. 1.

Padszék három No. 3.

Hoszszú karszék egy No. 1.

Eggyes szék, egyik karatlan, ketteö No. 2.

Fogas az falon két darab No. 2.

Falban való almáriom, két fele nyiló, két ajtaján két kis pléh és egy kulcs rajta No. 1.

Vizeknek való üvegh palaczk, hat No. 6.

Kemenczéje belül fülö paraszt kályhas No. 1.

Deszka, tálas fazaknak való, egy No. 1.

Vass nyárs, ketteö No. 2.

Hitván vas rostély egy No. 1.

Ember nyakára való vas az kettein két darab vas láncz, eöt No. 5.

Ember lábára való vas, egy No. 1.

Kézre való vaskeztyü, hitván, egy pár No. 1.

Régghi hitvány pléh, egy No. 1.

Fagyertya tartó, körül vas vesszeös No. 1.

- Függeszteni való vas gyertya tartó egy No. 1.
 Közep szerű rézmosár vas, törős No. 1.
 Fa mosár fa töröstül No. 1.
 Sótartó, fábul való, egy No. 1.
 Mosdó medencze rézbül való No. 1.
 Ön kanna, mindenik egy fejes, egyik fedeletlen, másik fedeles, ketteő No. 2.
 Vas szén fogó, egy No. 1.
 Vasrosta, egy No. 1.
 Káposzta gyalu, kiben hat kés, No. 1.
 Fatál, hét No. 7.
 Fatányér negyvenketteő No. 42.
 Föld fazék, hat No. 6.
 Eöreg s süteő tekeneő, ketteő, No. 2.
 Régi hitvány ruhának való láda No. 1.
 Éget bort főzeő vas fazék süvegestül csevestül, egy No. 1.
Ezen házban vagyon egy deszkás kamora ajtaja fél szer, vas sarkas hevederes, félpléhes, egy No. 1.
 Paraszt üveges ablaka, mindenik négy fiókos, két üveg karika héjával, kettő No. 2.
 Festet kis asztal lábastul, egy No. 1.
 Asztalra való kárpit szünyeg, egy No. 1.
Az folyosó végében léveő nyári deszkás ház, ajtaja fél szer, sarkos, hevederes, fél pléhes No. 1.
 Paraszt ablak, deszka táblák rajta ketteő No. 2.
 Kis paraszt asztal, egy No. 1.
Tárház, keőbül építettett, az padlása gerendás No. 1.
 Ajtaja fél szer, sarkos hevederes, retezes, lakatos No. 1.
 Buza tartó fedeles szuszék, ketteő No. 2.
 Liszt tartó deszkás szuszék, egy No. 1.
 Üres hitván hordó, tizeneő No. 15.
 Kita kender jószágban szedett, huszon négy No. 24.
Konyha, mely Apaffiné aszonnyal keözös, ajtaja félszer, sarkas, hevederes félpléhes No. 1.
 Le ereszteő táblája, sarkas retezes No. 1.
 Konyha kéménye is keőbül való No. 1.
 Ezeken kívül az my kegyelmes aszszonyunk számára ezen kastélyban semmi épület nincsen; az mi pedig az kaput, kapukeözít, azon való lánczokat, lakatokat, ember lábára való vasakat, hidat, lator kertél valo kerestest nézi, azokat mind keözönségessen epetik, a szerént epetik az ki mint bir benne, melly építésre az mi jövedelmek az vas hamorokbul az urak részére kellene jönni, ezt az kastély építésére fordították, porkolábot és darabantokat abbul tartnak; mely vas hámorok az urbáriumban specificálva lesznek.
Veteményes kert asszonyunk számára az kastély előtt így vagyon; mely rótt palánkal vagyon kerítve, semmi vetemény nincsen benne, csak az nagy dudvával teli, myvel az jószág árendás, nemis mivelik és semmi haszna nincsen is; de az minthogy eő nagyságok számára való, azért iratott be. Ajtaja fél szer, sarkas, hevederes, retezes.

Egy hitván le romló fligória is benne, No. 1.

Major ház, ennek az udvara sövénnyel kerített, mely majorház Apaffyné aszszonyommal közös.

Bejáró eöreg h deszkás kapuja, mellette egy bellet ajtaja, az is közös.

Aszszonyunk számára való ház, ennek pitvarának ajtaja, felszer, sarkos hevederes No. 1.

Ezen pitvarban egy kis kamora No. 1.

Ajtaja felszer, sarkas, hevederes, retezes.

Az háznak ajtaja béllet, sarkas hevederes fakilincses No. 1.

Paraszt üveg nélkül való ablaka három No. 3.

Négy szegű kis asztal, egy No. 1.

Hitván padszék, három No. 3.

Hitván fogas, egy darab No. 1.

Kemenczéje paraszt No. 1.

Istálló, az ház pitvara mellett vagyon, fával rótt padlásos No. 1.

Ajtaja béllet sarkas, hevederes, retezes, lónak való válu vagyon egy bene No. 1.

Kamora, melly az istálló mellett vagyon, padlásos, ajtaja béllet, sarkos, hevederes, retezes No. 1.

Czeör, ez Apaffiné aszszonyommal közös.

Az felseő fele aszszonyunk számára való, az alsó fele penigh Apaffyné aszszonyom számára való.

Az két végén két, mindenik kétfelé nyíló kapu No. 2.

Serfeőzeő ház, ez is közös Apaffiné aszszonnyal, ajtaja béllet, sarkas hevederes retezes No. 1.

Az serfeőzéshez való serfeőző üst, kádak, váluk, szalad, aszaló és egyéb ahoz való eszközök mind közeős Apaffiné aszszonnyal.

Ezen major ház, csür, serfeőzeő ház mindenik meg sendellyezéssel vagyon mind ujabban kellene sendelyezni eöket. De miolta arendás az jószág h, mint hogy semmi majorságh nincsen, semmit nem építenek ez után.

Hoc inventarium est legitime peractum per nos ad id commissos inventatores

Michaelem Cheh mp. et Balthasarem Rácز mp.
(P. H.) (P. H.)

(Eredetije az Orsz. Levéltárban : Urb. et Conscr. Fasc. 3. No. 26.)

Közli : I. B.

MALOMÉPÍTÉSI ENGEDÉLYEK 1666—1725.

I.

Mi Andreas Placidus Magger, szentmártoni apátur, császár és koronás király urunk eo felsége tanácsa, adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, hogy az mi móríczhidai, az Domb nevű, maghanos határunkban, mely itt ezen Győrvármegyében vagyon, engettük az mi ott lakos jobbágyinknak is ugyanazon határunk mellett lakozó tekéntetes és nagysághos groff Esterházy Ferencz ur eo nagyságba és az szombathi (nagy —) szüz apácza aszonyok móríczhidai jobbágyinak fiurul fiura egy forgó ménot¹⁾ építeni, melnek a hele az folyó viz (Rába) éppen az mi²⁾ fellyeb emlétet határunkban vagyon: kik esztendőnként sz. György napjára tartoznak in recognitionem domini terrestis három három forintot fizetni, melyet, ha nem akarnának megh adni, avagy valami szin alatt maghoknak tulajdonitonának, avagy pedigh jövedőben közönségesnek (= közös) neveznének emlétet határunkat; tehát maghunk hatalmával elfoghlahassuk és magunknak tartván, jövedelmet maghunknak vehessuk mint sajátunknak. Mellynek attuk ezen testimonialisunkat emlétet moriczhidai lakozóknak, Győrött, die 28 mensis Aprilis, anno Domini 1666.

Andreas Placidus Magger,
Archiabbas sancti Martini.

(Eredetije a pannonhalmi rendi levéltárban, C. 18. E.)

II.

Én aláb meghirt szent mártoni apátur vallom ez levelemnek rendiben, hogy mi móríczhidai jobbágyink, több ottvaló urak jobbágyokkal és az egész móríczhidai lakozókkal edgyütt az minémü malmot ennek előtte az én antecessorum ad tempus való engedelembul és szabad jó akarattyából az mi maghános Domb nevű határunkban, mely Győr vármegyében és annak hele és foljó vize éppen és mindenestül a mi határunkban vagyon, építették volt, és többet annuatim minékünk sz. György nap tájban három forintnál nem fizetvén tőle, jó lehet derkas jövedelme lévén, melly az földös uri szabadságunknak és jussunknak tellyességesen prejudicálván, csak annyiban, egy általjában fogvást

¹⁾ Méno, vagy móna, molna, annyi mint malom; ilyen formán fönmaradt a név Monahaz alakjában. V. ö. Századok, 1900, 25. l.

²⁾ Tulajdonképpen ez nem a pannonhalmi főapáté, hanem a bakonybéli apáté, de ez az apátság üres és így Pannonhalmi birta ezt a kis birtokot.

contentus nem lehettem igasságomnak sérelme nélkül. De mivel az jelen való esztendőben el éget volt és mint az üdön is ex integro alégh építhettek megh, erre nézve még az eczer, az jelen való esztendőre fölvettem az három forintot tőlök, úgy mint azon által, hogy ezen esztendő el telvén, az előbbeni levelek ezeránt ne suffragállyon nekik, hanem tartozzanak ujabban annak igasságos és fölőb való censusáról velem megh alkudni és végezni; mellyre is ultro ajánlottak maghokat, kit ha nem akarnának meghcselekedni, tehát es facto sine omni respecta én és successorim azon malmot maghunk számára mint sajátunkat elfoghlalhassuk és birhassuk; mellyrül attam ezen levelemet móríczhidai lakozóknak kezem írásával és pöcsétemmel megerősítvén. Actum Györött, 3 mensis May, anno Domini 1679.

Aegidius Genchy,
archiabbas.

Coram me Franciscus Pottyondy,
iudex nobilium comitatus Soproniensis.

(U. o. C. 18. T.)

III.

Én aláb megh irt Bakony-Béli apátur adom tudtára ez levelemnek rendiben mindeneknek, az kiknek illik: hogy az minémű malmot jó emlékezetű antecessorim engedelméből az mi móríczhidai maghános Domb névű határunkban, melly nemes Győr vármegyében vagyon, ennek előtte ugyan ott levő móríczhidai jobbágyink több móríczhidai méltóságos urak jobbágyival edgyütt építettek volt és esztendőnként megh is adóztak róla, most ujonnan az egyházi törvényeink szerint, vigore ss. canonum atque Tridentini ss. concilii ad triennium, az az három jövendő esztendőkre egyeszttem meg véllek e képpen: hogy esztendőnként Bakony-Béli kalastrom szükségére ugyan Bakony-Bélbe tartozzanak két mása halat be szolgáltatni annak alkalmas idejében, de feő képpen az áldot adventi és bőjti napokra. És hogy az emlétett halakat, ha csak per partos, részenként is bészolgálják egyenleő akarattal obligálták magokat. Költ Móríczhidán, die 14 mensis Aprilis, anno Domini millesimo septingentesimo vigesimo quinto.

Franciscus Vidlics,

S. Mauritii de Bakony Bél O. S. B. Abbas (L. S.)

Coram me Francisco Matics, parochus Moriczhidensis (L. S.), coram me Michaele Rado, scholae rectore Moriczhidensis, eőregh bíró Sipos Benedek, törvény bíró Marko Péter, Nagy Mihály, Boros István, Molnár György. (Falu pecsétje.)

(Eredetije u. o.)

Közli: SRS.

A BÉCSI HADITANÁCS OLTALOMLEVELE DEBRECZENI KALMÁROK RÉSZÉRE. 1685.

Pénzökkel-fejökkel egyformán játszó tizenhetedik századbeli vakmerő debreczeni kalmárok közül való ez a három is, akik az alább olvasható oltalomlevelet kapták a bécsi legfelsőbb haditanácstól a török ellen folytatott felszabadító nagy hadjáratok idejében. Név szerint SZIKSZAI KIS PÉTER, SOLNAY (Zolnay) JÁNOS és BOROG MIHÁLY. Különösen Szikszai Kis Péter uram dicsekedhetett a maga korában ezzel a nélkülözhetetlen kalmári virtussal, amint ezt már egyszer róla megíram. Élete veszélyeztetésével kétszer kémlelte ki a török tábornok. Károly lotharingi herczeg ajánlatára Ő Felsége ezért nemességgel és Biharban több pusztával jutalmazta meg a derék bátor debreczeni főszert. A haditanács oltalomlevele így hangzik:

„Sacrae Caesareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Maiestatis Domini Nostri clementissimi nomine Vniuersis et singulis cuiuscunque Status, gradus ordinis Dignitatis, Conditionis, aut praeeminentiae existentibus, tam Ecclesiasticis, quam Saecularibus Magistratibus, item Urbium, oppidorum, aliorumque quorumvis Locorum et Communitatum Rectoribus et Magistris, nec non portuum, pontium, et passuum Custodibus, tum etiam praelibatae Maiestatis militaribus, officialibus, caeterisque, gregariis, tam Equestris, quam Pedestris ordinis militibus, et alyis quibusvis, qui praesentibus requisiti fuerint hisce benevole significandum Praesentium Exhibitores tres Incolas Debreczinenses. Petrum Kis SIXAY, Ioannem SOLNAY, et Michaellem BOROG hinc Debreczinum proficisci, et inde cum certo numero boum, ni Suae Caesareae Regiaeque Maiestatis seruitium collectorum rursus in has partes redire. Quibus et ubique Locorum securus et Liber transitus obvenire possit, omnes et singuli praecensiti, cuiuscunque Conditionis aut Dignitatis sint, benevole requiruntur: militibus, subditisque vero praefatae suae Maiestatis nomine serio in iungitur, ac demandatur, quatenus praememoratos tres Debreczinenses una cum Socijs adiunctis, equis, sarcinis curribus, et rebus penes se habitis, praesertim autem eum Bobus adducendis in reditu non solum ubique Locorum et passuum securum et Liberum transitum absque vlllo impedimento permittere, sed etiam Eisdem omnibus benevolentiae et humanitatis officijs prosequi, nec non necessitate ita postulante, et ubi requisiti fuerint, de salvo Conductu, Comitiva sufficiente, alyisque rebus prosequendo itineri idoneis prospicere velint ac Debeant. Executuri in hoc Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis seriam ac

omnimodam voluntatem atque mandatum. In cuius rei fidem hae Litterae
patentes Sigillo Caesareo sunt munitae ac corroboratae. Dabantur Viennae
Die 11. Martij Anno 1685.

(P. H.)

Ex Consilio Bellico
Die et Anno ut supra
Chistophorus Dorsch mpr.
Joannes Adamus Wober npr.

Összehajtott nagy ivalakú, papir. — Ostyába nyomott pecséttel.

Kívül: Más kézzel írva. Az Hadi tanácstul adott Passualis Levél,
melynél fogva Szikszai Kis Péter, Solnai János és Borog Mihaj Debreczenbül Marhákat szabadon hajthassanak és egyebet is Bécsbe Szállitassanak. De Anno 1685.

(Eredetije az én birtokomban.)

Közli: ZOLTAI LAJOS.

NAGY-TAPOLCSÁNY VÁR ÉS URADALOM URBARIUMA
A XVII. SZÁZAD KÖZEPÉRŐL.

Urbarium arcis et bonorum Nagy-Tapolcsany.

Proventus ordinarius oppidi Nagy-Tapolcsany.

Ad közönségnessen az ur eő nagysággha számára az város készpénzt adott esztendő által ezer forintot, mellyet két terminusra agya megh, ugy mint Szent György napján fl. 500 és hasonló képpen Szent Mihály napján fl. 500, eztet, ha in constitutis termini le nem tészék, száz forint az birságba.

Itten eő Nagysággha számára karacson estin kezdetik az bor árulás, az kinek folyása vizkereszt napjáigh tart. Vizkereszt naptul fogva pedig Szent Antal napigh, Szent Antal nap után két hétéggh az város bora foly, két hét elmulván az ur bora foly egész Szent György napigh. Szent György naptul fogva egész Szent János olaja főzése napjáigh meghint az varos bora foly Szent János napja után két egész hétéggh. Azon két hét eltelvén, meghént eő nagysággha bora egész Szent Mihály napigh mint sokadalmas ideöben mint sokadalmoknak kívül, az után meghint Sz. Mihály naptul foghva egész karacson estig az varos bora foly. Ez ideök között essik Szent Leopold napján sokadalom, melly sokadalomban az varosiak tartoznak az ur számára egy hordo bort ki arultatni, mellyet udvarbirak tartoznak reajok adni. Mivel pedig immar az vendéggh fogado ház megh van, megh szálván az vendéggh ottan, mindenkor kész borok légyen, az udvarbiro bort tarcon az vámháznál akkor is, mikor az varos csapja vagyon, de arra az vamous szorgalmatos gondot visellyen, hogy czéghért bé vonya akkor, mikor az város bora foly. Eltelvén penigh az varos csapjanak ideje, az czéghért mingyart ki tegye.

Item. Az ser koresma esztendő által az ury és se sokadalomban se penigh azon kívül sört, se marczozt nem szabad az városnak magokh számára arulni.

Item. Az varosiaknak pénzen való szénat se zabot, hogy azt arulnyak, nem szabad bé vinni, se privatim vendéggh fogadott senkinek tartanyi 16 f. birságh alatt, mivel efféle dologhal az eő nagysággha vendeggh fogadojaban nagy fogyatkozast szereznének.

Item. Az varosiak szoktak adni két szaz szapu zabott, hat örögh szénát, azért, hogy esztendő által az eő nagysaggha katonai nem quartéloznak.

Item. Az udvarbiro rea vigyazzon, hogy mikor az varóssy teörvé-

nyek szolgálhattnak, az ur számara is birsághot étéllyenek, kiváltképen az vér birsághott.

Item. Az kik halalos nyavalyaban esnek rea emlekezenek, hogy testamentomban az Ur kalácsát megh adgyák, mert ha nem, az maradékoktul minden marhaja el foglaltatik.

Item. Mind az nyolcz sokadalomban, ugy mint az kész pénzt, sőt, saytott, sarut, vasat, fazekakat, fa mivet és egyéb holmi öszközt az ur számára szegyéek, jollehet az varosiak szednek helyly pénzt, de annak is fele az uré.

Item. Mint az két fü vásárban, ugy mint az karacsonyi és husvéti vásárban mint szintén sokadalomban mindenkor az ur számara vamott szedgyenek.

Item. Vagyon az ur vendégh foghado hazahoz egy kaposztas kert, mellyet szabad az tisztarto, ha az ur számara be nem ülteti, az vamousnak engedni, ha annak engedi tehat tartozik az ur számara minden negyed fejet adni.

Item. Mas kert is vagyon, de mivel szintén ispotaly mellett vagyon, ispitalhoz rendeltetett.

Item. Vagyon Tapolcsanyi határban az ur számára rét No. 9.

Első Hromlikovská, masodik Kerlukovska, alias Welky Laaz

3. Bonyowsky Laz

4. U Drszny Laz

5. Spany kvomy

6. Hornyá Luka Berszkowska

7. Hay na patit od Praznowicz hornya

8. Hayna Pazit Dolnya

9. Na Mlyenyeste, ezek az ur számara kaszaltatnak.

Item. Vagyon az ur haza utan szanto feöld fél hely, mellyet az vamous vett bé és tartozik negyed képét rola adni az urnak, ha pedik az ur számára bevetik is szabad.

Item. Az mikor idő közben ugy mint sokadalmokra az varos kerül föl s ala járó kalmarok és egyéb kereskedő emberek Galgoczra, Sentire és egyéb helylyre az Tapolcsanyi vamon által mennek, megh vamoltasának, azok in specie bé is szolgálhattassanak az eő nagysággha számara az vamous által.

Item. Járnak az városban idegen Zidok, ugy mint Bannyaiaik, adnak esztendő által négy font borsot az Tavarokky kastély számára az udvarbiró szabad asztalára, ha peniglen masonnan is járnának, ezekre is udvarbiro gondot visellyen és velek végezzen.

Item. Vagyon az Tapolcsanyi hatarban egy Heromlik nevü malom, három kerék raita, vagyon egy kássa törő is rajta, melly malomnak jüvedelmibül fizet az molnár az urnak százhusz szapu buzát. Azon buzából jár az ispitalyra egy holnapra 5¹/₂ szapu buza és az oskolára minden holnapra egy szapu buza, az többé, az ki marad, az uré.

Az kássa törőtül két rész az uré, harmadik molnáré.

Item. Tartozik esztendő által ő nagysággha számára ártányokat No. 12 hizlalni, de nem egyszersmind adatnak néki, hanem minden kántorban hármat.

Item. Az mi az malomra kívántatik, két részt az ur eő nagysággha tartozik megh adni, harmadikat az molnár.

Item. Tartoznak az városiak per singula capita az Hromlik malomra és körülötte ha kívántatik minden esztendőben szekerstül marhástul gyalog is szolgálni.

Item. Az ur vámjátul tartozik az vámos ispétalbeli koldusokra minden személyre minden héten in paratis per d. 10 fizetni, — mostanság 10 koldus vagyon.

Item. Tavarnoki határban az kik kopaniczákot birnak, az kilenczedét róla megh agyak.

Item. Vagyon két rét az Tapolsanyi határban, Petrikowszky lazok, Szolchinyi emberek birják örököül, ezektül az lazoktul fizetnek esztendőnként az urnak:

Ennek a két laznak egyik részét birja Klicsanszky István, fizet tüle zabott, szaput 12

Másik részét birja Haján György, fizet zabott, szaput $1\frac{1}{2}$

Harmadik részét birja Gazda János, fizet töle zabott, szaput $1\frac{1}{2}$

Negyediket birja Szabó Antal. fizet zabott, szaput $1\frac{1}{2}$

Eötödik részét birja Tornia János. fizet zabot szaput $1\frac{1}{2}$

Hatodik részét Matuszko István, fizet zabot szaput $1\frac{1}{2}$

Hetedik részét Klacsánszky Mihály, fizet zabott szaput $1\frac{1}{2}$

Ezeket percipiallya vamous, tartozik számot adni róla:

Item. Az varoson vadnak mészárszékek, mostanság 3 vagyon három, az kibben hust vágnak, kiktül fizetnek esztendeigh az urnak egy-egy széktül egy masa fagyut. Minden örögh marhatul hat font hust egy széktül. Minden báránytul és kecske fiutul másfél font hust, ártántul három font hust és azonkivül az ur számara minden féle hust egy félerrel olcsóbban tartoznak adni.

Proventus ordinarius possessionis Nemesicz.

Szent György napján adnak minden quartátul per d. 50

Item Szent Mihály napján per d. 50

Ártány pénzt adnak comuniter per annum f 1 d 33.

Böjte élést ezek mindenfélét megh agyak:

Tyukot, ludat, vajat, mézet, a mint adnak, mint az több faluk esztendőnként udvarbiró limitatiója szerint, kalács helyben comuniter adnak per annum tritici puri szapu N. 1.

Azonkivül a singulis duabus quartis per annum tritici szapu N. 1, hordei szapu N. $1\frac{1}{2}$, avenae szapu N. $1\frac{1}{2}$.

Safranyt per annum lot N. 4.

Vagyon itt az ur eő nagysággha részére való egy uj malom, az kit ujonnan fel épettetik. Ettől tartozik molnár az urnak fizetni per annum:

Tritici szapu N. 1.

Szalonat . . $1\frac{1}{2}$

Czipóra tritici szapu N. 1.

Egy ártánt is tartozik hizlalni az ur számára; az ácsmester számára ad az számtartó kezéhez fl. 8, tritici szapu N. 4, vajat medias 1, mézet medias N. 1, kölös kássát medias 12.

Az puszta földekből adnak negyed képét, az irtoványokbul pedig kilenczedet. Vagyon ebben az határban két rét, Peccaszowskinak hijják, ennek egyikét az ur számára kaszályák, az második olim Matthia Petra in pignus conjectum, mellyet immár az ur számára foglaltak és kaszályák.

Item. Vagyon eő nagyságba számára egy örögh rét Szerce névő, az kin lészen száz szekér széna. Vagyon azonkívül huszonegy rétből csinált örögh rét, mellyet az ur számára... Az itt való puszta földeket, kapaniczakot eő nagyságba számára szántják és vetik.

Mind bort s mind sört árulnak, az mennyit reájok adnak és elkelhet.

Az ur kalácsát tartoznak megadni testamentomban, alioquin successorok bányák megh.

Az ujonnan föl töröt kertekbül tartoznak káposztás kertekbül eő nagyságának heted káposztát adni.

Proventus ordinarius possessionis Pochaban.

Adnak minden Szent György napjára egy quartátul den. 11.

Szent Mihály napjára similiter.

Ártány pénzt communiter adnak fl. 1.

Sáfránt adnak per annum communiter 1 lat.

Sör árulással tartoznak, valamennyi elkelhet.

Bor árulást penigh más más falukkal tartják, úgy, hogy ha reájok oszttyák tartoznak megh fizetni.

Puszta földekből negyed képét adnak, az kopaniczáktul penigh az kilenczedet.

Ezek tikot, ludat, vaját, mézet azon szerént adnak, mind az több faluk az udvarbíró limitatioja szerént.

Az puszta réteket eő nagyságba számára tartoznak kaszályni és takarnyi.

Az puszta kertek gyömöltsét is eő nagyságba számára aszalni.

Az ur kalácsát testamentomban megh hagyak etc.

Ezek mindenféle szolghalattal tartoznak, az mire kívántatik.

Proventus ordinarius possessionis Kis-Vendég.

Adnak minden Szent György napján minden quartátul den 11.

Item szent Mihály napján hasonló képpen per den. 11.

Ártány pénzt adnak per annum in paratis fl. 1 d. 50.

Item adnak per annum communiter sáfránt lattot No. 1^{1/2}.

Az irtoványokbul kilenczedet.

Az puszta földökbül negyedik képét.

Bort és sört tartoznak ki árulni, az mennyit reájok adnak és mennyi el kelhet.

Puszta rétek itt nem találtnak.

Az puszta kertek gyümölcsét eő nagyságba számára szedik és asszályák.

Karacsonra adnak minden quartátul tyukot No. 1.

Husvétra minden quartátul hostatokkal együtt per ova N. 4.

Item közönségesen az hostatokkal együt adnak per annum tyukot, ludat, vaját, mézet, barant és egyéb élést, udvarbíró limitatiója szerint. Az ur kalácsát testamentomban etc.

Az ujonnan fel töröt kertekből és káposztás kertekből hetedet adnak. Az heréng h pénzt hasonló képpen mint az több faluk megh adgyák. Ezenkívül mindenféle munkával és szolgálattal tartoznak az hova kívántatik.

Vagyon itt egy malom is, mellytül adnak per annum tritici szapu N. 6.

Artant is tartoznak hizlalni N. 1.

Az ács mesternek fizet per annum in paratis f. 8.

Buzát és egyéb élést mint az több molnárok.

Szabad birák tartoznak az urnak adni egy barant egy karolt avagy egy aranyat.

Proventus ordinarius possessionis Nagy Wendégh.

Szent György napján adnak minden quartátul per den. 30.

Szent Mihály napján azonképpen per den 30.

Sáfránt communiter per annum lattot No. 4.

Karacsonra minden quartatul tyukot No. 1.

Az heringh pénzt hasonló képpen mint más faluk megh agyak.

Ártány pénzt adnak per annum in paratis fl. 2 d. 25.

Husvétra adnak minden quartatul per ova No. 2.

Item mindenféle élést ezekis tartoznak megh adni tyukot, ludat etc.

Az pusztá réteket ur eő nagysággha számára kaszályák.

Pusztá kertek gyümölcsét is az ur számára tartoznak aszalni.

Az ur kalácsát tartoznak megh adni etc.

Az pusztá földekbül negyed kepét adnak az urnak, kopanyiczákbul penigh kilenczedet.

Az föl foghot káposztás kertekből és pusztá káposztas kertekből heted káposztat adnak.

Bort és sört az Rédekiekkel tartoznak árulni az mennyi el kelhett.

Vagyon itt egy kerekő malom esztendeő által ad belöle tritici 6 szaput. Artant is tartozik az ur számára hizlalni. Az ácsnak fizet per annum in paratis fl. 8 tritici saponis N. 4, vaját iczét No. 1, soot iczét N. 1, akár mi némő kássát iczét No. 12.

Ezenkívül mindennémő szolgálattal tartoznak szolgálhnyi esztendő által.

Vadnak itt az egész Suchadolinan kerékjartok, ezekbül tizedett attak, (ezekbül) de azt immár el végezvén az urakkal, hogy készpénzzel foghnak fizetni.

Az melly malmott bér Mondok Janos és Molnár Mártony, kitül fizetnek annuatim, a mint felül megh van írva, vagyon itt más malom is, kinek neve felső malom, melly malmot birják Spanik Mihály, Spanik Ádám és Palkó Martiny, kitül fizetnek gabonát szapu No. 6, kész pénzt fl. 7 d. 50. Azonkívül tartoznak fejszivel minden esztendőbe két hétigh a hova kívántatik.

Annak okáért minden kerékjártó az ki szekérrel jár az hegyben ad esztendeigh az urnak fl. 1.

Az kik pedig csak háton hordgyák keréknek való fát, azok fizetnek esztendő által per d. 25, mellyek minthogy nem egyiránt vannak mindenkor, néha többen néha kevesebben, esztendő által proventus lehet tülék circiter fl. 40, mellyet az ispány tartozik hiven kiszedni és az udvarbiro kezéhez administralni, udvarbiro penigh az ispánt quietálni.

Proventus ordinarius possessionis Rédek

Szent György napján minden quartátul fizetnek per d. 96.

Szent Mihály napján hasonló képpen d. 96.

Sáfránt communiter adnak latot No. 1^{1/2}.

Ártányért in paratis adnak fl. 1 d. 25.

Karacson napján adnak minden quartatul tyukot No. 1.

Kalácsért adnak tritici sapu 1^{1/2}.

Ezekh is a heringh pénzt megh agyak mint az töb faluk.

Husvétra adnak minden quartatul per ova No. 2.

Item minden quartatul per annum adnak ludfiat No. 1, vajat iczét No. 1, mézet M. 1.

Az puszta földökbül mikor bevetnek az urnak adnak negyed képét.

Puszta kertek gyömölcsét az ur számára aszalni.

Ujjonnan fel töröt kertekbül ha lészen heted kaposztat tartoznak megh adni.

Az ur kalácsát megh hagyák testamentomban etc.

Bort és sört tartoznak arulni az mennyit rendelnek és az mi eájok esik minden munkával és szolgálattal tartoznak.

Proventus ordinarius possessionis Zlatnik.

Adnak Sz. György napján minden quartátul d. 15.

Szt. Mihály napján similiter d. 15.

Ártány pénzt adnak communiter fl. 3.

Sáfránt adnak communiter lott No. 2.

Bort és sört tartoznak arulni az mennyi elkelhett.

Puszta földektül negyed képét.

Az irtóványoktul nonát.

Az csapoldi réteket eők is tartoznak kaszalni.

Puszta kertek gyömölcsét az ur számára szedik és aszal.-(ják.)

Az ur kalácczát etc.

Az ujonnan felfogott kertektül heted kaposztat tartoznak megh adni.

Élést ugy mind tyukot, ludat etc. tartoznak adnyi.

Vagyon itt három tilalmas hegy:

Kulhan

Kamenna hora

Splazy.

Ezenkívül mindenféle szolgálattal tartoznak.

Az bárányokbul kecske fiakbul nonát tartoznak.

Vagyon itt az Chotrina vizén uy malom, mellynek szabadságba tölt el 11 novembris anni p., az kit birnak Gyurik Belan és Bartóny Martin. Fizetnek immár azon malomtul kész pénzt f. 7 d. 50, rosot, buzát szapu $8\frac{1}{2}$, vaját iczét No. 1, akar mi féllye kássát M. 12, sóót M. 1, kalácsnak való buzát szapu No. 1.

Az ártányt itt nem hizlalhatyák, mert tolvajok miat el pusztult, s mostan deszka metélő főréssz vagyon és egy kerekő malom is építetett azon helyen.

Vagyon itt más malom is mellyet bir Drszkowszky Jano, egy kerék rajta, mellyből ad per annum tritici szaput No. 6. Egy ártánt is tartozik hizlalni.

Az ács mester számára annit ad, mint az töb molnarok.
Második malom is volt, de háboru miatt el pusztult etc.

Census ordinarius possessionis Podhragya.

Szent Mihály napra adnak tyukot No. 1.

Szent Mihály napi és karácsonyi kalácsért adnak tritici szap. No. 3.

Esztendőnként karácson napra similiter adnak tritici puri saponos No. 1.

Husvét nap minden quartátul dant per ova No. 4.

Ezenkívül tyukot, ludat, mézet, vaját etc. és egyéb féle élést udvarbíró limitatiója szerint.

Pünkösd napján minden quartátul caseum No. 1 és communiter egy báránt.

Item. Esztendő által adnak sáfránt fél fontot.

Tartoznak bort árulni esztendő által hordott No. 5.

Hasonlóképpen sört is tartoznak árulni.

Item. Tartoznak egy virasztót is tartani az várban, kinek maghok fizetnek.

Vagyon az határban szőlő hegy is, kitül ius montanum tartoznak adni az ur számára ugy, mint mindenik öltül eörögh iczét 2, téssen kicsiny iczét 4.

Bárányokbul kecskefiakbul, rajokbul tizedet adnak.

Az mikor eördönknek termések lészen az sertis marhabul tizedet agyanak és az dësma ha ki nem telik váltó pénzt adgyanak eörögh warhatul per d. 12 apro marhatt pedig kettőt köl öszve tudnyi.

Az kik penigh nincs emberek akar jobbágy akar sellir légyen, az kik hegyben járnak valami fa edént és fa öszközt, mindenbül az ur számára tizedet adgyanak és az várbéli porkoláb vigyáztasson reájok és szedesse ky héven.

Az irtovanyokbul eő nagyságba számára kilenczedet, de mivelhogy levelek vagyon az szegény Révay Judith asszonytul, addigh nem attak, az ur akarattyán áll.

Pusztá földökbül negyed képét.

Vagyon ebben az határban egy kerekő malom, mellyet bir Kozya Steffan. Esztendő által ad tüle in paratis fl. 1, tritici sapon No. 1.

Az ács számára számtartó kezéhez fl. 2 d. 50.

tritici sapon 4.

vajat iczét No. 1.

Soot 1.

Kassat 12.

Vagyon ott molnárnak egy rétkéje, mellytül fizet fl. 1.

Egy ártánt is tartozik hizlalni.

Az úr kalácsára emlékeztessenek etc.

Az ujonnan fel foghott kertekből és puszta kertekből hetedet adgyanak Item puszta kertek gyümölcsét az úr számára aszallyák.

Ezek szántanyi vetnyi nem tartoznak, sem buzát hordani, hanem az várbéli süzséghees szolgálattyt tartoznak praestalni etc.

Proventus ordinarius possessionis Welusocz.

Adnak szent György napján minden quartatul per d. 50.

Hasonló képpen szent Mihály napján per d. 50.

Ártány pénzt communiter fl. 1 d. 50.

Saffrant per annum lot 9.

Karacson napján minden quartatul gallina 1.

Kalács helyében adatnak tritici szap 2

Minden esztendőben minden egy quartatul heringh pénzt per d 3

Böyti élést is tartoznak adni, mint Nemesicziek husvétben minden quartatul per ova No 2.

Azonkívül mindenféle élést mint más faluk.

Fallustul adnak konyha süzségheére esztendőnken tyúk fiat No. 12.

Bartos Mihály ád esztendőnként egy réttől báránt 1.

Az puszta földöktül negyed képét adnak.

Kopanyiczakbul kilenczedet.

Puszta réteket az úr számára kaszallyák.

Az maghok szőlőitül ius montanum az úr számára minden öltül örögh két iczét adnak.

Tartoznak Zavadiakkal bort esztendőnként ároltatnyi hordott No. 5.

Sört is árolnak, a mennyi elkebett.

Az úr kalácsát testamentomban tartoznak etc.

Káposztás kertekbul és puszta kertekbul hetedet adnak.

Andras Janchy szőlőibül szentegyházra adnak tizedet, ius montanum az úr számára.

Vagyon itt az Zavaday papnak járó kopanicza No. 9, kiket habévetik negyed képét adnak belőle.

Vagyon itt egy kerekü malom mellyből adnak az úrnak készpénzt fl. 1, szalonnat $\frac{1}{2}$

Czipó helyet ad minden esztendőben buzát szaput N. 1.

Egy ártánt is tartozik hizlalni.

Ács számára fizett minden esztendőben f. 2 d. 50, tritici sapon 4. egy icze vajat, egy icze sóót, kássát 12.

Mindenféle szolgálattal tartoznak.

Baranyokbul, kecske fiakbul kilenczedet tartoznak adnyi.

Census ordinarius possessionis Thessar.

Szent György napkor minden quartatul adnak per d. 24.

Szent Mihály napkor is úgy d. 24.

Ártány pénzt communiter f. 2 d. 64.

Sáfránt communiter lot 4.

Minden juhos ember bárányokbul kilenczedet.

Ezek heréng h pénzt adnak avagy tartoznak fizetni mint szintén az több faluk.

Tyúkot, lúdat, vaját mézet etc. udvarbíró limitatiója szerint.

Kalácsért adnak buzát mett 1.

A singulis duabus quartis adnak karácsonra avenae szap. 4, ova per 8, cuponem 1.

Pusztá földökbül negyed képét. Irtoványokbul kilenczedet.

Pusztá réteket tartoznak kaszálni be is takarni.

Pusztá kertek gyomölcsét az úr számára aszalni.

Szőlőktül ius montanum tartoznak adni, minden öltül két orogh iczét.

Bort tartoznak kiárulni Kuzmiciakkal hordott No. 6.

Káposztás kertekbül hetedet adnak.

Vala az Tessary hegyen az úr számára szőlő No. 4.

Az két örögh szőlő most is megh vagyon, az harmadikat Zarnóczay Justinának atták, negyediket egy Jaczy embernek atták, hogy megh epülvén, hegy vamott fogh adni belőle.

Ezek mindenféle munkával tartoznak.

Vagyon az határban három malom, egyikét birja Ghochik Jano és Gyuro.

Ad esztendeigh töle f. 2, és cipőért buzát sap. 2, szalonnát No. $\frac{1}{2}$

Az ács mesternek esztendőben f. 2 d. 50.

Második malmot bírja a Jánit Jano és Szulisansky János, kitül per omnia úgy fizetnek mint felső malom. Mind kettőbe egy-egy ártánt is tartoznak hízlalni.

Az harmadik pusztá.

Census ordinarius possessionis Tawarnok.

Szent György napján az kik lóval szolgálhatnak adnak per d. 50.

Szent Mihály napján hasonló képpen. Az több quartakott pedig kik birják, mivel semmi feölgyek nincs utánnok, hanem az úr számára foglaltak, nem fizetnek, hanem gyalogh szolgálhatnak.

Pusztá feöldek itt nincsenek, mert az úr számára vetik. (Megjegyzés : Nem igaz, mert vagyon.)

Ezen az határon mind az attvalok, mint az widikiek az irtovanyoktul kilenczeddel tartoznak.

Bor árulással tartoznak az mennyi reájok jön, sörrel is.

Az úr kalácsát stb.

Az pusztá kertek gyömölcsét az úr számára aszallják.

Vagyon ebben az határban malom 2 az kastélnal egyik, melyen vagyon kerék No. 2. és egy kássa törő, mely malomnak jövedelméből az előtt az úr számára két részt attak, az harmadik részt pedig molnárnak. De mostanságh fizetnek esztendeigh tritici sap. 80, kássa törőből két rész kassat, harmadik magáé.

Ezenkívül minden esztendőben tartozik az úrnak nyolcz ártánt hizlalni.

Az malomhoz az mi kívántatik, két rész az úré, harmadik molnáré. Kastélyban tartozik szolgálni fejszével.

(Eredetije papiron, az Orsz. Ltárban. Urb. et Conser. Fasc. 60. No. 78.)

Közli: I. B.

A DOMBOVÁRI KASZNÁR ÉS KULCSÁR UTASÍTÁSA 1755 ben.

(Interimalis Instructio pro Frumentariatu et Clavigeratu Inelyti Dominii Dombóvár.)

1-mo.

Isteni félelemmel és jámbor étellel éljen s előjárjon a kasznár s kulcsár; a méltóságos herczeg személyéhez igaz hívséggel lenni obligáltak.

2-do.

A keze alá bízott gabonát szalmában jó fődéllel conserváltatni és békerítettetni tartozik, hogy valamely kár ne következék, melyért megfelelni obligáltak; azomban mikor annak ideje, azt hites nyomtatókkal kinyomtatni, annak szalmáját jól bétakarítottatni, hogy kár ne essék abban; mert ha gondatlansága miatt elromlana, — miáltal a méltóságos uraság kárt vallana a marhákban, — annak megtérítésére obligáltak.

3-tio.

A gabonát jól szórván, tartozik azt a hites bírák előtt az igaz *pozsonyi mérővel* csapva megmérteni és a helységbeli könyvecskékbe azonnal beírni, s magát is róla quietáltatni, vagyis attestáltatni mellyik asztagból mennyi lett? Azt pedig a maga manuálisába is beírja, hogy jövendőben a falu-könyvecskékkel confrontálni lehessen.

4-to.

Minden héten legalább egyszer, de nyáron minden héten kétszer az egész gabonát jól megforgattassa, hogy gondatlansága miatt el ne romoljon, és a zsiszik belé ne essen; mert ha azt elmulattya és gondatlansága kinyilatkozik: a kauzált károkat megtéríteni obligáltakatni fog.

A gabonára pedig, —

5-to

a ki egész esztendeig a granáriumban maradt, — apasztásra engedődik minden százra két mérő, melyet érteni úgy kelletik, hogy ha 1-ma Januarii beméretnék és utolsó decemberig megmaradna, tehát minden száz mérő után két pozsonyi mérő decrescientiát számlálhatna; hogyha pedig 1-ma Aprilis bemérettetnék és 30. Septembris megénten erogáltatnék, tehát csak félesztendőre egy mérőt számlálhatna. Kihez

képest a kasznár obligáltatik mind a perceptiókat, mind pedig erogátíóját igazán s híven fölírni és számadásában specificálni, — a szerint is a decrescientiát fölvetni és erogátíóba tenni, — azt is observálván, hogy a mely gabona conventiókra kiadatik, nemkülönben a mely gabona vermekbe töltetik, attól decrescencia nem jár; annak okáért tartozik számadásában külön classisba venni a granáriumban levő gabonát, úgy a ki vermekben is vagyon.

6-to.

A minémű gabona a vermekbe töltetik, tartozik azt annak rendi szerint fölírni és a vermeket hol legyenek specificálni; a mellett: minémű gabona hova való és mennyi legyen benne, connotálni; azomban a vermekbe is rovást tenni, mellyen a gabona felróva legyen, nemkülönben a rovásra tintával felírni, mely nap és esztendőben méretett belé a gabona, hány pozsonyi és hova való gabona legyen? Midőn pedig a verembeli gabona kivétetik és eladatik, hites emberek előtt a verem alja mérettesék meg és számadásba tétessék fel, s azután a méltóságos uraság sörtés marháinak adassék.

7-mo.

A borokat tisztán tartsa és minden héten megtörülgetvén tisztogatván, töltse jó borral, a mint is minden tíz akóra egy itcze bor minden hétre pro repletura applacidáltatik.

8-vo.

Tempore vindemiae a kilenczed borokat mindjárast midőn conscribáltatnak, foglalják el és az uraság pinczéiben összehordattassa, a mellett az igaz localis és personalis conscriptiókat a nonatorok által in facie loci subscribáltatván, *tam quond vinum quam etiam fruges* számadása mellé ennectálni tartozik, a boroknak introitusát pedig a conscriptio szerint introuálni tartozik, s midőn tempore conscriptionis a borok a pinczébe jönnek, a pinczék kulcsai bépecsételve legyenek és hites emberek által három hét alatt impleáltassanak; azután ad ordinarium repleturam vegye azokat s conserválja. Miglen pedig az első három repletura meg nem lészen, a kulcsok azon hites emberek által bépecsételtessenek és minden héten azon három hét alatt mi ment beléjek fideliter connotálván attestátiót vegyen.

9-no.

A koreshmákat tartozik mindenféle itallal, úgymint borral, sörrel és pálinkával elégségesen provideálni, ugyan előre is úgy, hogy csak egy óráig se legyenek a koreshmák ital nélkül.

Hogyha pedig látná, hogy pinczéiben is elégséges provisio nem volna, annak idejében mind praefectus uramnak, mind pedig a tisztartónak megjelenteni tartozik, hogy ő kegyelmek in tempore dispositiókat tehessenek. Hogyha pedig kulcsár uram gondatlansága miatt valami kár következne, annak megtérítésére obligáltatik.

10-mo.

A restantiáknak incassatiója, — minthogy a kasznárra bízott, — tartozik azt minden szorgalmatossággal incassálni abból egy pénzt sem erogálni, hanem ad *Cassam Generalem* adminisztrálni. Hogyha pedig annak incassatióján iparkodni nem fog, az okozandó kárt megfizetni obligáltatik.

11-mo.

Az új proventusoknak (bevételebe) per absolutum ne avassa vagy ingerálja magát (*sub poena amotionis* és a bevett summának duplán való megadása vagy megfizetése); hanem hogy ha a számtartónak absentiájában valamely gabona, vagy más distractióra való eladatnék, annak árát ugyan fölveheti, de mihelyest a számtartó megérkezik, tartozik azt *sub poena suprascripta* azonnal cum genuina specificatione resignálni és magát róla quietáltatni.

12-mo.

Minden hétnek a végén tartozik a kulcsár a számtartónak egy *extractust* megküldeni, hova és mellyik korcsmára mennyi és minemű italt adott ki, cum declaratione, hogy praefectus uram, vagy tisztartó uram minemű árát szabta annak, hogy a számtartó tudhassa magát dirigálni, mellyet is a korcsmárosoknál lévő könyvecskékben is fideliter dietim, mikor kiadja, fölírni tartozik.

13-tio.

Valamint a kulcsár- és kasznárságbeli hivataljában vagy annak perceptiójában másnak innitalni nem szabad: úgy szintén ő se avassa magát mások functiójába, kiváltképpen valamely dispositióba, mert az olyan csupán praefectus uramat vagy a tisztartót illeti; hanem a maga hivataljában igazán és híven eljárjon, — a méltóságos uraság kárát távoztassa és hasznát előmozdítsa, — hogyha pedig valami ollyast venne észre, a mi az uraság kárára czélozna, tartozik azt a méltóságos herczegnek, úgy *rationariának* is, circumstantialiter megírni.

Mely interimalis instructio usque ad ratificationem *Celsissimi Principis* pro observatione kiadatik. *Osorae*, die 5. Maii, Anno 1755. Handl János főextractor s. k. (P. H.)

(Esterházy hg. *kismartoni* főlevéltárából. Fasc.: H. No. 48. Repositor: 60.).

Közli: DR. MERÉNYI LAJOS.

SEGESVÁR VÁROS JAVASLATA A FÖLDFOGLALÁSOK ÉS ERDŐ- IRTÁSOK MEGAKADÁLYOZÁSÁRÓL.

(XVIII. század vége.)

Entwurf

nach welchem denen von Zeit zu Zeit eingerissenen und nach zum Nachtheil der Waldungen so wohl, als der Vieh-Weide einreissenden Umhackungen ein und anderer Grund-Stücke, wie auch Ausrottung der Wälder für die Zukunft mit einmal gesteuert werden könnte.

1. Könnten die dermalen zugemachte Erber in wie ferne selbige nicht in offenem Felde liegen, sondern entweder an Wälder, oder Baumgärten angränzen (um nur einmal zum Zweck zu gelangen und den ewigen Missfälligkeiten, die von der bisherigen Erfahrung zu schliessen, sonst sicher auf unsern Urenkeln anerben, dürften ein Ende zu machen und die längsgewünschte Eintracht erzielen zu können (auch in Zukunft) zugemacht bleiben, jedoch unter nachfolgenden ohne alle Rücksicht zu beobachtende Bedingungen:

a) Möchte genau untersucht werden, ob die zugemachte Erde ein rechtsbeständiges Eigenthum der Besitzer sei, oder von der Stadt-Erde eigenmächtiger Weise abgerissen worden?

Im ersten Fall wäre der Besitzer mit keiner andern Redemtions-Tax anzusehen, ausser dass er ad analogiam der Bogendörfer, Scherkeser und Glöchners-Moor possessorum von jedem dritten in die Calcatur fallenden Jahre, die gewöhnliche Redemtions-Tax per Fuhr Heu à 1 Rf. oder per Joch Acker-Erde à 20 kr. entrichten müsste.

Im letztern Fall hingegen, wenn nemlich der Besitzer nich sein wahres Eigenthum zugemacht, sondern Stadt-Erde eingenommen, möchte derselbe ausser dieser, für jedes Broch-Jahr zu entrichtenden Redemtions-Tax à 20 kr. per Joch Acker-Erde, oder à Rf. 1, per Fuhr Heu auch eine gewisse, nach billigem Maassstabe und nach Beschaffenheit der bessern, oder schlechtern qualität des Bodens, auf 5, 10 bis 15 Rf. zu bestimmenden Summe, für jedes Joch eingenommener Stadt-Erde entrichten, und erst durch Bezahlung dieser Tax des Eigenthums-Recht über sothane eigenmächtige weise eingenommen Stadt-Erde, sich erwerben.

b) In beiden Fällen aber, es mag nun der Besitzer sein unstreitiges Eigenthum, oder Stadterde zugemacht haben, müsste jeder Besitzer ohne Unterschied, wofern er sein Grund-Stück auch künftig zugemachter haben wollte, für jedes Joch Erde semel pro semper eine Tax von

20 Rf. baar entrichten, wo ihm so nach der zugemachte Grund auf immer zugemachter belassen, folglich auch der jährliche Gnuß desselben eingeäumt werden könnte; selbe sich nun:

2. Ein oder andern possessor derer bereits zugemachten Gründen weniger die letzterwehnte Revindications-Tax à 20 Rf. zu entrichten, so folget von selbst, dass die Haage, Zaune, Blanken, oder Schanzgräben womit die Erde umschlossen ist, auf der Stelle cassieret, folglich des zugemachte in offenes freies Feld verwandelt werden müsste; gleich wie auch die Redemtions-Tax für den Genuss in den Brochjahren und die Redimirungs-Summe für eingenommene Stadterde à 5, 10 bis 15 Rf. per Joch, allerdings baar und ex instanti zu erlegen ist.

3. Versteht sich von selbst, dass auch jene, welche seit den nächsten 20 Jahren her (denn ein vor allemal muss ein Terminus a quo angenommen werden, wofern man, was doch unmöglich ist, nicht ins unendliche zurückgehen will) einige Stadterde entweder durch Ausrotten, oder sonst auf eine andere weise, eigenmächtiger Weise zwar zu sich gerissen, aber solche nicht umhaget oder zugemacht, die puncta 2. stipulierte Redimirungs-Summe à 5, 10 bis 15 Rf. allerdings bezahlen, von der auf die zugemachten Grunde geschlagene Brachjoches und Redimirungs-Tax aber freigesprochen seie müsten; damit aber:

4. Aller willkührlichen Vergrösserung derer bereits zugemachter, oder auch nur gerotteten Erde an der anliegenden Waldung gänzlich gesteuert werde, wird von nöthig erachtet, solche durchaus mit hinlänglichen und kenntlichen Mark-Steinen zu begränzen, die Übertreter aber, oder jene, die sich unterstünden, die gesetzten Steine wegzuschaffen, gesetzmässig auch bestrafen. Da endlich:

5. Die Umstände ein und anderer Bürger es nothwendig machen können, entweder ihr Eigenthum zu Biengärten, oder zu auderen Absichten zu umhagen, oder auch unschädliche mit Gestripp verwachsene Stadt-Erde zu reinigen und sich in gehörigen Wege zu zueignen: so kann zwar solches zum Nachstand der Feldindustrie und auch nur aus diesem Grunde schlechterdings nicht gewehret werden, weil es unbillig sein würde, da wo es absque praejudicio tertii geschehen kann, jemanden einen billigen Vortheil zu verweigern, der de praeterito schon andern eingeräumt worden. Nur ist es erforderlich darauf zu sorgen, dass nich Eigenmacht Willkühr und praevarication einschleiche. Diesem Übel vorzubeugen, müsste:

a) Ein jeder, der in Zukunft entweder zu rothen, oder sein Eigenthum zu zu machen gedächte, zu vörderst bei dem Magistrat bittlich einkommen und sein Vorhaben deutlich anzeigen; dann möchte:

b) Gemeinschaftlich von Magistrats- und Comitats wegen eine Beaugenscheinigung veranstaltet und dabei genau geprüft werden, ob entweder der zu rothende Ort ohne Nachtheil der Wälder gerottet, oder der zu zumachen verlangte Platz, vermög seiner Lage- und Orts-Beschaffenheit also beschaffen wäre, dass solcher ohne Beschränkung des offenen Feldes, oder ohne merklichen Nachtheil der Vieh-Weide, zugemacht werden könnte.

c) Nach vorausgeschickter diensfälliger Prüfung der Umstände, müsste dann gemeinschaftlich von Seiten beider Collegiorum darüber erkannt werden, ob bei dem Bittsteller einer der vorbeschriebenen Fälle wirklich eintreten? Und wenn dieses, dann könnte die Unhagung, oder Ausrottung auch in Hinkunft allerdings bewilliget werden, aber ein anders, als gegen baare Bezahlung derer auf beide Fälle gesetzten Taxen und unter unmittelbahrer Begränzung des bewilligten Patzes.

d) Alle jene hingegen, welche ohn angesuchte, und ohne die in vorbeschriebenem Wege enthaltene Bewilligung, entweder rothen, oder einige Ende quoquo modo zu machen sollten, müssten *erstere* zwar nicht nur mit der angesetzten Tax in duplo belegt, sondern auch, falls sie sich an fruchtragenden Bäumen vergriffen hätten, mit der Waldordnungsmässigen Strafe angesehen; *letztere* aber ihre Haagen, oder was es sonst sein mag, auf der Stelle niedrigerissen, und dazu entweder auf Rf. 12. gestraft, oder mit 24 Stockstreichen belegt werden. Ganz zuverlässlich kann es gehofft werden, dass die Einführung dieses Plans bei pünktlicher Beobachtung desselben nicht nur allen fernern praevencationen gesteuert werden, sondern auch dem Publico namhaften Summen, entweder zu Tillgung der Passivorum, oder zu Bestreitung anderer öffentlicher Nothwendigkeiten zu fallen müssen.

Schössburg, den 30-ten Juni 1791. Michael Garloff pro orator mp., Martin Joseph Snecker orator mp. Martin Gottlieb Schell mp. Andras Rimer mp. Johann Kraft mp. Georg Martini mp. Michael Kreutzer mp. Johann Miller mp. Georg Sporer mp. provisor; Mihael Fogarascher mp. Joseph Gottschling mp. Martin Biehselt mp. Johann Clements mp. Stephan Schmidt mp. Andreas Theill mp. und gesammte Comit.

Als Nachtrag zum 1-sten Punkt wird von gesammter Comit. an nach bezufügen belicht, dass da es eine in der Erfahrung nur allzu gegründete Sache ist, dass unter dem Titul (Biengärten-Anlagung) mehrentheils die Feldmayerey zum Grunde ligt, gestollen die Bewohner solcher Erber, deren in manchem 2 bis 3 sind, nicht nur mit ihrem eigenen, sondern auch nebst des Grundeigenthümers, auch mit fremden in ihre Hut aufgenommenem Vieh, denen benachbahrten Grundstücken, besonders aber denen angränzenden Waldungen die auffallendsten Schaden zufügen, also zwar, dass die Besitzer von ersterens, seien Acker oder Wiesen, in denen Florthalern immer verkürzt; letztern hingegen vor beständig und dermassen mitgenommen werden, dass deren so nöthiger Nachwachs ummöglich befördert werden kann; so wäre mit allem ernst die Verfügung zu treffen, womit:

a) Kein Grundbesitzer mehr ein, zur Bewohnung ehen auch nur eines Bienhüters dienende Stube errichten, ausser dieser aber alles übrige zur Merchanterie abzweckende Gebäude demolirt werden solle. Um aber den vorgesetzten Endzweck desto sicherer erreichen zu können, müsste:

b) Bei Straf der Confiscation denen Bienhütern (verseht sich in jedem Biengarten nur von einem) ausser einer Kuh, die derselbe in

den Florjahren zur Stadtheerde treiben solle, weder für sich, noch weniger aber für andern einiges Vieh dasebst zu halten, gestattet werden, möchten der Augenschein bestetiget, dass auch dermalen gegen 300 Stück Vieh bei denen weniger Binegärten vorfindig seind, wodurch dann nicht nur die aufgestellte Hirten allerdings verkürztet, sondern auch durch derlei besondern Heerden, die Waldungen äusserst verheeret, und manch Frucht- oder Grastragende Land beschädiget wird. Jahr, Tag, und Unterfertigte, wie jenseits.

Eredetije az Orsz. Levéltárban. Erd. főkörmészék 1792. évi 742. sz.

IRODALOM.

THALLÓCZY LAJOS. Mantovai követjárás Budán. (Olvastatott a Magy. Tud. Akadémia II. osztályának 1905. június 15-én tartott ülésén.) Budapest, 1905. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Nagy 8-r., 114 l. Ára 2 korona. — (Értekezések a történeti tudományok köréből. XX. kötet. 4. szám.)

Gonzaga Ferencz, Mantua ura 1395-ben De Armaninis Pál személyében követet küldött Zsigmond király udvarába Budára, hogy ez uralkodó jóindulatát és támogatását kinyerje. A követ útjáról, tapasztalatairól, küldetésének eredményéről öt levélben számolt be urának, mely okiratokat THALLÓCZY LAJOS nagynevű történészünk itt ismertetett értekezése függelékében adott ki. Nem foglalkozhatom itt azon fontosság méltatásával, amelyvel az illusztris szerző dolgozata a jelzett kor politikai történetére bír. Csak azon érdekes és tanulságos fejtegetéseket kívánom kiemelni, amelyek becses adalékok gyanánt járulnak hazánk gazdaságtörténeti irodalmához. Értekező elmondván ugyanis a mantovai követ küldetésének okait és célját, nemcsak a követjárás diplomáciai jelentőségét fejtegeti, de kiterjeszkedik egyuttal hazánk e korbeli közállapotainak, különösen a közgazdasági viszonyoknak érdekes jellemzésére. Kereskedelem- s forgalomtörténeti szempontból tanulságos THALLÓCZYNAK azon kommentárja, amelyvel Pál uram által Olaszhonból hazánkba (Chioggia—Zengg—Zágráb—Buda) tett utazásnak leírását kíséri (28—33. l.). A követ vadászebeket hozott a magyar királyi udvarba, amelyekkel Gonzaga — ismervén Zsigmond vadászszenvélyét — kedveskedni kívánt emennek. Az ajándék értékességét szerző azon fejtegetései emelik ki, amelyek az akkori vadásatról és a főuri vadászokról szólnak. Pál úr Budán tartózkodván egy ideig, jelentéseiben említi az udvari konyha egyszerűségét — amelyet a mantovai főpeczér finnyásan megvetett — továbbá panaszkodik a budai élelmiszerek, különösen a bor nagy drágaságáról. Itt THALLÓCZY ismét megragadta az alkalmat, hogy a magyar királyi udvar háztartását, a budai piacz viszonyait s általában a kereskedelmi viszonyokat vizsgálja és ecsetelje. A bor drágaságáról írt magyarázatot (84—85. l.) azonban kiegészíteni óhajtanám azon tapasztalatok eredményével, amelyeket a pozsonyi kamarszámadáskönyvek áradatai tanulmányozása alapján a középkori árképződésről nyertem. A XV. század közepe táján a pozsonyi borárak nagymérvű hullámozást mutatnak. Így 1440 augusztus és szeptember havában 1 pint bor (körülbelül 1.4 liter) 24 denárba, 1442 október havától

1443 július haváig, azután még 1445-ben is csak 2 denárba került.¹⁾ A legmagasabb ár tehát a legalacsonyabb *tizenkétszerese*! Véleményem szerint, amelyet az idevágó anyag közzététele alkalmával még bővebben fogok megindokolni, ezen exorbitáns árhullámmzást részint a termékek, részint a fogyasztás aránytalansága idézte elő. Mennél fejlettebb valamely ország közgazdasága, annál nagyobbak ez aránytalanságok, különösen az élelmiszerek kínálata-kereslete terén. Valószínű tehát, hogy 1395-ben, amidőn Pál úr Budán időzött, bordrágulás állott be, helyi drágulás, amelyet az olaszországi állandóbb s fejlettebb közgazdasági viszonyokhoz szokott talián keservesen érzett meg. Az egyéb piaci cikkek drágasága pedig évadi volt, hiszen Pál úr november—december közt, télvíz idején, tartózkodott Budán, amidőn *a mi* éghajlatunk alatt rendszerint legdrágábbak az élelmiszerek.²⁾

Ráutalván ismételtén a 80—84. lapon irt kereskedelemtörténeti fejtegetések szellemes és tanulságos tartalmára, ismertetésünk végén azon véleményünknek adhatunk kifejezést, hogy THALLÓCZY ezen dolgozata, méltóan sorakozván munkásságának eddigi termékeihez, rendkívül becsesen gyarapítja ismereteinket hazánk XIV. századbéli közgazdasági viszonyairól.

KOVÁTS FERENCZ.

¹⁾ A bor nagybani árának hullámmzására v. ö. „Városi adózás a középkorban“ cz. dolgozatom 98—100. lapjain közölt adatokat.

²⁾ Máskülönben épen az ellenkezőt kellett volna tapasztalnia Pál úrnak. Magyarországon minden bizonynyal drágább volt a *pénz*, mint a gazdaságilag fejlettebb, tőkével telített felsőolaszországi városokban: tehát az áraknak alacsonyabbaknak kellett volna lenniök!

STRIEDER JACOB. Zur Genesis des modernen Kapitalismus. Forschungen zur Entstehung der grossen bürgerlichen Kapitalvermögen am Ausgange des Mittelalters und zu Beginn der Neuzeit, zunächst in Augsburg. Leipzig, 1904. Verlag von Duncker & Humblot. (Nagy 8-rét, XIV és 233 lap.) Ára 5 márka.

HEYDEN REINHARD. Zur Entstehung des Kapitalismus in Venedig. (Münchener Volkswirtschaftliche Studien. Herausgegeben von Lujo Brentano und Walther Lotz. Einundsiebzigstes Stück.) Stuttgart und Berlin 1905. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. (8-rét, 129 lap.¹⁾) Ára 3 márka.

A két dolgozat, a mint a címek hasonlatossága mutatja, közös czélt szolgál. STRIEDER az *augsburgi*, HEYDEN a *velencei* középkori tőkegazdaság keletkezését vizsgálja. A feladatok egyenlősége közös indokból ered. Mindkét szerző rektifikálni kívánja egy nagy elmének, SOMBART WERNER-nek, a nemzetgazdaságtan fiatalabb német művelői elismert vezérének tévedéseit, a ki a tőkegazdaságról írt alapvető nagy munkájában¹⁾ e gazdasági rendszer keletkezéséről sajátos, eredeti s idegen-szerű elméletet fejtett ki. Ez elmélet szerint a tőkegazdaság két leg-
emlébb feltétele, a legkorábban keletkezett tőkék, s a kapitalista-szellem, máshonnan eredt, mint a hol azok képződését eddig keresték. A régi (SOMBART előtt divott) elmélet a középkori kereskedelem és ipar jövedelméből származtatta a primär tőkéket s a középkori kereskedők és iparosok lelkében keletkeztette a kapitalisztikus szellemet. Úgy mint a középkori városok köz-háztartása a modern államháztartás mintaképe volt, úgy a polgárság iparüzés és kereskedelem által meggazdagodott osztályában támadtak az első tőkések, a jelenkor öntudatos vállalkozóinak ősei. SOMBART szerint ezen állítások, a mennyiben a tőkegazdaság keletkezésére vonatkoznak, helytelenek. A középkori tőkék nagyjára vidéki és városi földjáraadékból, továbbá más közjogi jövedelmekből, gyarmatok kifosztásából keletkeztek. Az első tőkések nagyjára városokba telepített (Németország) vagy telepített (Olaszország) földesurak. Ezek körében születik meg a kapitalisztikus szellem, azon sajátos gazdálkodási elv, nem a megélhetés biztosítását keresni, de minél nagyobb haszonra törekedni a gazdaságba fektetett tőkék mind sikeresebb kamatoztatása által.

SOMBART ezen elméletének támogatására nagyjából negatív bizonyítékokat igyekezett felhozni. A középkor első századaiban felvirágzó felsőolaszországi városok viszonyait vizsgálván, azt kívánta bizonyítani, hogy e városrespublikák — elsősorban Velence és Genua — gazdag

¹⁾ SOMBART WERNER. Der moderne Kapitalismus. 2 kötet. Leipzig, 1902.

arisztokracziája alaptőkéit *nem* az ipar és kereskedelem jövedelméből gyűjtötte, mert ezen foglalkozási ágak fejletlensége, az egyes üzemek aprósága, az ipari és kereskedelmi tiszta nyereségek csekély volta nagyobb tőkék gyűjtését lehetetlenné tette. Ezen állítások, illetve tagadások tarthatatlanságát HEYENEN mutatja ki, *Velence IX—XII. század*beli kereskedelemtörténetének ismertetése kapcsán. Kimutatja, hogy Velenczében a kereskedelem már a IX. és X. században virágzott, hogy már abban az időben aránylag nagy tőkékről értesülünk, hogy Velencez legális és illegális kereskedelme nagy arányokat öltött, továbbá, hogy a városban földjáradékból tetemesebb tőkék egyáltalán nem keletkezettek. Ha tehát mégis nagy jövedelmek létezését konstatálhatjuk, úgy ezek bizonyára csak a kereskedelem nyereségeiből eredtek. Velencez kereskedelmi politikája HEYENEN dolgozatában alapos és szellemes méltatásra talál. Itt megjegyezhetjük különben, hogy a velencei kereskedelem későbbi (XI—XII. századbeli) fejlődését SOMBART csak úgy elemzi, mint HEYENEN, az eltérés az „*aborigo*“ feltüntetésében mutatkozik. Eltérő eredményekre HEYENEN ismét dolgozata azon fejezeteiben jut, a melyekben Velencez kereskedelmének belső szervezetével foglalkozik, a midőn kimutatja, hogy az, mit SOMBART az üzemek, különösen hajósvállalatok apróságáról s a kereskedelem csekély nyereségeiről állított, nem helyes. Ellenérvelését különösen egy konkrét eset részletes vizsgálatával támogatja, bemutatván azon adatokat, a melyek MAIRANO ROMANO XII. századbeli hajós vállalkozó s kereskedő üzleti tevékenységére vonatkoznak s a melyekből kitűnik, hogy ezen velencei „*kapitalista*“ vállalatai úgy az azokban érvényesített szellem dolgában, mint az üzletbe befektetett s a forgalomban szereplő tőkéket tekintve, egészen modern jellegűek.

Hogy SOMBART elméletét a német várospatricziátus története sem támogatja, STRIEDER mutatja ki az itt ismertetett munkában. A várospatricziátus keletkezésének s evvel kapcsolatosan azon állítása bizonyításának, hogy a gazdag augsburgi polgárok nagy része alaptőkéit vidéki és városi földjáradékból nyerte s ezen alaptőkék birtokában bocsátkozott bányászati, ipari és kereskedelmi nagyvállalatokba, SOMBART külön „*excursus*“-t szentel művében, a hol STETTEN PÁL augsburgi patriczius könyvére¹⁾ támaszkodik, a ki az augsburgi „nemzetségek“ (Geschlechter) történetét írta meg. STRIEDER mindenekelőtt rámutat STETTEN megbízhatatlanságára, a ki az augsburgi városnemességnek eredetét igen gyanús, gyakran hamis adatokkal fényesnek s előkelőnek feltüntetni kívánt, azután pedig az augsburgi adókönyvek felhasználásával számszerűen ecseteli a polgárság vagyonosságának fejlődését 1396 tól 1540-ig. Végül az egyes polgárcsaládok történetével foglalkozva, bizonyítja, hogy 1. a városba bevándorolt vidéki nemesség szerepe az augsburgi tőkések közt vajmi csekély, 2. hogy a patricziátus osztályrésze is sokkal kisebb, mint azon elemeké, a kik a czéhekből származván, kis kezdetekből jutottak el a gazdagság akkori légmagasabb fokáig. Az augsburgi középkori milliomosok legnagyobb része kisiparosoktól (pld. takácsoktól: FUGGER!, Höchstetter, Ehem stb.) és szatócsoktól (Zink, Ulstett, Adler stb.) szár-

¹⁾ Geschichte der adeligen Geschlechter in der freyen Reichs-Stadt Augspurg. Augspurg, 1763.

mazik. STRIEDER beható és kifogástalan kutatásaival szemben SOMBART elmélete tehát az augsburgi példa alapján is tarthatatlanná vált.

Mindkét itt ismertetett mű azonban korántsem pusztá polemia, bíráló ellenírat. Gondos forrástanulmány az azokban feldolgozott érdekes problémáknál fogva élvezetessé és tanulságossá teszi s önálló, magas tudományos értékkel ruhazza fel mindkét munkát. Különben sem legnagyobb érdeme a két szerzőnek, hogy SOMBART érvelései ellen foglaltak állást. A mester nagy műve 1902—1904. évek folyamán számos helyről bíráltatott s a ki SOMBART modern tőkegazdaságának tudományos értékét s hatását a nemzetgazdaságtan jelenlegi művelésére megítélni kívánja, az olvassa mindenekelőtt azon bírálatokat, a melyek egy BELOW,¹⁾ egy SCHMOLLER,²⁾ egy POOLE,³⁾ egy KEUTGEN,⁴⁾ egy DELBRÜCK,⁵⁾ egy MATLEKOVITS,⁶⁾ egy HEISZ⁷⁾ s mások tollából eredvén, nemcsak a mű hibáit, de nagy erényeit is méltányolják. Úgy a történészek, mint a nemzetgazdák, az egy POOLE kivételével kiemelték már SOMBART azon elméletének helytelen voltát, a melyet STRIEDER és HEYNEN bíráltak. Ezen szerzők munkája tehát a SOMBART-polemia tekintetében nem volt éppen feltétlenül szükséges, sokkal nagyobb érdemet tulajdoníthatunk nekik azon körülménynél fogva, hogy a szakirodalmat két értékes gazdaságtörténeti monografiával gazdagították meg. Végül meg kell jegyeznünk, hogy STRIEDER polemiájának hangja sok helyütt izléstelen, tudományos munkába nem illő, mely körülmény a dolgozat értékét legkevésbé sem nagyobbítja. SOMBART tévedése nem oly világra szóló tudományos bűn, mint a melynek azt STRIEDER feltüntetni kívánja, hogy így a maga helyesbítése nagyobb fontossággal bírjon, mint a mely megilleti. Részletkérdésben helyesbíthette a kezdő a mester állításait, de hogy azt a hatalmas, eredeti világrészletet megértette-e, a mely SOMBART nagy műve minden során átérzik, igen kérdéses.

KOVÁTS FERENCZ.

1) Historische Zeitschrift. 91. köt.

2) Jahrbuch für Gesetzgebung etc. 1903.

3) Jahrbücher f. Nationalökonomie und Statistik. 81 köt.

4) Hanseatische Geschichtsblätter. 1903.

5) Preussische Jahrbücher. 1902.

6) Közgazdasági Szemle. 1904.

7) Beilage zur Allg. Zeitung. 1902. 257—258. — SOMBART kereskedelem-történeti nézeteivel foglalkozik s az itt ismertetett munkákkal hasonló eredményre jut: BECKMANN GUSTAV. Die Bedeutung des Handels im Wirtschaftsleben des Mittelalters nach den Darstellungen Sombarts und Lamprechts. — Beilage zur Allg. Zeitung. 1904. 106—110.

UJ KÖNYVEK.

(Folyóiratokban közzétett fontosabb értekezések egybefoglalásával.)

1. A gazdaságtörténelem elmélete. Általános és vegyes tartalmú munkák.

ATTI de congresso internazionale di scienze storiche in Roma, 1—9 aprile 1903. — Vol. IX (Storia del diritto; storia delle scienze economiche e sociali). Roma, Acc. dei Lincei, 1905. (8-r., XXX—446 l.)

BARBAGALLO C. La fine della Grecia antica. Bari, Laterza, 1905. (8-r., XVI—531 l.) Fr. 5.—

BELLI. Wechselseitige Einwirkungen der italienischen und deutschen Kultur. Venezia, Monauini, 1905.

BOURNE H. E. A history of mediaeval and modern Europe. New-York, Longmans, Green & Co, 1905. (8—2-rét. XXII—502 l.) \$ 1.50.

BREYSIG K. Kulturgeschichte. — *Literarisches Echo*, 1905. Szept. 1.

BRUGERETTE J. Histoire et Civilisation romaines et du moyenâge jusqu'au Xe siècle. Tours, Cattier, 1905. (12-r., 575 l.) Fr. 5.—

BURCKHARDT J. Weltgeschichtliche Betrachtungen. Herausgegeben von J. Oeri. Stuttgart, Spemann, 1905. (8-r., VIII—294 l.) M. 6.—

CARABELLESE T. Nord e Sud attraverso i secoli. Bari, Laterza, 1905. (16-r., XII—214 l.) L. 3.—

CARO G. Beiträge zur älteren deutschen Wirtschafts- und Verfassungs-Geschichte. Gesammelte Aufsätze. Leipzig, Veit & Co, 1905. (Nagy 8-r., VII—132 l.)

DOCHOW F. Wirtschaftliche Archive. — *Jahrbücher f. Nationalök. u. Stat.* 30. 5.

EHRENBERG R. Grosse Vermögen, ihre Entstehung und Bedeutung. I. Bd. Die Fugger-Rotschild-Krupp. 2. ergänzte Aufl. Jena, Fischer, 1905. (Nagy 8-r., VII—214 l. 11 képpel.) M. 3.—

EPKEMA E. Maatschappelijke toestanden in Engeland tijdens Konigin Elisabeth. — *Tijdschrift voor geschiedenis etc.* 1905. 1.

FERGUSON. Lectures on the history of the middle ages. Kingston, Uglow & Co, 1905.

GOESCH H. Untersuchungen über das Wesen der Geschichte. Ein Beitrag zur Methodenlehre. Diss. Erlangen, 1905. (8-r., 36 l.)

GOODSPEED. History of the ancient world. London, Constable, 1905. 7/6.

KERP H. Die Landschaften Europas. 2. verbess. Aufl. Trier, Linz, 1905. (Nagy 8-r., XV—420 l.) M. 4.40.

KRAUSE E. Die Werkthätigkeit der Vorzeit. — *Weltall u. Menschheit*. V. 1.

- KREUZKAM U. WOLTMANN. Wirtschaftsgeschichte Deutschlands. (Einzelausgabe des „deutschen Kaufmanns.“) Leipzig, Teubner, 1905. (Nagy 8-r., 36 l. képekkel.) M. 0.80.
- LEHMANN C. F. La missione civilizzatrice di Babilonia nel passato e nel presente. Torino, Clausen, 1905. (16-r., 77 l. L. 1.50.
- LEITE R. Die Geschichte des deutschen Volks- und Kulturlebens in abgerundeten Zeitbildern dargestellt 1.—10. Ts. Konstanz, Hirsch, 1905. (Nagy 8-r., XVI—760 l.) M. 6:—.
- MACCHIORO V. La biologia sociale e la storia: saggia Camerino, tip. Savini, 1905. (8-r., 30 l.)
- MOLINARI, G. DE. Esquisse d'une théorie de l'évolution. — *Journal des Économistes*, 1905. 24.
- OTTO W. Aus der Gesellschaftsgeschichte des Altertums. — *Zeitschr. f. Sozialwissenschaft*. 1905. 11.
- PETITTELS. Un socialiste-révolutionnaire au commencement du XVIIIe siècle: Jean Meslier. Saint-Amand (Cher), impr. Bussière, 1905. (8-r., 107 l.)
- PLANCK K. Deutsche Geschichte und deutscher Beruf. Tübingen, Mohr, 1905. (8-r., XXIV—181 l.) M. 2.50.
- PREUSS. Der Ursprung der Religion und Kunst. — *Globus*. 87. 22—23.
- RYDBERG V. Kulturhistoriska föreläsningar. (Művelődéstört. felolvasások.) Stockholm, Bonnier, 1905. (8-r., V—192 l.) Kr 2.—.
- SCHERRER H. Soziologie und Entwicklungsgeschichte der Menschheit. 1. Tl. Innsbruck, Wagner, 1905. (Nagy 8-r., VI—190.) M. 4.—.
- SEBESTYÉN J. Gyulafy Lestár történeti maradványainak művelődéstörténeti vonatkozásai. Bölcsészet-doktori értekezés. Budapest, Franklin-Társ., 1905. (8-r., 99 l.) — *Művelődéstörténeti értekezések*. 14.
- STAMMLER R. Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung. Eine sozialphilosophische Untersuchung. 2. verbesserte Auflage. Leipzig, Veit & C, 1906. (Nagy 8-r., VIII—702 l.) M. 15.—.
- TRIVERO C. La storia e la preistoria. — *Rendiconti della r. Accad. d. Lincei, classe di scienze morali, stor. e filol.* 1905. 1/4.
- VITELLI G. Papiri greco-egizii. Vol I: Papiri florentini: Documenti pubblici e privati nell' età romana e bizantina. Milano, Hoepli, 1905. L. 23.—.
- WAGNER W. Zum Problem der kollektivistischen Geschichtsbetrachtung. Diss. Greifswald, 1905. (8-r., 54 l.)
- WEBER M. Roscher und Knies und die logischen Probleme der historischen Nationalökonomie. — *Jahrbuch f. Gesetzgebung, Verwaltung u. Volksw.* 1905. 4.

2. a) Államok, tartományok stb. (gazdaság)történeti monográfiái. Területi gazdaság.

- COOK T. A. Old Provence. 2 vols. London, Rivingtons, 1905. (8-r., 372 és 462 l.) 16.—.
- DE LA FOSSE C. F. History of India. New edition. London, Maxmillan, 1905. (12-r.,) 2/6.

- GOODRICH A. M. History of Anoka county and the towns of Champlin & Dayton in Hennepin county, Minnesota. Minneapolis, Hennepin Publishing Co, 1905. (8-r., 320 l. képekkel) \$ 3.50.
- GORDON CH. Old time Aldwych, Kingsway and neighbourhood. London, Fisher Unwin, 1905. (8-r., 384 l.) 7/6.
- HEYCK E. Deutsche Geschichte. Volk, Staat, Kultur und geistiges Leben. Abt. 1. — Leipzig, Velhagen & Klasing, 1905. (Nagy 8-r., II—160 l.) M. 3.—.
- HUTTER F. Geschichte Schladmings und des steirisch-salzburgischen Ennstales. Auf Grund der Quellen und seitherigen Forschungen dargestellt. Graz, Moser. 1906. (Nagy 8-r., VI—397 l. képekkel.) M. 6.—.
- IRMIRSCH TH. Beiträge zur Schwarzburgischen Heimatskunde. I. — Sondershausen, Eupel 1905. (Nagy 8-r., VIII—493 l.) M. 4.—.
- JUFFINGER M. Wirtschaftliche Streiflichter über den Gerichtsbezirk Kufstein. — *Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols und Vorarlbergs*. 1905. 3.
- JURITSCH G. Die Deutschen und ihre Rechte in Böhmen und Mähren im XIII. u. XIV. Jahrhundert. Wien, Deuticke, 1905. (Nagy 8-r., VIII—183 l.) K. 3.—.
- KESSLER H. Einiges über die Territorien und deren Verfassung und wirtschaftliche Verhältnisse im Mittelalter. — *Hessenland*. 19. 12—15. és 17.
- KOVALEWSKY M. La France économique et sociale à la veille de la Révolution. — *Revue internat. de Sociologie*. XIII. 7.
- LASZOVSKI E. Povjesni spomenici plem. občine Turopolja. II. 1467—1526. Zagreb, 1905. K. 8.—.
- MAJUMDAR P. CH. The Musund of Murshidabad (1704—1904). being a Synopsis of the History of Murshidabad for the last two centuries. Omraogany, 1905.
- MATHIESON W. L. Scotland and the Union. A history of Scotland from 1695—1747. Glasgow, J. Mc Lehosé & Sons, 1905.
- MILLE J. Le Trésne 1728—1780. Étude économique, fiscale et politique. Paris, Larose et Tenin, 1905. (8-r.) Fr. 5.—.
- NACHOD O. Die Geschichte von Japan I. Band, 1. Buch: Die Urzeit (bis 645 n. Chr.) Gotha, Perthes, 1906. M. 9. (*Allg. Staatengeschichte*. II. 1. 74.)
- NEUMANN C. La situation mondiale de l'empire byzantin avant les croisades. Paris, Leroux, 1905. (8-r.) Fr. 5.—.
- PREISSIG E. Short outline of the history of Austria-Hungary, Brooklyn, 1905. (8-r., XXIX—243 l.) \$ 1.25.
- RISLEY H. H. The story of an Indian Upland. London, Smith, Elder & Co, 1905.
- ROBINSON D. A brief history of South Dakota. New-York, Americ. Book Co, 1905. \$ 0.60.
- ROGIE ET DESPIQUES. Histoire de la France et de sa civilisation, cours élémentaire, Paris, Juven, 1905. (12-r.) Fr. 0.90.
- SCHÖNINGH H. Der Einfluss der Gerichtsherrschaft auf die Gestaltung der ländlichen Verhältnisse in den niederrheinischen Territorien

- Jülich und Köln im 14. und 15. Jahrhundert. Diss. Münster, Schöningh, 1905. (8-r., 116 l.) M. 2.50.
- SCHRIEVER L. Geschichte des Kreises Lingen. I. Die allgemeine (incl. wirtschaftliche) Geschichte. Lingen, Acken, 1905. (Nagy 8-r., VIII—408 l.) M. 5.—. K. 3.—.
- SEBESTYÉN GY. Az Árpádok története. Második kiadás. Budapest, Franklin-Társ., 1905. (8-r., 272 l.)
- SEDGWICK H. D. A short history of Italy, 476—1900. Boston, Houghton, Mifflin & Co, 1905. (8-r., 443 l.) \$ 2.—.
- SMITH G. Irish history and the Irish question. New-York, Mc Clure, Phillips & Co, 1905. (8-r., 270 l.) \$ 1.50.
- STOCQUART. L'Espagne politique et sociale sous les Visigoths (412—711). Bruxelles, Vroment & Cie, 1905.
- SZILLABA S. A törökség 1660—1664-ben. Evlia Cselebi nyomán. Bölcsész-tudori értekezés. Budapest, Athenaeum ny., 1905. (8-r., 36 l.)
- WEBER S. Ujabb adalékok Szepes megye történetéhez. Megjelent a Szepes-megyei történelmi társulat ajánlatával. Budapest, Hornyánszky, 1905. (Kis 8-r., IV—144 l.) K. 3.—.
- WIDMANN S. P. Geschichte des deutschen Volkes. 2. Aufl. Paderborn, Schöningh, 1905. (Nagy 8-r., XII—915 l.) M. 8.—.
- ZAHN W. Der Drömling. Beitrag zur Landeskunde und Geschichte der Altmark. Salzwedel, Weyhe, 1905. (Nagy 4-r., 171 l. 2 térképpel.) M. 4.50.

2. b) Városok és községek (gazdaság-)történeti monografiái. Városgazdaság.

- AUBERT F. Le Parlement et la ville de Paris au XVIe siècle. — *Revue des Etudes Historiques*. 1905.
- AUDEN TH. Shrewsbury. A historical and topographical account of the town. London, Methuen, 1905. (8-r., 324 l.) 4/6.
- BELOW, G. v. Das ältere deutsche Städtewesen und Bürgertum. 6 Beil. 2. Aufl. Bielefeld, Velhagen & Klasing, 1905. (Lex. 8-r., 138 l., 136 ábrával.) — *Monographien zur Weltgeschichte*.
- BULLNHEIMER J. A. Geschichte von Uffenheim, nebst historischen Notizen über dessen nahe und ferne Umgebung. Herausgegeben von J. Meyer. Ansbach, Brügel & Sohn, 1905. (Nagy 8-r., XII—329 l.) M. 2.50.
- DEEGEN. Geschichte der Stadt Saalfeld. Ostpreussische Festschrift zur Feier des 600-jährigen Bestehens der Stadt im Jahre 1905. Mohrungen, 1905. (Nagy 8-r., X—326 és 144 l., tervrajzokkal stb.) M. 5.—.
- DONGÓ GYÁRFÁS G. Debreczen falu 1235-dik évi életéből. — *Régi Ok. és Lev. Társ.* I. 4.
- FEHLING E. F. Lübekische Stadtgüter. Bd. II.: Crummesse. Niemark. Woisling. Roggenhorst. Klein-Steinrade. Karlshof. — Lübeck, Lübecke & Nöhring, 1905. (Nagy 8-r., 210 l., térképekkel.) M. 5.—.
- FLAMM H. Der wirtschaftliche Niedergang Freiburgs i. Br. und die Lage des städtischen Grundeigentums im 14. und 15. Jahrhundert. Ein

- Beitrag zur Geschichte der geschlossenen Stadtwirtschaft. Karlsruhe, Braun, 1905. (Nagy 8-r., 180 l.) M. 3.20. — *Volkswirtschaft. Abhandlungen der Badischen Hochschulen.* Bd. VIII. 3. Ergänzungsheft.
- GAILLIARD E. Monographie de la commune de Ressons-le-Long. Soissons. Nougarede, 1905. (8-r., V—612 l.)
- GIBSON R. An old Berwickshire town. History of town and parish of Greenlaw, from the earliest times to present day. Edit. by his son, *Th. Gibson.* London, Oliver & B., 1905. (8-r., 320 l.) 3/6.
- HALLWICH H. Friedland vor fünfhundert Jahren. Prag, Calve, 1905. (Nagy 8-r., 72 l.) K. 1.—.
- HÄPKE R. Die Entstehung von Sluis. — *Hansische Geschichtsblätter.* 1904/5. évi folyam.
- HERVIEU P. N. Une commune normande sous l'ancien régime. Poitiers, Société d'impr., 1905. (8-r., XIX—371 l.)
- HEYNE R. Zur Entstehung des Kapitalismus in Venedig. Stuttgart, Cotta, 1905. (Nagy 8-r., VII—129 l.) M. 3.—. *Münchener volkswirtschaft. Studien.* 71.
- HITZIGRATH H. Hamburg während des schwedisch-dänischen Krieges 1657—1660. Festgabe. Hamburg (Herold), 1905. (Lex. 8-r., 21 l.) M. 1.—.
- HOLTZE F. Geschichte der Stadt Berlin. Tübingen, Laupp, 1906. (Nagy 8-r., IX—146 l.) M. 3.60. — *Tübinger Studien.* I. 3.
- HORVÁTH J. Az erdélyi szász városok közigazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig. Budapest, Kilián, 1905. (8-r., XVI—107 l.) K. 2.—. *Művelődéstörténeti értekezések.* 15.
- KARTELS J. Herdern bei Freiburg i. B. Nach wissenschaftlichen Quellen im Auftrage des Lokalvereins Herdern bearbeitet. Freiburg i. B., Wagner, 1905. (Nagy 8-r., VI—180 l. és 2 tábla.) M. 1.80.
- KAUFMANN J. Geschichte der Stadt Deutsch-Eylau. Danzig. Saunier, 1905. (Lex. 8-r., XII—220 l., térképekkel.) M. 5.—. *Quellen und Darstellungen z. Gesch. Westpreussens.* 4.
- KRETZSCHMAR J. R. Zur Entstehung der sächsischen Städte. Diss. Leipzig, 1905. (8-r., 84 l.)
- MABILLY. Les villes de Marseille au moyen-âge (1257—1348.) Marseille. Impr. du Bon-Marché, 1905.
- MENZIES-FERGUSON. Logie. A parish history. London, Gardner, 1905. 15.—.
- MOLLWO C. Ulm und die Reichenau. Ein Beitrag zur Verfassungsgeschichte der Stadt Ulm. — *Zeitschr. f. die Gesch. d. Oberrheins.* N. F. 20. 4.
- MULSOW. Brombach im Wiesental. Ein Beitrag zur Heimatskunde. Lahr, Schauenburg, 1905. (Kis 8-r., VII—306 l., képekkel.) M. 2.—.
- POGGI G. Genova: ventisei secoli di storia. Genova, Ricci, 1905. (8-r., 118 l.) L. 3.—.
- RAUCH. Geschichte der Johanniter-Commende Rixingen. — *Württemb. Vierteljahrshefte f. Landesgesch.* N. F. 14. 3.
- REUTER CHR. Lübeck u. Stralsund bis zum Rostocker Landfrieden. — *Hansische Geschichtsblätter.* 1904/5. évi folyam.

- SCHOLTEN R. Zur Geschichte der Stadt Cleve aus archivalischen Quellen. Cleve, Boss, 1905. (Nagy 8-r., XX—512 l.) M. 7.50.
- SCHULTZE G. Die Stadt Emden, ihre Vergangenheit und heutige Bedeutung. — *Deutsches Handelsmuseum*. II 7.
- SCHWARTZ TH. Bilder aus Lübecks Vergangenheit. Lübeck, Mayer & Co, 1905. (8-r., 639 l.)
- SEIDENBERGER. Friedberg und die Wetterau im Rahmen deutscher Reichsgeschichte. Friedberg, 1905. (Nagy 8-r., 108 l.) M. 1.50.
- SMEATON O. The story of Edinburgh. London, Dent, 1905. (12-r., 440 l., képekkel.) 4/6.
- STRENGE, C. F. v. Die Entwicklung des Kloster- und Kirchengutes in der Stadt Gotha nach der Reformation. — *Mitteilungen der Vereinigung f. Gothaische Gesch. etc.* 1905.
- STUBBS C. W. Story of Cambridge. Illustr. by H. Raiton. London, Dent, 1905. (12-r., 376 l.) 4/6. — (*Mediaeval towns*.)
- SZOKOLY E. Taáp-Szentmiklós község története. A rendelkezésre álló adatok nyomán. Győr, Pannónia ny., 1905. (8-r., 31 l.) K. 0.80.
- TOMEK V. VL. Dějepis města Prahy, (Prága város története) VI. kötet. 2. kiadás. Prága, Rivnáč, 1906. (Nagy 8-r., VIII—350 l.) K. 6.80.
- VANDERKINDERE L. La politique communale de Philippe d'Alsace et ses conséquences. — *Acad. r. d. Belg. Bull. de la classe des lettres*. 1905. 9—10.
- VOIGT P. Aus Lissas erster Blütezeit. Lissa. Ebbecke, 1905. (8-r., 151 l.) M. 2.—.
- WARSCHAUER A. Geschichte der Stadt Pakosch. — *Zeitschr. der histor. Gesellsch. f. d. Provinz Posen*. 20. 1.
- WUSTMANN G. Geschichte der Stadt Leipzig. Bilder und Studien. I. Bd. Leipzig, Hirschfeld, 1905. (Nagy 8-r., VIII—552 l.) M. 10.—.
- ZOLTAI L. A sz. kir. városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből. — *Régi Ok. és Lev. Tára*. I. 1—4.

3. Népesedés, telepítés és gyarmatok, valamint egyes néposztályok története. Történeti statisztika

- ACKERMANN A. Geschichte der Juden in Brandenburg a. H. Nach gedruckten und ungedruckten Quellen dargestellt u. mit urkundl. Beilagen herausgegeben. Berlin, Lamm, 1906. (Lex. 8-r., IX—224 l.) M. 4.—.
- ANDRIAN, F. v. Die Altaussee. Ein Beitrag zur Volkskunde des Salzkammergutes. Wien, Hölder, 1905. (Lex. 8-r., 194 l., képekkel.) M. 5.20.
- BENTON J. H. Early census making in Massachusetts, 1643—1765, with a reproduction of the lost census of 1765 (recently found), and documents relating thereto, now first collected and published. Boston, Goodspeed, 1905. (8-r., ábrákkal.) \$ 7.50.
- BERGMAN J. Slafveriet i antiken. Ett blad ur arbetsklassens historia. (Rabszolgaság az ókorban. Lap a munkásosztály történetéből.) 2 a öfvers. uppl. Stockholm, Bonnier, 1905. (8-r., 28 l.) Kr. 0.25.

- BOERNER G. Die Brüder des gemeinsamen Lebens in Deutschland. — *Deutsche Geschichtsblätter*. 6. 9.
- BRANDENBURGER CL. Das Hauländer-Dorf Goldau bei Posen. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Siedelung und zur Wirtschaftsgeschichte des Landes Posen während des 18. Jahrhunderts. (Aus „Zeitschr. der hist. Ges. f. d. Prov. Posen.“) Posen, Jolowicz, 1906. (8-r., IV—49 l.) M. 1.50.
- BÜCHSE F. Volkszählungen der Stadt Krummauer Bevölkerung aus den J. 1653 und 1710. Auf Grund von Akten des Krummauer Stadtarchivs. — *Mitteilungen d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen*. 44. 1.
- DAHN F. Die Germanen. Volkstümliche Darstellungen aus Geschichte, Recht, Wirtschaft und Kultur. Leipzig, Breitkopf & Härtel, 1905. (Nagy 8-r., VIII—116 l.) M. 3.—.
- DEHERAIN H. L'expansion des Boers au XIXe siècle. Paris, Hachette. 1905. (12-r., 433 l.) 3/6.
- DOUGLAS J. Old France in the new world: Quebec in the 17th century. Cleveland, Burrows Bros, Co, 1905. (8-r., 597 l.) \$ 2.50.
- ERHARDT L. Die Einwanderung der Germanen in Deutschland und die Ursitze der Indogermanen. Historische Vierteljahrschrift. 1905. 4.
- FISKE J. The discovery and colonization of North-America. Boston, Ginn., 1905. (12-r., XIV—224 l.) \$ 1.25.
- FLINDERS-PETRIE W. M. Note on the census of the Israelites. — *Expositor*. 1905. Jul.—szept.
- GROSSI V. Storia della colonizzazione europea al Brasile e della emigrazione italiana nello stato die S. Paulo. Roma, Loescher. 1905. (16-r., 592 l.) L. 10.—.
- GRÜNFELD R. Zur Geschichte der Juden in Bingen am Rhein. Festschrift. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1905. (4-r., 82 l., képekkel.) M. 2.—.
- HART A. B. The American nation: a history from original sources by associated scholars. Vol. 8.—10. New-York, Hasper, 1905. (8-r.) \$ 2.—.
- HAURY J. Über die Stärke der Vandalen in Afrika. — *Byzantinische Zeitschr.* 14. 3/4.
- HERTZ G. B. The old colonial system. Manchester, University press, 1905. (8-r., XI—232 l.) 7/6. — *Publications of the University of Manchester, historic series*.
- HIRT H. Die Indogermanen. Ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur. I. Strassburg, Trübner, 1905. (Nagy 8-r., X—407 l., képekkel.) M. 9.—.
- HOLLIS J. P. The early period of reconstruction in South-Carolina. Baltimore, Hopkins Press, 1905. (8-r., 129 l.) — *Johns Hopkins Univ. Studies* XXIII. 1—2.
- KIESER F. Das salisch-fränkische Siedlungssystem und die Heppenheim Markbeschreibung vom Jahre 773. Ein Beitrag zur geschichtlichen Heimatskunde. Progr. Bensheim, 1905. (4-r., 48 l.)
- LORIN H. La France, puissance coloniale. Étude d'histoire et de géographie. Paris, Challamel, 1905. (8-r.) Fr. 6.—.

- LOWERY W. The Spanish settlements, within the present limits of the United States: Florida 1562—1574. New-York, Putnam, 1905. (8-r., 15—500 l.) \$ 2.50.
- MELZER A. Die Ansiedlung der Deutschen in Südwestungarn im Mittelalter. Programm. Pola, 1905. (8-r., 34 l.)
- MONTANELLI P. Il movimento storico della popolazione di Trieste. Triest, Balestra, 1905. (8-r., 144 l. 4 diogr.) K. 6.—.
- MORICE A. G. The history of the northern interior of British Columbia (formerly New-Caledonia) 1660—1880. London. Lanc, 1905. (8-r., 380 l., képekkel.) 16.—.
- POZNAN J. Magyarok és a Balkán-szlávok. Történelmi, földrajzi, jogi, nyelvtudományi és statisztikai tanulmány. Versecz, Kirchner ny., 1903. (8-r., 87 l.)
- REISSENBERGER K. Zur Transmigrantengeschichte. — *Korrespondenzbl. d. Vereins f. siebenbürg. Landeskunde.* 29. 1.
- SCHMIDT L. Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung. I. Berlin, Weidmann, 1905. M. 5.60.
- SCHOOP. Die römische Besiedelung des Kreises Düren. — *Korrespondenzblatt des Gesamtvereins etc.* 54. 1.
- SCHOTTMÜLLER K. Deutsche Siedelungen in der Provinz Posen. — *Deutsche Geschichtsblätter.* 6. 11/12.
- SMILES S. The Huguenots, their settlements, churches and industries in England and Ireland. Popular edition. London, Murray, 1905. (8-r., XX—458 l.) 3./6.
- STRUVE O. Die deutschen Siedelungen in der Mark Brandenburg unter den Askaniern. Programm. Steglitz, 1905. (4-r., 34 l.)
- TÄNZER A. Die Geschichte der Juden in Tirol u. Vorarlberg. 1. u. 2. Th. Die Geschichte der Juden in Hohenems u. im übrigen Vorarlberg. Meran, Ellmenreich, 1905. (Nagy 8-r., XXXV—802 l.) M. 17.—.
- WITTE H. Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg. Stuttgart, Engelhorn, 1905. (Nagy 8-r., 124 l.) M. 8.40. — *Forschungen z. d. Landes und Volkskunde.* XVI. 1.
- WITTICH W. Altfreiheit und Dienstbarkeit des Uradels in Niedersachsen. — *Viertelj. f. Social- und Wirtschaftsgeschichte.* IV. 1.
4. Ösgazdaság és ősfoglalkozások. Családi szervet, A mezőgazdaság története. Bányászat és kohászat. Zárt házigazdaság.
- ALBRECHT P. Das Domänenwesen im Herzogtum Sachsen-Altenburg. Jena, Fischer, 1905. (Nagy 8-r., VI—174 l.) M. 3.—. — *Volks-wirtsch. u. wirtschaftsgeschichtliche Abhandlungen. Neue Folge.* 5.
- APERCU sur l'agriculture de l'ancienne Egypte et sur l'agriculture gallo-romaine et romaine. — *Revue générale agronom.* 1905. 10—11.
- BANKS E. M. The economics of land tenure in Georgia. Boston, University press, 1905. (8-r.) 4.—. — *Studies in history, economics, and public law.* Vol. XXIII. No 1.

- BEYERLE K. Ergebnisse einer alamannischen Urbarforschung. Breslau, Marcus, 1905. (Nagy 8-r., [65.—128.] l.) M. 2.—. Különnyomat „Festgabe f. Felix Dahn“ cz. műből.
- CARCOPINO J. La Sicile agricole au dernier siècle de la République Romaine. — *Viertelj. f. Social- u. Wirtschaftsgesch.* IV. 1.
- DROLSHAGEN C. Gemarkungen und Grundkarten. — *Pommersche Jahrbücher.* 6.
- DROPPA J. Murány várának története. Sajtó alá rendezték Bahéry J. és Dollák R. Budapest, Franklin-t. ny., 1905. (8-r., 156 l.)
- EICHMANN J. R. Die Entstehung der Ackerbaukultur. — *Politisch-Anthrop. Revue.* 1905. Decz.
- GRENIER A. La transhumance des troupeaux en Italie et son rôle dans l'histoire romaine. — *Mélanges d'archéologie et d'hist.* 25. 3—4.
- GRUPP G. Kultur der alten Kelten und Germanen. Mit einem Rückblick auf die Urgeschichte. München, Allg. Verlags-Gesellschaft, 1905. (Nagy 8-r., XII—319 l.) M. 5.80.
- HEDEMANN W. Die Fürsorge des Gutsherrn für sein Gesinde (brandenburgisch-preussische Geschichte). Breslau, Marcus, 1905. (Nagy 8-r., [165.—220.] l.) M. 1.60. Különnyomat „Festgabe f. Felix Dahn“ cz. műből.
- HERTZOG A. Inventare des früheren Franziskanerklosters von Colmar. — *Jahrbuch zur Geschichte, Sprache und Literatur Elsass-Lothringens.* XXI. 1905.
- HIBBARD B. H. History of agriculture in Dane County, Wisconsin. — *Bull. of the University of Wisconsin.* 101. (Nagy 8-r., 146 l.)
- HOCH A. Zur Geschichte des Weinbaues in Mittelbaden. Mit besonderer Berücksichtigung der Ortenau und Bühler Gegend. Bühl, Konkordia, 1905. (Nagy 8-r., 62 l.) M. 1.50.
- JORDAN G. Die Geschichte des Knappschaftswesens im Mansfelder Bergrevier. Halle, Kaemmerer & Co, 1905. (8-r., 90 l.) M. 1.50.
- KALOUSEK J. Řády selské a instrukce hospodářské 1350—1626. (Paraszt rendtartások és gazdasági utasítások.) Prag, Bursík & Kohout, 1905. (Nagy 4-r., XII—606 l.) — *Archiv Český etc.* XXII.
- KERSTEN L. Die Indianerstämme des Gran Chaco bis zum Ausgange des 18. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur historischen Ethnographie Südamerikas. Diss. Leipzig, 1905. (Fol., 76 l. és 1 térkép.)
- KNAPP A. Der Wiederaufbau des nach der Nördlinger Schlacht zerstörten Hüttenwerks Königsbrunn in den Jahren 1650—52. — *Württembergische Jahrb. für Statistik und Landeskunde.* 1905. 1.
- KÖNYÖKI J. A középkori várak, különös tekintettel Magyarországra. A M. Tud. Akadémia tört. bizottságának megbízásából sajtó alá rendezte Nagy Géza. Budapest, Athenaeum ny., 1905. (Nagy 8-r., XII—625 l., 676 ábrával.) K. 16.—.
- KÜCK. E. Das alte Bauernleben der Lüneburger Heide. Studien zur niedersächsischen Volkskunde, in Verbindung mit dem deutschen Verein für ländliche Wohlfahrts- und Heimatspflege herausgegeben. Leipzig, Thomas, 1906. (Nagy 8-r., XVI—279 l., képekkel) M. 6.—.

- KÜMMERLEN. Zur Geschichte der Landwirtschaft auf der Leutkircher Heide. — *Württembergische Jahrbücher f. Statistik und Landeskunde*. 1905. 1.
- LENNHOFF E. Das ländliche Gesindewesen in der Kurmark Brandenburg vom 16. bis 19. Jahrhundert. Breslau, Marcus, 1906. (Nagy 8-r., VIII—140 l.) M. 4.—. — *Untersuchungen zur deutsch. Staats- und Rechtsgesch.* 79.
- MASCHKE R. Zur Theorie und Geschichte der römischen Agrargesetze. Tübingen, Mohr, 1906. (Nagy 8-r., VII—116 l.) M. 2.40.
- MAUERSBERG H. Zur Entwicklungsgeschichte der niedersächsischen Landwirtschaft. — *Archiv f. Kulturgeschichte*. 4. 1.
- MAZZARELLA G. La genealogia de prestito nell' antico diritto indiano. — *Rivista ital. di Sociologia*. 1905. Szept.—Decz.
- MEYER F. Wirtschaft und Recht der Herero. Auf Grund eines Vortrages. Berlin, Springer, 1905. (Nagy 8-r., 105 l.) M. 2.—. — *Jahrbuch d. Internat. Vereinigung f. vergleich. Rechtswiss. u. Volkswirtschaftslehre* külnnyomata.
- MOCKER F. Bausteine zur vaterländischen Forstgeschichte. — *Centralbl. f. d. ges. Forstwesen*, 1906. 1.
- PLEHN. Zur Geschichte der Agrarverfassung von Ost- und Westpreussen. II. — *Forschungen z. brand. u. preuss. Gesch.* 18. 1.
- POTKANSKI K. O pochadzeniu wsi polskiej. (A lengyel falu eredete.) Lemberg, 1905. (48 l.)
- REINHARDT L. Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwicklung bis zum Ende der Steinzeit. München, Reinhardt, 1906. (Nagy 8-r., VII—504 l., 185 képpel.) M. 7.—.
- RIEZLER S. Nachtselden und Jägergeld in Bayern. Im Anhang: Jägerbücher des Herzogs Ludwig im Bart von Bayern-Ingolstadt (1418 és kk.). München (Franz), 1905. (Lex. 8-r., [537—631] l.) „*Abhandlungen der bayr. Akad. der Wiss.*“ külnny.
- SÖRÖS P. A pécsváradi benzés apátság. Budapest, Stephaneum ny., 1905. (8-r., 38 l.) — Külnny. a *Katholikus Szemle* 1905. évi 9—10. füzetéből.
- .—. Komárom-megyei benzés apátságok. Komárom. Spitzer ny., 1905. (Kis 8-r., 27 l.)
- SPEED J. G. The horse in America. New-York. Mc Clure, Phillips & Co, 1905. (8-r., 12—287 l.) \$ 2.—.
- STEFFEN W. Ein altmärkisches Rittergut in zwei Jahrhunderten. Programm. Putbus, 1905. (4-r., 21 l.)
- STEINERT V. Zur Frage der Naturalteilung. Eine Untersuchung über die bäuerlichen Verhältnisse des fränkischen Grabfeldes. Leipzig, Deichert, 1905. (8-r., VIII—66 l.) M. 1.50. — (*Wirtschaft u. Verwaltungsstudien*. XVIII.)
- STEINHAUSEN G. Germanische Kultur in der Urzeit. Leipzig, Teubner, 1905. (8-r., IV—156 l.) M. 1.—. *Aus Natur- und Geisteswelt*. 75.
- STÖHR H. Sachsens Obstbau in 4 Jahrhunderten. Geschichte des sächsischen Obstbaues und dessen heutige Organisation. Dresden, Heinrich, 1905. (Nagy 8-r., VII—72 l.) M. 1.—.

- SZENDREI J. A magyar viselet történeti fejlődése. A M. Tud. Akadémia régészeti bizottsága megbízásából. Budapest, Franklin-társ., 1905. (2-r., 222 l., képekkel.) K. 12.—.
- TÉGLÁS G. Régiség-történelmi adalékok a régi Dacia aranybányászatának mintájául szolgált Macedonia, Thracia és Moesia őskori bányászatáról. Budapest, Pallas ny., 1905. (4-r., 12 l.) — Különleny. a *Bányászati és kohászati Lapok* 1905. évi 16. füzetéből.
- VELTMANN. Über die Waldgenossenschaften des ehemaligen Amtes Olpe, Regierungsbezirk Arnberg. — *Zeitschr. f. Forst- und J gdwesen.* 1905. 9.
- WALEFFE M. DE. Le Péplôs vert (moeurs égyptiennes antiques). Paris, Fasquelle, 1905. (18-r., 342 l.) Fr. 3.50.
- WALTER T. Der Ursprung des Klosters Klingental und sein Zinshof in Rufach. — *Jahrbuch zur Geschichte, Sprache und Literatur Elsass-Lothringens.* XXI. 1905.
- WASZYNSKI S. Die Bodenpacht. Agrargeschichtliche Papyrusstudien. I. Bd. Die Privatpacht. Leipzig, Teubner, 1905. (Nagy 8-r., XII—179 l.) M. 6.—.
- WERMINGHOFF A. Die Bedeutung der Grundkarten für die histor. Forschung. — *Pommersche Jahrbücher.* 6.
- WINIARZ A. Erbleihe und Rentenkauf in Österreich ob und unter der Enns im Mittelalter. Breslau, Marcus. 1906. (Nagy 8-r., 84 l.) M. 2.50. — *Unters. z. deut. Staats- u. Rechtsgesch.* 80.
- WOPFNER H. Freie und unfreie Leihen. — *Vierteljahrschr. f. Social- u. Wirtschaftsgesch.* IV. 1.
- .—. Das Tiroler Freistiftrecht. Ein Beitrag zur Geschichte des bauerlichen Besitzrechtes. — *Forschungen u. Mitteil. zur Gesch. Tirols etc.* 2. 4.
- Zur Agrargeschichte Ost- und Westpreussens. — *Zeitschr. f. Agrarpolitik.* III. 10.

5. Ipartörténet.

- CHAGNY A. Les syndics de la ville de Bourg et la corporation des bouchers de 1445 à 1550. Bourg, Impr. du Il., 1905. (8-r., 52 l.)
- CHAPMAN S. J. Cotton history and trade. London, Methuen, 1905. (8-r., 184 l.) 2/6.
- CLAEYS P. Les associations d'ouvriers débardeurs ou portefaix „Aerbeyders“ à Gand au XVIIIe siècle. — *Bulletin d. l. Société d'hist. et d'archéol. de Gand.* 1905. 7.
- COMAN K. Industrial history of the United States. London, Macmillan, 1905. (12-r., 18—343 és 24 l.) 5.—.
- CROMBE J. Organisation du travail à Roubaix, du V-e siècle à la Révolution. Lille, Robert, 1905. (8-r., 134 l.)
- DANNENBERG E. Das Mitausche Goldschmiedeamt. Mitau (Leipzig, Diebener), 1905. (8-r., 40 l.) M. 0.50.
- DAVIS J. P. Corporations; a study of the origin and development of great business corporations. 2 volt. London, Putnam, 1905. (8-r.) 21/.—.

- EPHRAIM H. Ueber die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas. Eine ethnographische Studie. Diss. Leipzig, 1905. (Fol., 72 l., 55 képpel.)
- HANSAY A. Une crise industrielle dans la draperie hasseltoise au XVIe siècle. — *Revue de l'Instruction publ.* 1905. 5.
- HARTMANN M. Geschichte der Handwerkerverbände der Stadt Hildesheim im Mittelalter. Hildesheim, Lax, 1905. (Nagy 8-r., 89 l.) M. 1.80.
— *Beiträge zur Geschichte Niedersachsens und Westfalens.* I. 1.
- HORNUNG E. Entwicklung und Niedergang der hannoverschen Leinwandindustrie. Hannover, Helwing, 1905. (8 r., VIII—147 l.) M. 4.—.
- HOWERS J. W. The industrial millenium. — *Internat. Journal of Ethics.* 1906. 1.
- KESSLER H. Ueber die Entwicklung der Bierbrauerei in Hessen. — *Hessenland.* 19. 23.
- KOEHNE C. Der „faber publice probatus“ der Lex Alam. LXXXIV. 5. — *Viertelj. f. Social- und Wirtschaftsg.* IV. 1.
- KRAMER S. English craft gilds and the government: an examination of the accepted theory regarding the decay of the craft gilds. New-York, Macmillan, 1905. (8-r., 152 l.) \$ 1.—. — *Columbia University studies in history, economics and public law.*
- KURZWELLY A. Der Silberschatz der Halloren. Kritisches Verzeichniss. Halle, Niemeyer, 1905. (4-r., 13 l., 8 képpel.) M. 15.—.
- LEADER R. E. History of the company of cutlers in Hallamshire, in the county of York. Published by authority of the company. I. — Sheffield. Pawson & Brailsford, 1905. (Folio, 328 l.)
- LEDERER P. Zur Geschichte der Wollenzeugfabrik in Neugedein. — *Mitteilungen d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen.* 44. 1.
- LÜTTICH S. Zur Baugeschichte des Naumburger Doms und der anliegenden Baulichkeiten. III. Progr. München, 1905. (4-r., 62 l. és 1 tervrajz)
- MANTOUX P. La révolution industrielle au XVIIIe-e siècle. Essai sur les commencements de la grande industrie moderne en Angleterre. Lille. impr. Le Bigot frères, 1906. (8-r., 550 l., képekkel.) Fr. 10.—.
- MEISSNER P. Zur Baugeschichte der Abtei Seligenstadt am Main. — *Archiv für hessische Geschichte.* N. F. 4. 1.
- NEDER E. Die Papiermühle zu Bensen 1569—1884. — *Mitteilungen des Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen.* 44. 2.
- PFAU W. C. Geschichte der Töpferei in der Rochlitzer Gegend von den frühesten vorchristlichen Zeiten bis auf die Gegenwart unter Berücksichtigung benachbarter Ortsgebiete. Mit 7 Tafeln, 44 Einzelabbildungen, Vereinsnachrichten und kleinere ortsgeschichtlichen, sowie prähistorischen Mitteilungen. Rochlitz, Pretzsch, 1905. (Nagy 8-r., IV—174 és LXXV l.) M. 2.—. (*Mitteilungen des Vereins f. Rochl. Gesch.* 4)
- PHOLIE F. La verrerie au pays de Liège. — *La Revue de Belgique.* 1905. 9.
- PRIBRAM K. Einführung der Schutzdekrete unter Karl VI. in Wien. — *Jahrb. f. Gesetzgebung, Verwalt. u. Volksw.* 29. 3.

- SANDEMAN, FR. The history of cognac brandy. Carlisle, Scott, 1905. (8-r.)
- SCOTT W. R. Scottish industrial undertakings before the Union. — Scottish Hist. Review. III, 9.
- STIEHL O. Das deutsche Rathaus im Mittelalter in seiner Entwicklung geschildert. (4-r., VII—167 l., 187 képpel.) Leipzig, Seemann, 1905. M. 9.—.
- VASSEUR G. Découverte des poteries peintes à décoration mycénienne dans les environs de Marseille. — *Comptes rendus de l'Acad. des inscr. et belles-lettres*. 1905. Julius—Aug.
- WALTERS A. B. History of ancient pottery. Greek, Etruscan, Roman. Based on the work of Samuel Birch. 2. vols. Illustr. London, Murray, 1905. (Roy. 8-r., 540 és 602 l.) 63.—.
- WEYHMANN A. Geschichte der älteren lothringischen Eisenindustrie. Diss. Metz, 1905. (4-r., 211 l.)
- WHITESHOT, C. A. The oil-well driller: a history of the world's greatest enterprise, the oil industry. 2nd edition. Mannington, 1905. (4-r., XIV—895 l., ábrákkal.) \$ 5.—.
- ZOLTAI L. A város levéltáraiból. Adatok a (debreczeni) városi nyomda történetéhez. — *Régi Okiratok és Levelek Tára*. I. 3.

6. Kereskedelem és közlekedés története.

- BAASCH E. Der Kampf des Hauses Braunschweig-Lüneburg mit Hamburg um die Elbe vom 16.—18. Jahrhundert. Hannover, Hahn, 1905. (Nagy 8-r., VIII—206 l.) M. 4.—. *Quellen u. Darstellungen zur Gesch. Niedersachsens*. 21.
- .—. Zur Hamburgischen Seegeschichte im 18. Jahrhundert. — *Hansische Geschichtsblätter*. 1904/5. évi folyam.
- BAICOIANU C. L. O privire asupra relatiunilor noastre comerciale cu Germania din secolul al 18-lea si pana in prezent. (Románia kereskedelmi viszonyai Németországgal a 18. századtól a jelenkorig.) — *Economia nationala*. 1905. 2.
- BALMER. Die Romfahrt des Apostels Paulus und die Seefahrtskunde im römischen Kaiserzeitalter. Bern, Sutermeister, 1905. M. 10.80.
- BIJLSMA: Rottersdam's scheepvaartverkeer in de 18-de eeuw. (Rotterdam hajóforgalma a 18. században.) — *Rotterd. Courir*. 1905. 25. Nov.
- BRANTS V. Une page de sémitisme diplomatique et commercial. Incidents de la vie d'Amsterdam au XVIIe siècle, d'après des pièces inédites. — *Académie roy. de Belgique, bulletin de la classe des lettres*. 1905. 7.
- BURCKHARDT F. Die Einwirkungen von Handel und Verkehr auf die deutsche Sprache. — *Archiv f. Kulturgeschichte*. 3. 3.
- CLAVARI L. E ATTILJ S. La vita della posta nella legenda, nella storia a nell' attività umana. Bari, Laterza, 1905. (8-r., XXVIII—371 l., ábrákkal.)
- COLLETTE E. Les foires et marchés à Dijon, essai d'histoire économique, Paris. Nourrit, 1905, (8-r., 108 l.) Fr. 4.50.

- DITTMANN W. Die Geschichte des deutschen Kaufmanns. — *Blätter f. junge Kaufleute*. 1905. Decz.
- DIVÉKY A. Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal, főleg a XVI—XVII. században. Budapest, Stephaneum ny., 1905. (8-r., VII—70 l.) K 0.80. — *A Szent-István-társulat tud. és irod. osztályának felolvasó üléseiből*. 54.
- FISCHL H. Fernsprech- und Meldewesen im Altertum mit besonderer Berücksichtigung der Griechen und Römer. Progr. Schweinfurth, 1905. 8-r., 40 l.)
- HENRIOD M. Les anciennes postes valaisannes et les communications internationales par le Simplon et le Grand St. Bernard 1616—1848. Lausanne, Vincent. 1905. (8-r., 52 l.) Fr. 1.—.
- HILLE G. Die Haf- und Hafengerechtigkeit der Stadt Flensburg. — *Zeitschr. der Gesellschaft f. Schleswig-Holst. Geschichte*. 35.
- HOCHSTETTER F. Die wirtschaftlichen und politischen Motive für die Abschaffung des britischen Sklavenhandels im Jahre 1806/1807. Leipzig, Duncker & Humblot, 1905. (Nagy 8-r., VIII—120 l.) M. 3.—. *Staats- und socialwissenschaftl. Forschungen*. XXV. 1.
- HOLM T. Inrikes portot 1650 och 1905. (A dán levélportoügy 1650—1905.) — *Tidskr. postväsenet*. 1905. 6—7,
- ITALMÉRÉS és borvám Zsigmond király idejében. — *Magyar Hirlap*. 1904. szept. 28.
- MÁTYÁS KIRÁLY udvarának borfogyasztása. *Magyar Hirlap*. 1904. nov. 5.
- J. M. Görög kereskedők hazánkban. — *Egri Híradó*. 1904. 85. sz.
- KUSKE B. Der Kölner Fischhandel vom 14.—17. Jahrhundert. — *West-deut. Zeitschr. f. Gesch.* 24. 3.
- LINTUM, C. DE. De merchant adventures in de Nederlanden. Een bijdrage tot de geschiedenis van den Engelschen handel met Nederland. 's-Gravenhage, Nijhoff, 1905. (Nagy 8-r., VIII—267 l.) Fl. 2.75.
- MAHAIM E. Les débuts de l'établissement John Cockerill à Seraing. — *Vierteljahrschrift f. Social- u. Wirtschaftsgeschichte*. III. 4.
- MAXWELL H. The early history of the Scots Darien Company. — *Scottish. Hist. Rev.* 1906. 1.
- MEEKER R. History of shipping subsidies. New-York, Macmillan, 1905. (8-r., 234 l.) \$ 1.—.
- NITZSCHE M. Die handelspolitische Reaktion in Deutschland. Eine historisch-politische Studie. Stuttgart, Cotta 1905. (Nagy 8-r., X—240 l.) M. 5.60. — *Münchener volkswirtsch. Studien*. 72.
- ROHMEDER A. F. München als Handelsstadt in der Vergangenheit, Neuzeit und Gegenwart. München, Kellerer, 1905. (Lex. 8-r. 220 l.) M. 4.—.
- RÜBSAM J. Postavisi und Postconti aus den J. 1599 bis 1624. — *Deutsche Geschichtsblätter*. 7. 1.
- SALOMON L. Geschichte des deutschen Zeitungswesens von den ersten Anfängen bis zur Wiederaufrichtung des Deutschen Reiches. III. Bd. Oldenburg. Schwartz, 1906. (8-r., XVIII—694 l.) M. 7.50.
- SCHAUB F. Der Kampf gegen den Zinswucher, ungerechten Preis und unlauteren Handel im Mittelalter. Von Karl dem Grossen bis Papst Alexander III. Eine moralhistorische Untersuchung. Freiburg i. Br., Herder, 1905. (8-r., XII—218 l.)

- SCHMIDT G. Hamburgs Südfruchthandel einst und jetzt. 2. Aufl. Hamburg. Meissner, 1905. (8-r., VII—63 l.) M. 2.—.
- SCHMIDT G. H. Die Oberrheinschiffahrt. — *Annalen des Deut. Reiches*. 38. 7—8.
- SCHRÖDER R. Das Eigentum am Kieler Hafen. — *Zeitschr. d. Savigny-Stift. Germ. Abt.* 26.
- SIEVEKING H. Die Handlungsbücher der Medici. Wien, C. Gerolds Sohn, 1905. (Nagy 8-r., 65 l.) — „*Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften*“ küllönny.
- SOLBISKY. Das Verkehrswesen bei den Römern und der Cursus publicus. Programm. Weimar (Realgymn.), 1905. (4-r., 18 l.)
- STEIN W. Zur Geschichte der Deutschen in Stockholm im Mittelalter. — *Hansische Geschichtsblätter*. 1904/5. évi folyam.
- TESCHEN F. Bogger zu Wismar im 17. u. 18. Jahrhundert. — *Hansische Geschichtsblätter*. 1904/5. évi folyam.
- THIEL V. Zur Geschichte der Wasserstrassen in Österreich. — *Österr.-Ung. Revue*. 33. 1.—3.
- WENDTLAND W. Die Brandenburgisch-Afrikanische Handelskompagnie. — *Deutsche Industrie*. 1905. 19.
- ZOLTAI L. A Csáthy-féle debreczeni könyvkereskedő és kiadó czég száz éves története, 1805—1905. Emlékül ajánlja üzletfeleinek és kartársainak Csáthy F. debreczeni könyvkereskedő. *Függelék*: A czég kiadásában és bizományában megjelent művek jegyzéke. Összeállította ifj. Csáthy K. Debreczen, Csáthy, 1905. (Kis 8-r, 8—48 l. képekkel.)
- 7 A pénz és a pénzintézetek, a mértékek és az árak története.
- BEEMELMANS W. Zur Geschichte der vorderösterreichischen Münzstätte Ensisheim in Oberelsass. — *Forschungen u. Mitteilungen zur Gesch. Tirols etc.* 2. 4.
- FÖLDES B. Statisztikai előadások. II. sorozat. Budapest, Politzer, 1905. (8-rét., 200 l.) K. 5.—.
- FOVILLE, A DE. Le prix du ble au XIXe siècle. *Économiste Franç.* 1905. September.
- GRUPP. Von dem Judenwucher im Mittelalter. — *Historisch-politische Blätter*. 1906. 2.
- HUGHES J. Liverpool banks and bankers 1760—1837. History of circumstances which gave rise to the industry, and of men who founded and developed it. Illustr. London, Simpkin, 1905. (8-r., 260 l.) 7/6.
- JOSEPH P. Offenbach als pfalzgräflische Münzstätte. — *Neues Archiv f. d. Gesch. d. St. Heidelberg etc.* 6. 4.
- MAHIEU A Poids de marchandises de l'époque romaine. — *Annales de la Soc. arch. d. Namur*. 26. 1.

SCHNEIDER O. Muschelgeld-Studien. Herausgegeben vom Verein für Erdkunde zu Dresden. Dresden, Engelmann, 1905. (Lex. 8-r., IV—191 l.) M. 10.—.

VINOGRADOFF P. Zur Wergeldfrage. — *Vierteljahrschrift f. Social- u. Wirtschaftsgeschichte*. III. 4.

8. Az állami és helyi közigazgatás és pénzügy története.

AICHELE C. F. Baulastenstreit zwischen der Reichstadt Ulm und dem Chorstift Wiesensteig wegen der Kirche zu Bernstadt. — *Württ. Vierteljahrshefte f. Landesgesch. N. F.* 14. 3.

BAETHKE. Die Roteln von Admont. — *Mitteilungen der Vereinigung f. Gothaische Gesch. etc.* 1905.

BECKER J. Geschichte der Reichslandvogtei in Elsass von ihrer Einrichtung bis zu ihrem Übergang an Frankreich. 1273—1648. Mit einer Uebersichtskarte. Strassburg, Schlesier & Schweikhardt, 1905. (Lex. 8-r., XI—256 l.) M. 6.50.

BERNARDY A. A. Cesare Borgia e la repubblica di S. Marino (1500—1504.) Firenze, Lumachi, 1905. (8-r., 95 l.) L. 2.50.

BRUNS F. Die Lübeckischen Pfundzollbücher von 1492 bis 1496. — *Hansische Geschichtsblätter*. 1904/5. évi folyam.

CANON V. Précis d'histoire de la finance française, depuis ses origines jusqu'à nos jours. Rennes, impr. Oberthür, 1905. (8-r., XVI—274 l.)

COOLEY T. Michigan: a history of governments. Boston, Houghton, Mifflin & Co., 1905. (8-r., X—402 l.) \$ 25.—.

DEFRANCE E. Histoire de l'éclairage des rues de Paris. Paris, impr. Nat. 1905. (4-r., XI—128 l.)

DOPSCH A. Steuerpflicht und Immunität im Herzogtum Österreich. — *Zeitschr. d. Savigny Stiftung. Germ. Abt.* 26.

DORNER F. Die Steuern Nördlingens zum Ausgang des Mittelalters. Diss. Nürnberg, Sebald, 1905. (8-r., 111 l.) M. 2.—.

FUSTEL DE COULANGES. Histoire des institutions politiques de l'ancienne France. Paris, Hachette et Co, 1905. (8-r., 659 l.) Fr. 7.50.

GRAVIER. Essai sur les prévôts royaux du XIe au XIVe siècle. Paris. Larose & Tenin, 1905.

GRIMOUARD, VICOMTE DE. Les bureaux des finances de l'ancien régime. Paris, Giard & Brière, 1906. (8-r., 66 l.) Fr. 2.—.

HEUSLER A. Deutsche Verfassungsgeschichte Leipzig, Duncker & Humblot. 1905. (Nagy 8-r., X—299 l.) M. 6.—.

HOHLWEIN N. La police des villages égyptiens à l'époque romaine. — *Musée belge* 1905.

JÖRGENSEN F. Af det dansk-norske Foldvaesens Historie i det 18. Aarhundrede. (A 18. századbeli dán-norvég vámtörténetből.) Rønne, Colberg, 1905. (8-r., 194 l.) Kr. 3.—.

KAISER H. Eine päpstliche Steuer für das Bistum Strassburg im J. 1371. — *Zeitschr. f. die Gesch. d. Oberrheins. N. F.* 21. 1.

- KAUFFUNGEN, K. v. Die ältesten Jahresrechnungen der kais. freien Reichsstadt Mühlhausen i. Th. aus den Jahren 1380, 1388, 1390—91, 1391—92, 1394—95 und 1405. — *Mühlhäuser Geschichtsblätter*. 6.
- LÁNG L. 100 Jahre Zollpolitik. Aus dem Ungarischen von A. Rosen. Wien, Fromme, 1906. (Lex. 8-r., XVII—1191 l. és 1 térkép.) M. 12.—.
- LEIMDÖRFER M. Entwicklung und Organisation der Brandschadenversicherung in Oesterreich 1700—1848. Wien. Konegen, 1905. (Nagy 8-r., XII—247 l.) K. 7.20. — *Studien zur Sozial.-Wirtschafts- u. Verwaltungsgeschichte*. 1.
- MÜLLER. Sterbekassen und Vereine mit Begräbnissfürsorge in der römischen Kaiserzeit. Leipzig. Teubner, 1905. („*Neues Jahrb. f. Philos.*“ különnyomata.)
- NAUDÉ W. Zur Geschichte des preussischen Subalternbeamtentums. — *Forschungen i. d. Brandenburg. u. Preuss. Gesch.* XVIII. 2.
- NIESE H. Die Verwaltung des Reichsgutes im 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Verfassungsgeschichte. Innsbruck, Wagner, 1905. (Nagy 8-r., XII—346 l.) M. 9.—.
- PECHEL J. Die Umgestaltung der Verfassung von Soest im Zeitalter Friedrich Wilhelms I. und Friedrich II. 1715—1752. Göttingen, Wandenhoek & Ruprecht, 1905. (Nagy 8-r., VII—109 l.) M. 2.40
- PETERS A. Die Entstehung der Amtsverfassung im Hochstift Hildesheim (ca. 1220—1230.) Hannover, Jänecke, 1905. M. 1.50. — („*Zeitschr. d. hist. Ver. f. Niedersachsen*“ különny.)
- PICOTTI G. B. I Caminesi e la loro signoria in Treviso dal 1283 al 1312: appunti storici. Livorno, Giusti. 1905. (8-r., 358 l.) Fr. 4.50.
- REUTER H. Die ordentliche Bede der Grafschaft Holstein bis zur Mitte der 14. Jahrhunderts. — *Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holst. Gesch.* 35.
- RILEY E. S. A history of the General Assembly of Maryland 1635—1904. Baltimore. Nunn & Co, 1905. (8-r., 423 l.) \$ 2.—.
- SCHLEGLMANN A. M. Geschichte der Säkularisation im rechtsrheinischen Bayern. (Füzetekben.) Regensburg, Habel, 1906. (Nagy 8-r.)
- SCHORNBAUM K. Zur Politik des Markgrafen Georg von Brandenburg vom Beginn seiner selbständigen Regierung bis zum Nürnberger Aufstand 1528—1532. Auf Grund archivalischer Forschungen. München, Ackermann, 1906. (Nagy 8-r., VIII—559 l.) M. 10.—.
- SCHÖTTLE G. Verfassung und Verwaltung der Stadt Tübingen im Ausgang des Mittelalters. Tübingen, Heckenhauer, 1905. (8-r., 34 l.) — „*Tübinger Blätter*“ különnyomata.
- SCHUMANN E. Verfassung und Verwaltung des Rates in Augsburg von 1276 bis 1368. Diss. Kiel, 1905. (8-r., X—196 l.)
- SCHWARTZ J. Les finances de Strasbourg en 1689—1690. — *Revue d'Alsace*. 1905. Sept.—Oct.
- SOMMERFELDT G. Ländliches Zinswesen in Schlesien 1381. — *Archiv f. Kulturgeschichte*. 4. 1.

- STUMPF F. Die geschichtliche Entwicklung des württembergischen Staatssteuerwesens. — *Zeitschr. f. die gesammte Staatswissenschaft*. 1905. 4.
- TEXIER E. Étude sur la cour ducal et les origines du Parlement de Bretagne. Rennes, Plihon et Hommay, 1905. (8-r., 194 l.) Fr. 4.—.
- TRESCHER E. Die Entwicklung des Steuerwesens im Herzogtum Sachsen-Gotha. Jena, Fischer, 1906. (Nagy 8-r., VII—112 l.) M. 3.—.
- Abhandl. des staatsw. Sem. zu Jena*. II. 3.
- WILLERS H. Ein neuer Kämmererbericht aus Tauromenium. — *Rhein. Museum*. 60. 3.

(Lezárva 1906. márczius hó 1.-én.)

KOVÁTS FERENCZ.

VEGYESEK

Kassa kereskedői 1557-ben. A mohácsi veszedelemig a felsőmagyarországi városok: Kassa, Eperjes, Bártfa stb. zárt területek voltak a magyarság részére. A nevezett városok német lakói nagy és jelentékeny kiváltságaikkal jólétben éltek, s azon voltak, hogy idegen elem közéjük ne keveredjék. A Szapolyai-féle harcok azonban mindennek véget vetettek. A felső-magyarországi városok megnyiták a feltóduló magyarság előtt, s magába Kassába annyi magyar ember költözött, hogy 1554-ben hivatalos jelentés szerint a magyarság száma négyszeresen felülmulta ott a németeket.¹⁾ A későbbi években is költöznek oda olyanok, akik a török vagy a német hadak elől biztosabb otthont kerestek. Különösen *Debreczen* és *Nagyvárad* magyar kereskedői igyekeznek a védettebb Kassa felé. Az 1556. évben azonban rendkívüli csapás sújtotta Kassa városát. A virágzó város teljesen leégett. Hogy a szerencsétlen lakók legalább házaikat felépíthessék, Ferdinánd 1556 május 30-án a város könyörgésére minden adó, taksa és kamarahaszon fizetése alól nyolcz évre felmentette. A felmentő írás szerint a király őszintén óhajtja, hogy Kassa régi virágzását visszanyerje; e czélból a városi tanácsnak meghagyta, hogy először is a leégett városházat építsék fel újra.²⁾

Ferdinánd ezen adó- és taksa-mentessége nagyot lendített ugyan a szerencsétlen város sorsán, de a község azért nem volt vele megelégedve. A hangulatot arra akarta felhasználni, hogy illusoriussá vált régi jogait, amilyen a harminczad- és vám-mentesség, aztán az árúmegállítási jog stb. újra visszaszerezze. Fel is küldte régi kiváltságait, de hiába volt minden igyekezete! Idejét mult régi kiváltságait visszaszerezni nem tudta. Egyet-mást azonban mégis sikerült elérnie. Dessewffy János, Tapolcsányi Tamás és a váci püspök ugyanis igen melegen ajánlták a királynak, hogy legalább egy évi időtartamra, mentse től Kassa városát a harminczad alól. A király hajlott a kérésre és 1557 július 10-én a magyar kamara már jelenti, hogy ő felsége egy évi időtartamra megadta a harminczad-mentességet, s csak a régi vectigal óta felemelt aufschlag-ot és 20

¹⁾ Országos levélt. Nádasdy levél. Szegedi Gy. kassai kapitány jelentése.

²⁾ Közös pénz. levélt. Hung. 1557 „ab omni solutione censuum et taxorum, subsidiorum et luci Camerae intra spacium octo integrorum annorum“ etc.

dénárnyi díj fizetését kívánta a kassai kereskedőktől.¹⁾ Ferdinánd király ezen egy évi mentességre vonatkozó kiváltság-levelet 1557. szept. 6-án adta ki Bécsben.²⁾

Az élelmes kassai kereskedők alig hogy a magyar kamara értesítését meghallották, nagyarányu kereskedéshez fogtak, s meg sem várván a királyi kiváltság-levél megjelenését, a harminczad fizetését megtagadták. A harminczadosok azonban erővel megvették rajtuk a díjukat. Erre Kassa városa a kamarához fordult panaszával. Az alsó ausztriai kamara 1557. aug. 11-én azt ajánlotta a királynak, hogy utasítsa el Kassa kérését, mivel amióta a harminczad-mentesség híre elterjedt, a kereskedők seregesen telepednek Kassára, csak azért, hogy így a harminczad fizetésétől megmenekedjenek. Ebből a kincstárnak tömérdek kára lesz!

A kassaiak azonban mégis megkapták az egyévi mentességet, s úgy a németbirodalmi városokkal, mint Lengyelországgal rendkívül élénk kereskedést kezdettek. Az élelmes debreczeni és a nagyváradai tőzsérek meg kereskedők rövid idő alatt mint kassai kereskedők hajtották a marhát Bécsbe, Nürnbergbe és Augsburgba és onnét árukkal megrakva tértek vissza. A véletlen úgy hozta magával, hogy a pozsonyi főharminczadosnak ez időből való jelentése reánk maradt. Ez a jelentés, vagyis inkább kimutatás arról szól, hogy az állítólagos kassai kereskedők hat hónap alatt (1557. okt. — 1558. márcz.) mennyi árút hoztak be az országba Bécsen át! A kimutatásban csupa magyar kereskedővel találkozunk. A jelentékenyebbek közül álljon itt néhány: Bars Antal 6400 huszársüveget, 16.500 kést, Pál Diák 3.200 huszársüveget, Gadus János 3.500 kést, Thary János 21.000 kést, 3.200 huszársüveget, Pap Benedek 17.500 kést, 3.200 huszársüveget, Bars Antal 23.500 kést, 7.800 huszársüveget, 200 kalapot, 102 vég karássiát, egy mázsa kanári czukrot; ugyanez decz. 17-én ismét 11.500 kést, 800 huszársüveget, Mesti Mihály 4.800 huszársüveget, Balló (Pallo) 32 katlan sáfránt, Pap Benedek és Méhes János is kisebb számú süveget és kést, Balló János 4.000 kést, György diák 2.000 kést, Mesti János 3.200 huszársüveget, 3.500 kést, 117 vég szövetet, Pap Benedek 24.820 kést, 1.600 huszársüveget, Kalmár Kristóf 3.000 kést, Bars Antal 3.000 kést, Mesti Mihály 4.100 kést, 79 vég szövetet, Anton Mária Apotheker 1.000 czitromot, papírt, 2 láda narancsot, faolajat és borostyánt, Bars Antal 12.900 kést hozott be. Mindezen áruknak a harminczada 926 frt 41 kr., azaz 1.158 rajnai forintra rugott, ami abban az időben bizony igen szép összeg volt.³⁾

Ha egyetlen harminczad hivatalnál fél év alatt ennyi árut hoztak be a kassaiak, elképzelhetjük, hogy az egész év alatt milyen nagy forgalmat csinálhattak, különösen Lengyelország felé! A harminczadosok

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Ugyanott: „Verzeichnuss, was die Burger von Cascha auf Röm. Kays. May. befreuyung von Guetern alhie am Dreissigist angesagt und durchgeföhrt.“

emiatt erősen panaszkodnak, s folyton hangoztatják, milyen nagy kárt okoznak a kassaiak a kincstárnak. Prandorfer pozsonyi főharminczados például 1558. februárban azt jelenti, hogy négy hó alatt 1000 frt-nál nagyobb volt a pozsonyi harminczad-hivatal vesztesége a behozatalnál. Ugyanő azt is megírja, mivel hogy a *debreczeni kereskedők meg a nagyváradiak mind Kassára tódulnak*, s még nagyobb veszteség várható.¹⁾ Erre az alsó-ausztriai kamara 1558. febr. 28-án újra Ferdinándhoz fordult. Felterjesztésében előadja, hogy a Kassának adott harminczad-mentességet mások is fölhasználják, amiből a kincstárnak rengeteg kára van. Különösen a marhakereskedésre nézve hátrányos e kiváltság, mert a kincstárnak ezen fő jövedelmi forrását nagyon megapasztotta. Legjobb lenne tehát, ha ő felsége az egy évre adott kiváltságot visszavonná.²⁾

Az alsó-ausztriai kamarának ezen többször kifejtett kívánsága azonban nem teljesült. Ellenkezőleg, a király — úgy látszik — még meg is hosszabbította a kiváltságot. Legalább Prandorfer pozsonyi főharminczados 1558 márczius 26-án arról értesíti az udvari kamarát, hogy márczius tizenhetedikén megkapta a kassaiaknak szóló egy évig terjedő harminczad-mentességét! Nagy kár volt ezt kiadni — írja — mivel a kincstárnak kimondhatlan kárt okoz.

A kassaiak azonban nem voltak megalégedve az ideiglenes kiváltsággal. Ők arra törekedtek, hogy összes régi kiváltságaikat megerősítse a király. E célból minden követ megmozdítottak a maguk érdekében. Különösen azt szerették volna kivívni, hogy mint régente, úgy most se mehessenek a lengyelországi kereskedők Kassán alól, hanem még borokat is ott Kassán legyenek kénytelenek vásárolni. E nemű törekvésük még 1568-ban is erősen folyt, de minden kilátás nélkül.

TAKÁTS SÁNDOR.

Az osztrák határ-vásárok a 16. század első évtizedében. Ismeretes dolog, hogy Albert király uralkodásától kezdve majdnem állandóan határvilongás volt Ausztria és Magyarország között. A zavaros határkérdést még bonyolultabbá tette a Frigyes császár és Mátyás király között 1464-ben létrejött szerződés. Mátyás elfoglalván Ausztriát a határ kérdése egyideig ugyan leszorult a napirendről, de Ulászló alatt már újra kísértett. Világosan hirdeti ezt az 1492. 25 art., az 1507. 19 art. és az 1514. 54 art. II. Lajos király egységre fogta a dolgot. Az 1525. év Mindszent napján maga írja, hogy az évek nagy károkat okozó czivakodás megszüntetése céljából az osztrák főherczeggel alkudozni kezdett. Lajos király a kitűzött időre el is küldte követét Sopronba, de mivel Ferdinánd megbizottainak nem volt meg a kellő felhatalmazásuk, újabb határidőt kellett az összejövetelre kitűznie. Ugy ezen 1525-iki, valamint az 1526. márczius

1) „dieweil aber alle die so nun der Kriegsleuff halben von Wardein, Debritz und andern dahin geen Kascha geflohen“ etc. Ugyanott.

2) Ugyanott.

1-én történt összejövetel alkalmával magyar részről temérdek panasz érkezett a királyi megbizottakhoz, de osztrák részről egy sem. Az összejövetel alkalmával a magyar marhakereskedés ügye is szóba került. Az osztrákok ugyanis annyi akadályt gördítettek a magyar marhakereskedők elé, hogy a nemrég még virágzó, s nagy jövedelmet hajtó marhakereskedés teljesen pangásnak indult. Az elmúlt években — mondják a biztosok — az osztrák határ-városokban évenként öt marhavásárt tartottak. Bruckban Orbán napján, Getzendorfban Vitus napján, Himbergben Lőrincz napján, Ebenfurtban Ulrich napján és Laxenburgban szentkereszt napján volt régi idők óta a marhavásár. Ezen vásárok mind-egyikére, emberemlékezet óta 8, 10, 16, 20 ezer marhát hajtottak fel. Most (1525) mivel az osztrákok megakadályozták, alig jött annyi száz marha a vásárra, mint ahány ezret hajtottak fel azelőtt! ¹⁾

Mondanunk sem kell, hogy osztrák szomszédaink belátták, hogy első sorban maguknak ártanak, ha a magyar marhakereskedés útjába akadályokat gördítenek. Nem csoda tehát, hogy a magyar részről kívánt intézkedéseket hamar megtették. Az osztrák határvásárok azonban a mohácsi veszedelem után mégis évről-évre hanyatlottak. A bécsi hetivásárok elvonták azoktól a forgalmat, s a forgalommal együtt a jövedelmet is. De azért még a 16. század végén sem volt ritkaság, hogy az említett öt város vásárjára 5–6000 magyar marhát hajtottak fel.

TAKÁTS SÁNDOR.

Tejfalui Niczkilaky Balázs hagyatéka. A XVI. század közepén a jobb módú nemesi középosztály berendezkedésére, vagyoni viszonyaira kapunk képet Niczkilaky Balázs uram hagyatékából. Nem volt sok birtok ura, mindössze csak kis jószágá volt, a vasmegyei Ondódon, Szombathelytől kissé nyugatra és innen jó messze, a pozsonymegyei Somorjától délre Tejfaluban. Noha az utóbbi helyen csak részbirtokos volt, itt szokott Niczkilaky lakni s róla nevezte magát Tejfalui Niczkilakynak. Egy leánytestvérje is volt, a kit Ilonának hívtak. Balázs Sárkány Zsófiát vette feleségül, testvérje Filep Pálné lett. Balásznak még családja sem maradt, mikor 1542 januárjában, kevéssel 1-e után meghalt. Halála előtt úgy intézkedett, hogy javain kora özvegységben hagyott felesége, Zsófia asszony és az ő leánytestvérének két fia, Máté és Gergely egyenlően osztozkodjanak.

A hagyaték fölosztása, ha nem is teljesen egyenlően, még 1542 folyamán megtörtént, miként erről a Guáry-családnak Pannonhalmán elhelyezett levéltárában, melyet e sorok írója a XVI. század végéig időrendben állított föl, a következő, megcsonkult oklevél beszél:

¹⁾ Közös pénz. levélt. Hung. I. fasc. „ad quas singulas in hominum memoria venissent quotannis. VIII, X, XVI, XX. millia inmentorum. Hoc ideo anno fuisse er vestris (t. i. a németektől) prohibitum, ut vix tot centum venisse ad singulas nundinas.“

Nos Petrus de Iwancz vicecomes, iudices nobilium, ceterique iurati assessores sedis iudicarie comitatus Castriferrei damus pro memoria quod nobis feria secunda proxima post dominicam Judica proxime preteritam hic, in oppido Castriferrei, die videlicet et loco sedis nostre iudicarie pro faciendo moderativo iudicio causantium pro tribunali conſequentibus et constitutis nobilis Sebestianus de Megyes pro nobilibus Matheo et Gregorio Niczkylaky de Theyffalw cum procuratoriis litteris regalibus in figura iudicii nostri comparendo, contra egregium Nicolaum Gwary et dominam Dorotheam, consortem eiusdem exhibuit nobis et presentavit quasdam litteras nostras evocatorias, quarum paria Johannēs Bewgewthy pro prefatis Nicolao Gwary et domina Dorothea, consorte sua cum procuratoriis litteris nostris sibi dari postulavit in hec verba:

Nos Petrus de Iwancz vicecomes et iudices nobilium comitatus Castriferrei vobis nobili Bernardo Senye de Walth, uno ex nobis iudici nobilium salutem et favorem. Dicitur nobis in personis nobilium Mathei et Gregorii Niczkylaky de Theyffalw, filiorum nobilis condam domine Helene, relicte condam Pauli Fylep, qualiter dum circa festum Circumcisionis Domini in annō eiusdem millesimo quingentesimo quadagesimo secundo transacto preteritum egregius condam Blasius litteratus Niczkylaky de dicta Theyffalw, frater carnalis prenotatē condam domine Helene, divino iudicio ab hac luce decessisset, generosam condam dominam Sophiam Saarkan, consortem suam in bonis suis sine herede et liberis una cum ipsis exponentibus equaliter relinquisset (!)

Que quidem condam domina Sophia post obitum iam fati fratris ipsorum exponentium cum ipsis exponentibus in iuribus hereditariis limitationem, iuribus vero nobilibus divisionem fecisset.

Ex iuribus hereditariis eidem condam domine Sophie possessio Ondod in isto comitatu Castriferrei existens, ipsis vero exponentibus portio possessionaria in possessione Theyffalw in comitatu Poseniensi existenti per limitationem cessisset.

Preterea idem (!) condam domina Sophia ante et extra omnem divisionem vestes sartitas infrascriptas ac res aureas et argenteas, videlicet: stragulam unam de panno skarlath factam purpure in superiori et inferiori parte fimbriatam, valentem triginta duos, alteram stragulam ex taffota purpure aurate in utraque parte fimbriatam, tertiam stragulam ex chemerleth coloris rubei, purpure nigro in utraque parte fimbriatam, quartam stragulam ex panno viridi purpyan, fimbriatam nigro purpure tactas, item unam tunicam de panno granato, item unam subam muliebrem hermellinam coopertam damasco rubeo, alteram subam similiter hermellinam non coopertam, tertiam subam mardurinam virilem coopertam damasco nigro, item unam petiam athlacz rubei coloris, alteram petiam damasci rubei, item pepla diversa, unum a circumſpecto Thoma Rayhenthaller, cive et iudice Poseniensi emptum, pro quo post divisionem iidem exponentes solvissent florenos novem; omnem insuper suppellectilem (!) et mundum

muliebrem; item res aureas et argenteas, videlicet: duas tecas pennarum vulgo tholthok argenteas, unum earum in toto auratam, alteram simplicem item massam sive particulam argenti, continentem marcas quatuor, item unam crucem auream cum lapidibus et gemmis preciosis ornatam, item viginti annulos aureos cum lapidibus pretiosis, gemanth, rwbynth et saffyr ac aliis, ornatos, duos schyffos (!) seu peccaria argentea, item unum chaprag ex purpure aurato, item unum zablyatassol ex purpure aurato lapidibus preciosis et gemmis desuper totum ornatum idem (!) condam domina Sophia pro se ipsam recepisset, ex eisdem rebus suprascriptis ipsos exponentes penitus importionatos fecisset.

Item ex rebus, que ipsa eadem condam domina Sophia ad divisionem produxisset, eidem cessissent res infrascripte: scyffy (!) sive peccaria argentea duo et sex coclearia argentea, baltheus unus valens florenos quadraginta quinque, tapeta duo, lebetes octo, decem scutelli et duodecim disci stannei, item mortarium unum cum pistolo, pelvis, duo cantari sive amfore (!) due lagene, omnino cuprei, insuper ferramenta diversa; item ex iuvenis duodecim, boves iugales cum duobus curribus sufferratis, ferreis catenis et omnibus necessariis apparatibus, item septem vacce cum totidem vitulis, duo iuveni quadriennes, viginti porci, item currus unus kassai cum quattuor equis elegantissimis, coopertulo de panno rubeo purgama et omnibus necessariis apparatibus paratus. Quas quidem res conscriptas ipsa condam domina Sophia ex predicta Theyffalw ad iam fatam possessionem Ondod attulisset.

Item ibidem in Ondod tota allodiatura cum triginti duobus iugeribus segetum similiter ipsi domine Sophie cessisset.

Deinde, non diu post factam divisionem prescriptam, nobilis condam Stephanus litteratus Gozthony de Saarfew sepefatam condam dominam Sophiam una cum prenotatis rebus omnibus in coniugium recepisset legitimum. Ex quibus quidem rebus apud manus ipsius condam domine Sophie habitis antefatus condam Stephanus litteratus et condam domina Sophia in promontorio oppidi Rohonez vineam, in oppido vero Zolonok, omnino in isto comitatu Castriferrei existentibus habitis, donum emissent et comparassent.

Tandem ipsa condam domina Sophia

Niczkilaky tehát ondódi jószágán majorsági gazdálkodást folytatott s lehet, hogy itt jobbágysai sem voltak. Tejfalui gazdasága, a jelek szerint kitünően föl volt szerelve; legalább is az állatállomány jelentős száma erre vall.

Hiszen Zsófia asszony a fele részöket vitette át Ondódra és mégis jutott neki két jól vasalt, lánczokkal és tartozékokkal fölszerelt szekér megfelelő számú, fölvehetjük, hogy 4—4 ökörrrel, 7 tehén ugyanannyi borjuval, 2 négyéves üsző, 20 sertés, mindezekhez még 4 gyönyörű paripa melyek fedett kocsiba voltak fogva. Maga a kocsi, a mint említik, kassai kocsi volt, a mivel a készítés különleges voltára utalnak, mert az, hogy

vörös purgamalból, a hogyan nálunk a bergamói posztót emlegették, födele volt, nem megkülönböztető sajátság.

Maga a nemesi lakás is bőségesen, lehet mondani gazdagon föl volt szerelve. Csupán osztályúl, tehát felesben, elvitt az özvegy 2 ezüst serleget, 6 ezüst kanalat, 8 üstöt, 10 csészét, 12 tányért, a mely utóbbi edényneműek czinból készültek, továbbá egy réz medenczét, 2 ugyanilyen anyagból készült kannát és 2 füles kancsót, a melyeken kívül különféle vasedények is jutottak neki.

Kényelemre, fényre szánt portékában sem volt hiány. Azonkívül, hogy Zsófia asszony osztályúl elvitt egy mordályt, pisztolyt, két szőnyeget, meg egy 45 forintra becsült övet, nagy értéket képviselnek azok a tárgyak, melyeket osztályon kívül, sőt annak megtörténte előtt magához vett. Ezek voltak: 4 takaró, az első skarlát posztóból, alól, felől bíborral szegve 32 forint értékben, a második alig fénylő könnyű selyemből, tafotából, a két részen arannyal átszőtt bibor szövettel szegve, a harmadik kevés selyemmel kevert teveszór posztóból, melyet csemelet, csemerlet néven emlegettek, vörös színre festve, alól, felől fekete bársonnyal szegve, a negyedik pedig purpiannak nevezett zöld posztóból készült (vagyis a purpian, melyet pumpiannak is neveznek póstó, de nem szükségképen biborszínű) és a két széle szintén fekete bársonnyal volt beszegve. Magához vett egy granátszínű dolmányt és egy fekete damasztból készült, nyestbőrrel bélelt férfinak való subát, továbbá két, asszonynak való hermelinsubát, melyek közül az egyik vörös damasztal volt áthúzva. Nem bocsátott osztozás alá 1—1 rőf vörös atlaszt s ugyanilyen színű damasztot sem, valamint a különféle fejkendőket, fátyolokat is magának tartotta, pedig ezekből egy, melyet Rauhenthaler Tamás pozsonyi bírótól vettek, még ki sem volt fizetve, hanem az osztályos atyafiak már osztozkodás után fizettek érte 9 forintot, ami elég szép pénz, legalább a pénz akkori vásárlóképessége szerint, mert kerek összegben úgy mai 200 koronának felel meg.

Szinte természetes, hogy az összes asszonyi ékességeket, piperezsereket magához vette; de már erős visszaélés volt a helyzettel, hogy a bútortatot is a maga jószágára, Ondódra vitette s a két testvért üres ház fogadta a nekik esett Tejfaluban. Nagy értéket képviseltek még a következő tárgyak is: Két toltok vagyis a forgóhoz hasonló czélt szolgáló tok, melybe daru-, sastollat dugtak, melyek ezüsből készültek s egyikök, mint mondani szokták, merőben aranyos volt. Egy darab nyers vagy összeolvasztott ezüst 4 márkát nyomott. Szép darab volt egy arany kereszt, mely drágakövekkel és gyöngyökkel volt díszítve és értékes a húsz, gyémánttal, rubinttal, zafírral és más kövekkel ékes gyűrű. Két ezüst kupán, ugyanennyi ezüst serlegen és 6 ezüst kanálon kívül elvitt még néhány férfinak való dolgot: egy lóra való arannyal átszőtt bibor-bársonyból való csáprágot (milyenekből „veres bársonyos prémezett kék csaprágh pisztolyos“ elnevezéssel is voltak használatban), végül pedig egy

zablyatarsolyt, mely ugyancsak arannyal átszőtt biborbársonyból készült, de értékét jelentékenyen emelte, hogy külső felét gyöngyökkel varrták ki s el volt hintve drágakövekkel.

Mindezen tárgyak értékét eléggé mutatja, hogy Zsófia asszony, aki csakhamar Sároldi Gosztonyi István felesége lett, árukon meg tudott venni egy a rohonezi hegyben levő szőlőt és Szalonakon egy házat.

Ilona asszonynak fiai, úgy látszik, életében nem pereskedtek nagybátyjok feleségével, de holta esvén, mikor a jószágai férje által a Gosztonyi-, másként Szelestei-, avagy Guáry-család kezébe jutottak, perrel akartak nagybátyjok javaihoz jutni. Guáry Miklós és felesége Dorottya asszony ugyanis, kikkel a Nieczkilakyak pereskednek, a Gosztonyiak ivadékai. Felsőszelestei Gosztonyi Miklósnak Klára asszonytól két fia született, Szelestei Gergely és Guáry Ferencz. Ez utóbbinak a fiai Szelestei másként Guáry Miklós, aki Hollósi másként Csempez Dorkát vette feleségül és Bálint, kinek Klára asszony volt a házastársa. Ezekhez a névcserekhez épen hozzáillik, hogy Filep Pál fiai is nevet változtottattak s új jószágukról Tejfalui Nieczkilakyaknak nevezték magokat.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

Boros hordók mértéke. A szepesi kamara 1712-ben rendeletet adott ki „ut dolium vini 60 ollas et anthalium 30 contineret“. Miután pedig a hordók nem készültek a megszabott nagyságban, az 1718-ik évben a szepesi kamara útján a magyar helytartó tanács meghagyja Kassa városának, hogy a bodnárok a hordókat a régi nagyságban, „singulum vas 180 antiquarum seu ducentarum semi-veterum Budensium mediarum“ készítsék.

K. L.

Adalékok a magyar pénz történetéhez a XVI. században. Az 1540—45. években az akkori európai nagy bankház, Fuggerek és Thurzók közt bizonyos kölcsönökből és egyéb üzletekből kifolyólag nagyobb elszámolási ügy volt folyamatban, melynek jegyzőkönyve szerencsésen ránk maradt. ¹⁾

Ezen feljegyzésben, mivel természetesen a Fugger-czég mindenféle fajta európai pénzzel operált, roppant érdekes adatokat találunk a magyar és a külföldi pénz relációjára vonatkozólag.

Igy a rhénes forint és a magyar forint ez időben úgy viszonylanak egymáshoz, hogy 100 rhénes forint = 80 magyar forinttal. Egy r. frt = 70 r. kr. = 80 magyar dénárral.

Pl. Item 15 maii, anni 1542. Pro lorica quadam optima ex Norenberga trans missa, constat florenos octuaginta Renenses facit hungaricales fl. 64.

Vagy például 1545 juniusában 1961 forint 16½ krajczár rénes pénz értéke magyar pénzben:

¹⁾ Orsz. Lt. N. R. A. 419: 46.

1000 rénes frt	=	800 magyar frt	
900 „ „	=	720 „ „	
60 „ „	=	48 „ „	
1 „ „	=		80 magyar dénár
16·5 „ kr.	=		12 magyar dénár
lesz tehát 1569 magyar frt 02 dénár (egy magyar frtban 90 dénár			

{(1·5 rénes krajczárt
elhanyagolva)

lévén), ami a számadásban is ennek az összegnek felel meg.

Vagy: Item 21. decembris anni 1542. ad literas domini Alexii Thurzonis per Michaellem Mayllyn seruitorem dominorum Fuggerorum Viennae soluta et transmissa per seruitores ipsius domini Thurzonis pro medicinalibus per

Alexandrum literatum empsis soluti	flor. 6 cr 16
Pro 52 vlnis telae sericiae vlgo taffota violacei coloris	„ 26 „ —
Pro duabus peciis tele viridis	„ 5 „ —
Pro tribus fuis auri filaci	„ 4 „ 30
Pro 4 scatulis	„ — „ 16
Ef pro vasculo dictas res includendo	„ — „ 16
facit florenos 42 et 18	

cruciferos (egy rénes frtban 60 kr. lévén)

A 42 frt (rénes) = 33 frt 60 dénár (magyar)

A 18 kr. = 14·4 „

tehát 33 frt 74·4 dénárt tesz ki az egész

összeg magyar pénzben.

Ami a magyar pénznek a birodalmi aranyhoz (coronati aurei) való viszonyát illeti, az a következő. Egy koronás arany = 90 rénes krajczár = 1 magyar forint és 20 dénár, azaz 110 magyar dénár. Kitűnik ez a következőkből. Item vltimo die septembris anni 1542 soluti sunt Romae per dominum Quirinum Galler nomine domini Alexy Thurzonis ipsi reuerendissimo Francisco Thurzoni episcopo Nitriensi iuxta recognitionem eiusdem centum et quinquaginta Coronati aurei, singulis coronatis pro 90 cruciferis computatis facit, hungaricales fl. 180.

Tehát 1 m. frt 20 dénár \times 150 kor. arannyal = 180 m. frt.

1544-ben már jobban áll a koronás arany. Ekkor ugyanis egy kor. arany = 93 krajczárral = 1 magy frt és 24 dénárral. Ezen évben ugyanis Fugger Antal fizet Augsburgban bizonyos személyeknek „pro sumptibus et expensis“ 200 kor. aranyat, „qui faciunt, ad rationem nonaginta trium cruciferis“ 248 magyar forintokat, már pedig 1 frt 24 \times 200 ad csak 248-at, világos tehát, hogy 1 kor. arany csak 1 magy. frt és 24 dénár lehet.

1545-ben a koronás arany már ismét csak 90 kr.-t ér, megtudjuk ezt a következő följegyzésből:

Pro centum et octo spinolis aureis... soluti nouem coronati aurei

singulis scilicet coronatis pro 90 cruciferis computatis, kapunk 13 frt 30 kr. rénes pénzben.

Ha tehát a 90 kr.-t $\times 9 = 810$ kr. Mivel egy rénes forintban van 60 kr., a kapott eredményt hatvannal osztanunk kell $810 : 60 = 13$ frt és 30 kr. Az eredmény tehát helyes.

Más helyen (szintén ezen évben) 81.75 koronás arany 90 rénes kr.-al számítva = 122 frt 37 rénes dénár, vagyis 1 koronás arany = $1\frac{1}{2}$ rénes frt = 1 m. frt és 20 dénár.

Ami már most a magyar és lengyel pénz ekkori viszonyait illeti, az a következő: Egy lengyel frt = 30 lengyel garassal; 100 magyar dénár = 33 lengyel garassal. A feljegyzések közül egy helyen 12 frt 9.5 lengyel garas = 11 frt 19.5 magyar dénárral. A lengyel 12 frt 9.5 garas összesen 369.5 lengyel garasnak felel meg, ha ezt az összeget osszuk 33-al, 11 f. 19.5 dénárnyi összeget kapunk eredményül, tehát az átszámítás helyes.

Egy más helyen 313 lengyel frt és 9 garas = 284 m. frt 82 dénárnak van átszámítva.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Magyar és osztrák arany I. Ferdinánd alatt. Vonatkozással az itt előadottakra, érdemes lesz megvizsgálni, vajjon a „coronatus aureus“ valódiója megfelelt-e ezen pénz törvényes súlyának? Ezen kérdés megállapítására a következő támpontokkal rendelkezünk. A birodalmi arany a 16. század közepe táján egyenlő értékű volt az osztrák arannyal. Utóbbi pedig 80 darabjával veretett egy $23\frac{1}{2}$ karátos finomságú bécsi

márkából.¹⁾ Tehát egy finom bécsi márka aranyból $80 \times \frac{288}{282} = 81.699$

darab került ki. Hazánkban a 23 karát 9 grán finomságú budai márkból

ugyanakkor 69 darabot vertek,²⁾ vagyis $69 \times \frac{288}{285} = 69.624$ darab került

ki a finom budai márkból. A két márka súlyát *Belházy* legutóbb³⁾ a következő modern méreteken állapította meg: a budai márka (*B*-vel jelölve) = 245.5845 gr., a bécsi márka (*W*) = 276.2826 gr. A magyar

arany (*M*) színsúlya tehát $\frac{B}{69.624}$, a bécsi-é (*O*) = $\frac{W}{81.699}$. E két nagyság

nem egyenlő, úgy hogy, ha a magyar arany bizonyos dénárszámra becsültetett (*Belházy* táblázatos kimutatásai alapján 1542–1547 között 136, 1547–1575 között 140 magyar dénár), akkor az osztrák arany ennél kevesebb dénárral ért fel. Felállítván a két egyenletet

1) *Newald*. Das öst. Münzwesen unter Ferd. I. Wien, 1883. 132–133 l. (1524. évre vonatkozólag). „Item österr. Ducaten sollen auf ain Wiennisch markh geschroten werden bis in achtzig stuckh, vnnd vierthalben vnnd zwaintzig grad fein Gold halten.

2) *Belházy*. A régi magyar pénzverési súlymértékek. Selmezbánya 1889. 9. l.

3) *Wiener Numismatische Zeitschrift*. XXVIII. kötet. 1896. 186–188 l.

$$\begin{array}{l} 69\cdot624 \times M = B \\ 81\cdot699 \times O = W \\ \hline \text{miután } W > B, \text{ tehát} \end{array}$$

$$69\cdot624 M + (W-B) = W = 81\cdot699 \times O.$$

A dénárszámokat kívánván megállapítani,

$$a) 69\cdot624 \times 136 + (W-B) = 81\cdot699 \times x$$

$$b) 69\cdot624 \times 140 + (W-B) = 81\cdot699 \times y \dots \text{ebből}$$

$$x = \frac{69\cdot624 \times 136 + 30\cdot698}{81\cdot699} = \frac{9499\cdot562}{81\cdot699}$$

$$y = \frac{69\cdot624 \times 140 + 30\cdot698}{81\cdot699} = \frac{9778\cdot058}{81\cdot699} \dots \text{tehát}$$

$x = 116\cdot8$, $y = 119\cdot7$, vagyis: a midőn a magyar aranyért 136 dénárt adtak, az osztrák (és birodalmi) aranyért 117 dénár járt, a midőn pedig a magyar aranyért 140 dénárt adtak, az osztrák arany 120 dénárba számíttatott. Belházy különben „Régi magyar súlymértékek“ című értekezése fentidézett helyén állítja, hogy Bécsben a XVI. század közepéig egy 23 karát 8 grän finom márkából 79 arany veretett. Így a bécsi finom márkából $79 \times \frac{288}{284} = 80\cdot112$ darab osztrák arany került, a fenti egyenletek osztójával tehát ezen számot vehetjük. Így a két aranypénz értékelése lesz.

	1524. évi bécsi rendelet	Belházy adatai
alapján meghatározott osztrák forint		
136 magyar aranyforint	116 8	119 1
140 „ „	119 7	121 5

Ha tehát a Fuggerek számtisztjei 1542—1544-ben a birodalmi forintokat 120 (három helyen!) — 124 (csak egy helyen!) dénárba számítják, újabb bizonyosság ez amellet, hogy a magyar és az osztrák pénzverés adatait Belházy helyesen fejtette meg. A 124 dénáros adat valószínűen régi, súlyosabb aranyokra vonatkozik, a másik három adat pedig megfelel a tényleges relációnak, mely a törvényest gyakran megelőzte, mely jelenség ismeretes és jellemzi a középkori pénzverési és pénzforgalmi viszonyokat. Törvényesen a magyar aranyforint csak 1547-ben értékeltetett 140 dénár összegben, tényleg azonban már jóval előbb, 1542—47-ben is. Kérdésünkre tehát a felelet, hogy a birodalmi (és osztrák) arany itteni valvátiója ezen pénz törvényes kihozatalának pontosan megfelelt.

KOVÁTS FERENCZ.

Adalékok a toronyórák történetéhez. Pozsonyban már 1430—34-ben volt toronyóra („Századok“ 1874. I. füz. 5. l.), míg Kassán csak 1461 körül tétetik említés Miklós első óragyártóról. Bártfán már 1455-ben tétetik említés a bártfai „Distributa Comunia“ című számadási könyv szerint, mely Miskovszky Viktor „Bártfa középkori műemlékei“ című munka I. kötetében van közölve — „Anno 1455 pro fune ad chorologium“ fizettek. „Anno 1528 item feria 6-ta ante Palmarum pro rota ad Horologium“ — utalványoztak. (L. Miskovszky Viktornak, a bártfai sz. Egyed templomnak műrégészeti leírásában I. köt. 17. és 21. ll. Kiadva 1880-ban.) Továbbá a bártfaiak 1627-ben december hó 14-ikén Schönleben Dávid polgár és lakatos, valamint Siedelmann Tóbiás polgár és kis óra csinálóval oly egyezséget kötöttek, hogy az elmúlt évtől — 1628. év keresztelő sz. János napjáig egy oly órát fognak csinálni, a bártfai templom tornyába, melynek lapkörén a nap és hold járása s az óraütéseknél egy ütenyt verő angyal legyen látható; továbbá az óraütésen kívül negyedórát is fog ütni. Az alku 430 aranyforintban állapított meg, melyre 100 forintot aranyban előlegül fel is vettek. A lapkörre szükséges rezet, valamint egyéb megkívántató anyagokat a bártfaiak ingyen adják. Az óra felállítására alkalmával ingyen tartatnak el. Ez az óra azután egy nagy tűzvész áldozata lett. (L. Bártfa város levéltárát az 1627. és 1628. évekhez és fent idézett munka II-dik kötetét.) A kassai toronyóra, a torony első emeletén van elhelyezve, az északi toronynak keleti részében egy kis szobácskában. Bajárata előtt van egy kis szoba, melyben az ór téli időben lakik és felügyel az órára, hogy a kerekeken az olaj meg ne fagyjon. Az órás az elmúlt időben minden nap reggel 7 órakor kente az órakerekeket, a felhúzás este történt. A múlt század óráját Kassa városa, a miszlókai templomnak ajándékozta, mint kegyúr. Ezután 1819-ben egy órát vettek; melynek Ankerén (vagyis horgonyán) délkeletnek kifelé eső részen e kivésés volt olvasható; „Sub Judicatu Domini Perillustris Francisci Spernahovics (1820—1823.) Cons. Andreae Tamássy et Ivan Fedák⁽¹⁾) A keréken Anno 1819. Franc Palcer.“

DRAGÓNER BÉLA.

1) „Sub Plebis Alexandro Hascke; Architecto: Josepho Bellák.“ U. ott: „Javitotta Gilányi János 1879. évben.“ Az Anker alján délről nézve: „Schubert reparirt 1874.“ „G. H.“ mely két betű alatt Schubert valami segítője jelezte. Ezt az órát azután valahová kidobták és 1884-ben (14/s) Éder Gyula városi tanácsnok által új órát vettek 3400 forintért, melyen következő felírás van: „Bernhardt Zachariæ Leipzig Nro. 675.“ Ezen óra nagyon gyöngye szerkezetű, úgy hogy már 1893 december 19-ikétől több mint 13 hétig reparációban volt. A mostani óra gondozója Gilányi János tapasztalatokban megöszült kitűnő órás, kinek lelkiismeretes gondozása folytán teszi csak meg ez a gyenge óra azt a nagy szolgálatot, melyre egy jó toronyóra, így nagy városban mint Kassa, hivatva van megtenni.

Adatok Kassa sz. kir. város óráinak történetéhez. A kassai sz. Erzsébet egyház tornyában, annak felsőbb részében van elhelyezve a negyedik ütésére szolgáló harang, melynek külső és belső hossza 54 cm., átmérője 90 cm.; ez a harang nagyon széles és lapos. Minthogy szándékosan óráütésre öntetett, ütőjének még fogantyúja sincs, melyre azt felakaszthatnák. A kalapács a nyugati oldalon van elhelyezve, mely a fertályokat üti. A harangon semmiféle díszítés nem látható és vastagsága vagy 12 cm. E harangnak felírása keletről kezdődik és északnyugat, délfelé kanyarodik, mely a következő: „Anno 1602 In Kaschau ist dieser Zeit Richter gewesen Herr Andrei Mattern¹⁾ und Herr Elias Urmacher Forminder.“ Ez a hetedik harang a toronyban. A nyolcadik harang a torony legfelsőbb részében az óráütő harang. Méretei következők: Külső és belső hossza 88 cm.; átmérője vagyis szélessége 1 méter; vastagsága 15 cm. Keletről ki van csorbítva. Közepét renaissance girland futja körül; belső része kampóval ütőre van csinálva, de a szive nincs benne elhelyezve. Alsó karimáján nincs semmiféle díszítés, mint az más harangokon látható. Az órakalapács, mely az órákat üti, délnyugati oldalról van elhelyezve és pedig a harang felső részén. A belső részén elhelyezett kalapács a tűzoltók szobájából vezetett jelző kalapács, melylyel a tüzet jelezni szokták. Ez a kalapács délkeleti oldalon van elhelyezve. A harangnak felső részén következő ó-német betűs felírás olvasható: O rex + Veni + Cum + pace. + Ave Maria + gratia + plena + Dominus + tecum: 1 + 5 + 1 + 6 +. E felírás szerint ezen óraharang 1516. évből volna; hogy az 1556. évi nagy tűzvészt hogy kerülhette ki, nem tudható; lehet, hogy a toronyból leesett és azért van a keleti részén a csorbítás.²⁾

DRAGÓNER BÉLA.

(Több nem jelent meg ✓ az 1906. évi
címnap is elmaradt)

1) Tutkó József krónikája szerint Materna András 1592-ben volt bíró és 1602-ben Reiner Menyhért. (198. l.)

2) Az 1516. évi óraharang daczára annak, hogy belső kampója van, harangozásra sohasem használtatott, mivel sem az ütő részére készített fogantyú nincs kikopva, sem pedig a harang az ütő által oldalt kiverve, hanem felül és belül 4—4 helyen van kikoptatva az óra és tűzjelző kalapácsok által.

XF 837

Toll road from 1900 to 1905
Chapin in the morning

